

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce

Sňatkový věk z pohledu žen dvou generací

Alena Rokosová

Praha 2010

Vedoucí práce: PhDr. Miloslava Turková, CSc.

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 17.5.2010

.....

podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala především vedoucí této práce, PhDr. Miloslavě Turkové, CSc., za její trpělivý přístup a cenné odborné připomínky, které přispěly ke vzniku této práce. Velké díky patří také všem ženám, které se zúčastnily mého výzkumu.

Obsah

1. Úvod	1
2. Cíl práce a metodický přístup	3
3. Základní pojmy	5
4. Změny v demografickém chování současné společnosti	10
4.1 Charakter změn („druhý demografický přechod“).....	10
4.2 Odkládání sňatků.....	12
4.3 Vysvětlení demografických změn.....	13
<i>Normativní teorie</i>	<i>13</i>
<i>Teorie racionální volby</i>	<i>15</i>
5. Zvyšování sňatkového věku	19
5.1 Faktory, které ovlivňují zvyšování sňatkového věku.....	21
<i>Změny společenského a ekonomického klimatu</i>	<i>21</i>
<i>Ekonomické faktory</i>	<i>22</i>
<i>Pestřejší nabídka životních příležitostí</i>	<i>23</i>
<i>Vyšší vzdělání žen</i>	<i>25</i>
<i>Změna v sexuální chování</i>	<i>26</i>
<i>Odkládání prvního mateřství</i>	<i>27</i>
<i>Pokles hodnoty sňatku</i>	<i>29</i>
<i>Rozšíření nesezdaného soužití</i>	<i>32</i>
<i>Tradiční role ženy v moderním manželství</i>	<i>33</i>
6. Charakteristika souboru respondentek	34
7. Analýza rozhovorů	35
7.1 Důvody odsouvání sňatků	36
<i>Absence vhodného partnera</i>	<i>36</i>
<i>Pocit nepřipravenosti</i>	<i>37</i>
<i>Ekonomické faktory</i>	<i>38</i>
<i>Plánování potomka</i>	<i>41</i>
<i>„Proč moje dcera ještě není vdaná“ (pohled respondentek-matek)</i>	<i>43</i>
7.2 (Pomyslná) hranice sňatkového věku.....	45
<i>„Magická hranice třiceti let“</i>	<i>46</i>
7.3 Manželství vs. nesezdané soužití	48
7.4 Názory respondentek na odsouvání sňatků	51

7.5	Výhody a nevýhody odsouvání sňatků.....	53
7.6	V čem jsou dcery jiné.....	56
8.	Závěr.....	59
9.	Prameny a literatura.....	63
10.	Přílohy	1
	<i>Příloha č. 1 – Průměrný věk při prvním sňatku u žen a mužů v letech 1961 - 2008.....</i>	<i>1</i>
	<i>Příloha č. 2 – Sňatečnost svobodných žen v letech 1961 - 2008.....</i>	<i>3</i>
	<i>Příloha č. 3 – Charakteristika souboru respondentek z generace dcer</i>	<i>4</i>
	<i>Příloha č. 4 – Charakteristika souboru respondentek z generace matek.....</i>	<i>5</i>
	<i>Příloha č. 5 - Otázky pro respondentky - dcery</i>	<i>6</i>
	<i>Příloha č. 6 - Otázky pro respondentky – matky.....</i>	<i>7</i>
	<i>Příloha č. 7 - Rozhovor s respondentkou R 4.....</i>	<i>8</i>
	<i>Příloha č. 8 - Rozhovor s respondentkou M 4.....</i>	<i>13</i>

1. Úvod

Situace dnešních třicátnic je jiná než u předchozí generace žen. Po roce 1989, kdy v Československu padnul komunistický režim, se změnila možnosti lidí ve společnosti a došlo i ke změnám v hodnotovém systému společnosti. Je kladen důraz na individualismus, vzdělání, kariéru. Také rostou náklady nezbytné pro založení a zabezpečení rodiny. To všechno se promítá do demografického chování lidí.

Během druhé poloviny 20. století a ve 21. století se změnilo postavení ženy ve společnosti. Již není jen matkou a manželkou v domácnosti, dnešní ženy jsou emancipované, nezávislé, chtějí se uplatnit, vyrovnat se mužům po pracovní stránce i doma. Žena má v řadě případů dostatečný vlastní příjem, není na muži finančně závislá. Standardní model sňatek – založení společné domácnosti – narození dítěte ztratil svou nutnou závaznost.¹ Jednotlivé fáze dnes nastávají v jiném pořadí a není výjimkou, že sňatek je až na třetím místě. Pokud ke sňatku vůbec dojde, protože případy nesezdaných soužití stále narůstají, staly se totiž tolerovanou formou partnerského soužití. Některé ženy mají k manželství negativní postoj, další do něj dokonce neplánují vstoupit vůbec. Je čím dál běžnější mít děti i mimo manželství.

Mnoho žen chce využít možností, které jim současná společnost nabízí, chtějí studovat, najít uplatnění, profesně růst. Pak teprve přemýšlejí o manželství a dětech. Nebo naopak? V dnešní době je čím dál běžnější, že se v ženách nejprve ozvou mateřské pudy, a pak, třeba až poté, co se jim dítě narodí, případně povyroste a začne se ptát, proč rodiče nejsou manželé nebo proč má každý z rodičů jiné jméno, uzavřou sňatek.

Dnešní mladé ženy jako rovnocenné mužům nechtějí hned po škole zakládat rodinu a starat se o děti. I proto se sňatkový věk zvyšuje a zvyšuje. Pro mnoho žen je onou magickou hranicí věk okolo třiceti let, ale ty, které se k němu přiblíží, mají tendenci tuto hranici opět posouvat. A právě to je tématem mé bakalářské práce.

Chci zjistit, jaké důvody pro odkládání sňatků do vyššího věku některé mladé ženy mají, respektive jak je reflektují, a co si obecně o odsouvání sňatků do vyššího věku myslí. Generace žen narozené především v 70. letech totiž dospívaly v období kulturní a ekonomické změny a jejich demografické chování se liší od chování předchozí generace žen. Proto se ve svém výzkumu zaměřím i na generaci jejich matek, které se, ačkoli nejsou nositelkami změn rodinného chování, podílejí na vytváření širšího sociálního klimatu. Zajímá mě, jak i ony

¹ Srv. Hamplová, Dana. Vstup do manželství a vzdělání českých žen: generace 1952-1982. In Hamplová, Dana; Rychtaříková, Jitka; Pikálková, Simona. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003, s. 11.

reflektují současnou změnu a fenomén odsouvání sňatků do vyššího věku a k jakému generačnímu posunu v rozhodování o uzavření manželství došlo.

2. Cíl práce a metodický přístup

Tématem této bakalářské práce je zvyšování sňatkového věku žen.² Základním cílem práce je podat obraz současného trendu zvyšování sňatkového věku žen z pohledu dnešních třicátnic³ a z pohledu jejich matek. Budu sledovat reflexi příčin toho, proč jsou oslovené respondentky stále svobodné, z jakých důvodů sňatek odkládají, jaký k němu mají postoj a jak současný trend odkládání sňatků obecně vnímají (bez ohledu na jejich osobní situaci). Zároveň mě zajímá, co si o tomto trendu myslí jejich matky, které se vdávaly ve věku řádově o deset let dříve než ony. Chci zjistit, jak reflektují situaci svých dcer a porovnat názory těchto dvou skupin žen na sňatkový věk a na důvody, které z jejich pohledu ovlivňují skutečnost, v kolika letech se ženy vdávají.

Pro zpracování tohoto tématu jsem zvolila kvalitativní výzkum. Pro mé téma je vhodnější než kvantitativní výzkum, protože se snaží porozumět důvodům a motivacím stojícím za různými aspekty lidského jednání.⁴ Odpovídá především na otázky proč a jak. Tento typ výzkumu nezůstává na povrchu, jde do hloubky a umožňuje podrobné srovnání případů, ačkoli se jedná o malý vzorek populace. V mém případě budu pomocí polostrukturovaných rozhovorů zkoumat názory patnácti párů dcer a matek, celkem třiceti žen.

V kvalitativním výzkumu je také možné otázky v průběhu výzkumu doplňovat nebo upravovat, což z něj dělá pružný typ výzkumu.⁵ Na základně jednoho rozhovoru mohu získat nové poznatky, které pak zohledním v rozhovoru dalším. Díky tomu budu jako dotazující stále citlivější a informovanější o problému.

Terénní výzkum provedu metodou polostrukturovaných rozhovorů podle určeného schématu. Budu se řídit pravidlem, že výzkumník se sice snaží získat odpovědi na předem stanovené otázky, ale zároveň si vytváří prostor pro jiná potenciálně významná témata, která se mohou objevit. Tato metoda umožňuje získat detailní informace, které bych díky přesně stanoveným a fixním otázkám (například v dotazníku) nezískala, a proniknout hlouběji do

² Sňatkový věk u mužů se také zvyšuje, ale tento jev není předmětem mého výzkumu.

³ Nejde však přesně o „třicátnice“, rozpětí ročníků narození u oslovených žen jsou čtyři roky. Respondentky jsou mladé ženy narozené mezi lety 1978 - 1982 a jejich matky.

⁴ „Kvalitativní metody se užívají k odhalení a porozumění tomu, co je podstatou jevu, o nichž toho ještě moc nevíme. Mohou být také použity k získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nichž už něco víme.“

Srv. Strauss, Anselm; Corbinová, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999, s. 11.

⁵ Srv. Hendl, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 63.

problému.⁶ Při rozhovorech bude mnohdy třeba otázky přizpůsobovat situaci konkrétní respondentky.

Před vytvářením osnovy rozhovorů jsem se věnovala studiu odborné literatury z oblasti sociologie a demografie, abych získala přehled o problematice odkládání sňatků a mohla si vypracovat stěžejní okruhy otázek a poté i konkrétní otázky, které jsem využila jako osnovu pro rozhovory.

Stanovila jsem si výzkumný vzorek a přešla k samotnému sběru primárních dat pomocí rozhovorů. Otázky jsem koncipovala tak, aby byly citlivé, neutrální a jasné a abych respondentkách nevnucovala odpovědi samotnou formulací otázek.

Každou z respondentek jsem nejprve seznámila s tím, jak budu s informacemi nakládat a k čemu budou sloužit, a získala jsem od všech ústní poučený souhlas. Rozhovory jsem nahrávala na diktafon, poté je přepsala. Každé interview bylo různě dlouhé, průměrně se pohybovalo mezi 40 až 50 minutami, záleželo vždy na výřečnosti, vstřícnosti ale i náladě respondentek. Rozhovory byly pořizovány v domácím prostředí respondentek nebo v prostředí, které ony samy zvolily (kavárny, jejich pracoviště apod.).

Soubor oslovených respondentek tvořilo patnáct žen narozených v rozmezí let 1978 až 1982 a jejich matky narozené v rozmezí let 1946 až 1961. Výběr byl proveden nejen podle ročníku narození, ale spojením několika možných způsobů na základě těchto kritérií – dívky musely být ve věku okolo třiceti let, nesměly být vdané a musely být ochotné k rozhovoru nejen ony, ale i jejich matky. Spojil se tak výběr typických případů, metoda sněhové koule (Snowball Technique) a pohodlný výběr.⁷

Respondentky jsem nejprve vybírala ze svého okolí. Oslovila jsem známé mladé ženy, které splňují určená kritéria, což byl způsob, jak se dostat k prvním respondentkám – tím, že mě znaly, byly více motivované souhlasit s rozhovorem a také mě dovést k dalším členkám mé cílové skupiny.

Šlo o jednorázový, krátkodobý výzkum, na který je však možné v budoucnu navázat.⁸

⁶ Srv. Hendl, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 164 - 175.

⁷ Srv. Disman, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, s. 91 - 116.

⁸ Dle mého názoru se na výzkum dá navázat dvěma způsoby. S časovým odstupem může být výzkum zopakován u jiného souboru respondentek s cílem zjistit, zda je trend odsouvání sňatků do vyššího věku stále výrazným fenoménem v současné české společnosti a zda se sňatkový věk při vstupu do prvního sňatku stále zvyšuje, zastavil se nebo dokonce klesá. Druhá možnost spočívá ve využití stejného souboru respondentek-dcer, u kterých bychom s odstupem několika let zjistili, zda se naplnily jejich představy o sňatkovém věku (který v rozhovorech v tomto výzkumu uváděly) nebo se sňatkový věk jejich představě vzdálil a z jakých důvodů.

3. Základní pojmy

Považuji za užitečné na tomto místě charakterizovat základní pojmy, s nimiž budu v této práci operovat a kterých se tato práce týká. Jde především o demografické jevy jako je sňatek, sňatečnost, sňatkový věk, sňatkový trh, rodina, rodinný stav, rodinný cyklus, životní cyklus, nesezdané soužití, rozvod, generace a populační politika demografická reprodukce, demografické chování.

- Sňatek

Sňatek je „jednorázový formální akt, kterým společnost dává souhlas se vznikem manželství a jemu odpovídajícím reprodukčním chováním, respektive se založením rodiny. Aktem sňatku se legalizují sexuální vztahy mezi dvěma nebo více partnery anebo se partneři teprve seznamují a představují. Sňatek mění rodinný stav zúčastněných a zasahuje i do struktury jejich původních rodin. Je důležitou demografickou událostí a jedním z nejdůležitějších mezníků rodinného a životního cyklu.“⁹ Se sňatkem se pojí celá řada rituálů, zvyklostí a norem. Ty se však postupně rozvolňovaly a dnes jsou spíše věci individuálního svědomí. Moderní doba sekularizovala¹⁰ úřední akt sňatku, ale také umožnila rozvody a uzavírání druhých, respektive dalších sňatků. Sňatek je dnes chápán jako demografická událost opakovatelného charakteru, která však nemusí nastat u všech příslušníků populace.¹¹ Také už nehrají tak velkou roli ekonomické faktory, důležitým motivem pro výběr partnera je láska. Navíc k praktickému založení rodiny dnes není legitimace vztahu pomocí sňatku nezbytná. O tom svědčí například existence tzv. nesezdaného soužití.

- Sňatečnost

Sňatečnost je proces uzavírání sňatků na základě zákonem daných podmínek. „Limitujícími faktory při uzavírání sňatků jsou rodinný stav, věk (minimální sňatkový věk) a určitý stupeň pokrevnosti.“¹² Nejjednodušší ukazatel vyjadřující úroveň sňatečnosti je hrubá míra sňatečnosti, která je definována jako počet sňatků připadajících na 1000 obyvatel středního stavu ve sledovaném časovém období jednoho kalendářního roku.

⁹ Srv. Maříková, Hana; Petrušek, Miloslav; Vodáková, Alena. *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, s. 35 - 36.

¹⁰ Zesvětšila; sekularizace je proces vytlačování náboženského vlivu z jednotlivých oblastí lidské činnosti.

¹¹ Neobnovitelnou událostí je pouze první sňatek. Srv. Kalibová, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2001, s. 31

¹² Srv. Kalibová, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2001, s. 31.

- Sňatkový věk

Věk je vedle pohlaví jednou ze základních charakteristik každé populace, tedy i důležitá dimenze demografické struktury a jeden ze základních identifikačních znaků a výběrových a třídících kritérií sociologického výzkumu. Je to biologická charakteristika, která má mnoho sociálních významů.¹³ Věk hraje roli v různých významných životních obdobích nebo událostech a takovou událostí je právě i sňatek. Při analýze sňatečnosti se sleduje průměrný věk při sňatku, ten je však ovlivněn sňatky vyššího pořadí. Často se proto používá průměrný věk při prvním sňatku.¹⁴

- Sňatkový trh

To, jaká jsou kritéria výběru partnerů, co všechno berou jedinci v úvahu a čím se řídí, studuje sociologie rodiny od počátku třicátých let jako sňatkový trh. V každé společnosti existuje sociální prostor, v němž se páry, které potenciálně směřují k manželství, setkávají, vzájemně oceňují, zvažují a vytřídí. Každý člen společnosti, který je nebo by mohl být předmětem takového zájmu, tímto prostorem v určité fázi životního cyklu projde.¹⁵

- Rodina

„Rodina představuje skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí.“¹⁶ Je základním článkem sociální struktury a ekonomickou jednotkou, jejíž hlavní funkcí je reprodukce a výchova, přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje. V demografii se obvykle definuje jako dvougenerační (otec, matka a děti), pojetí velké rodiny (včetně prarodičů a jiných příbuzných) je spíše sociologická nebo historická koncepce.¹⁷ „V rodině se realizuje demografické chování, tj. chování lidí spojené s demografickou reprodukcí, které je podmíněno biologickými, ale i sociálními procesy.“¹⁸

- Rodinný stav

Rodinný stav je vztah jednotlivce k právní instituci manželství, tj. zda osoba v manželství dosud nežila, žije nebo její manželství skončilo fakticky nebo právně.¹⁹ Jde o „důležitý sociální, právní, statistický a demografický indikátor, který rozlišuje obyvatele

¹³ Srv. Maříková, Hana; Petrušek, Miloslav; Vodáková, Alena. *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, s. 71.

¹⁴ Toto pojetí jsem ve své práci zvolila já, sňatkový věk uvádím výhradně v souvislosti s prvním sňatkem.

¹⁵ Srv. Možný, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 115.

¹⁶ Srv. Giddens, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 2000, s. 156.

¹⁷ Velká rodina patří ve vyspělých zemích spíše do 19. století, kdy vícegenerační rodiny žily a hospodařily společně. Srv. Roubíček, Vladimír. *Úvod do demografie*. Praha: Cosex Bohemia, 1997, s. 115 - 116.

Horský, Jan; Seligová, Markéta. *Rodina našich předků*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 17 – 36.

¹⁸ Srv. Kalibová, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2001, s. 38.

¹⁹ Srv. Roubíček, Vladimír. *Úvod do demografie*. Praha: Cosex Bohemia, 1997, s. 147.

podle vazby na rodinu a manželství. Odlišuje svobodné, ženaté (vdané), rozvedené a ovdovělé.²⁰ Tyto stavy však nevyjadřují reálnou rodinnou situaci, svobodný člověk nemusí žít sám, druh v nesezdaném soužití může být ženatý apod. Změny rodinného stavu jsou významnými demografickými událostmi, naznačují začátky a konce prokreačního chování, patří k nim sňatek, rozvod a ovdovění.

- Rodinný cyklus

Rodinných cyklů může být v rámci životního cyklu více. „Je to posloupnost a vazba podstatných rodinných a životních událostí a z toho vyplývajících situací a změn, kterým se rodina musí přizpůsobit, má-li úspěšně fungovat, naplňovat cíle svých jednotlivých členů i společenské cíle.“²¹ Je vymezen délkou existence rodiny. Mezi významné mezníky rodinného cyklu se považuje i uzavření manželství.²² Končí odchodem nebo smrtí jednoho z partnerů nebo odchodem nebo smrtí posledního z dětí.

- Životní cyklus

Životní cyklus (životní dráha) je jen jeden a je uzavřen dvěma krajními životními body – narozením a smrtí, což jsou události, které se vymykají možností lidského působení a snažení, je tedy vymezen délkou života jedince.²³ Naznačuje, že člověk prodělává během svého života určitý zákonitý vývoj, který někde začíná, někam směřuje a někde končí. U jednotlivých lidí má individuální charakter a rytmus a je souhrnem dílčích cyklů, které se vzájemně překrývají, doplňují a kříží.²⁴ Řetězec propojených událostí v různých oblastech lidského života je třeba chápat v souvislosti s časováním a pořadím událostí předchozích. „I když koncept životní dráhy odkazuje k individuálnímu životu, nelze ji chápat izolovaně od společenského kontextu, v němž jedinec žije.“²⁵ Uzavření sňatku je jednou z typických událostí životní dráhy.

- Nesezdané soužití

Nesezdané soužití, kohabítace, konkubínát nebo také faktické manželství je konsensuální svazek, sexuální soužití dvou jedinců opačného pohlaví ve svazku, který je podobný manželství, ale partneři nejsou manželi, protože neuzavřeli sňatek. Jde o jev, který se

²⁰ Srv. Maříková, Hana; Petrusek, Miloslav; Vodáková, Alena. *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, s. 38.

²¹ Tamtéž, s. 48.

²² Bylo považováno za obvyklý nutný předstupeň či začátek rodinného cyklu, ale se změnami současné společnosti již nutným předpokladem pro založení rodiny není.

²³ Srv. Maříková, Hana; Petrusek, Miloslav; Vodáková, Alena. *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, s. 48.

²⁴ Srv. Roubíček, Vladimír. *Úvod do demografie*. Praha: Cosex Bohemia, 1997, s. 145 - 146.

²⁵ Srv. Hamplová, Dana. Vstup do manželství a vzdělání českých žen: generace 1952-1982. In Hamplová, Dana; Rychtaříková, Jitka; Pikálková, Simona. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003, s. 20.

v západních zemích objevuje od 60. let 20. století.²⁶ Vliv na rozšíření tohoto typu svazku mají faktory sociální změny – společnost se modernizuje a má přístup ke vzdělání (roste vzdělanost žen), participace na trhu pracovních sil je vyšší (zvyšuje se zaměstnanost žen). Dochází k rozvoji individuality, zdůrazňuje se seberealizace, což způsobuje, že lidé mění hodnoty a jinak vykládají rodinné role a vztahy.²⁷ „Liberalizace sexuálních norem a akceptace předmanželského sexuálního styku spolu s rozvojem efektivní antikoncepce umožnily pak v tomto sociálním klimatu oddělit nejen sex od prokreace, nýbrž i sex od manželství. Vznikla tak živná půda pro soužití nesezdaných.“²⁸ Ve druhé polovině 80. let bylo v západních zemích masovým jevem a způsobilo mimo jiné i to, že se zvýšil průměrný věk mužů a ženu v době prvního sňatku. „Kohabitace se dnes pro mladé lidi obvykle stává experimentálním stadiem před vstupem do manželství... Milenecká dvojice spolu tráví stále víc času v bytě jednoho či druhého, až se na konec přesune do jedné společné domácnosti. Mladí lidé, kteří spolu žijí, většinou mají v úmyslu se jednou oženit či provdat (ne však nutně za současného partnera)...většina těchto dvojic po určité době nebo v souvislosti s (očekávaným) narozením dětí nakonec vstupuje do manželství.“²⁹

- Rozvod

Rozvod je zákonný způsob zániku monogamního manželství za života obou partnerů.³⁰ Právnímu přerušení manželství předchází jeho reálný rozpad.

- Generace

Značí totéž co termín pokolení – skupinu potomků, pocházejících z výchozího souboru společných předků; počet stupňů v generační linii užívá pořadí generace.³¹ „Generace je velká, sociálně diferencovaná skupina osob spojených dobově podmíněným stylem myšlení a jednání a prožívajících podstatná období své socializace ve shodných historických a kulturních podmínkách.“³² Označuje tedy i myšlenkové proudy.

²⁶ Nesezdaná soužití nebyla neznámá ani v historii, byla však spojena s nižšími a chudšími vrstvami společnosti. V průběhu 20. století se však začala šířit z dělnických vrstev i do středních a vyšších a v některých zemích střední vrstvy dokonce předčily vrstvy nižší. Srv. Hamplová, Dana. Vstup do manželství a vzdělání českých žen: generace 1952-1982. In Hamplová, Dana; Rychtaříková, Jitka; Pikálková, Simona. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003, s. 19.

²⁷ Srv. Maříková, Hana; Petrušek, Miloslav; Vodáková, Alena. *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, s. 41 - 42.

²⁸ Tamtéž, s. 42.

²⁹ Giddens, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 2000, s. 179 – 180.

³⁰ K rozpadu manželství totiž může dojít nejen rozvodem, ale i úmrtím jednoho nebo obou z partnerů. Srv. Kalibová, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2001, s. 32.

³¹ Generace v demografickém smyslu je však skupina lidí narozených v určitém období, případně narozených v určitém roce. Někdy jde o synonymum termínu kohorta. Srv. Roubíček, Vladimír. *Úvod do demografie*. Praha: Cosex Bohemia, 1997, s. 128.

³² Srv. Maříková, Hana; Petrušek, Miloslav; Vodáková, Alena. *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, s. 72.

- Demografická reprodukce

Přirozená obnova populace, do které není zahrnutá migrace. „Tedy přirozená měna obyvatelstva v uzavřené populaci, kdy se bere v úvahu pouze proces rození a vymírání (porodnosti a úmrtnosti).“³³

- Demografické chování

Chování lidí, které je spojené s demografickou reprodukcí a přímo se váže k jednotlivým demografickým událostem. Těmi jsou početí a rození dětí, sňatky, rozvody, ovdovění, potraty, úmrtí, onemocnění nebo stěhování.³⁴ V každé historické etapě existují určité vzory demografického chování, určité modelové situace. V případě sňatkového věku bylo například před rokem 1989 obvyklé vstupovat do manželství do pětadvaceti let, což se během posledních dvaceti let změnilo. V rámci biologických možností a daných sociálně kulturních norem je však prostor pro individuální rozhodování.

- Populační politika

„Populační politika je součástí sociální politiky společnosti a zahrnuje opatření v oblasti ekonomické, sociální, právní, administrativní a zdravotní, jejichž realizace vede k ovlivňování populačního vývoje.“³⁵ V užším smyslu jde o demografickou politiku, která se zaměřuje na oblast porodnosti, úmrtnosti a na související aspekty sňatečnosti, rozvodovosti, potratovosti apod. Jde o opatření převážně dlouhodobého charakteru, jimiž se má usměrnit populační vývoj ve smyslu cílů určité vlády.³⁶

³³ Srv. Kalibová, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2001, s. 27.

³⁴ Takové chování ovlivňují psychobiologické faktory, které mu dodávají primární impulsy a které také vytvářejí rámec toho, co je sociálně ovlivnitelné. Existují totiž například biologické hranice plodnosti, délky lidského života apod. Dalšími faktory jsou faktory kulturní. To jsou především morální normy, tradice, zvyky a podobně. Roli hrají také sociálně ekonomické faktory, mezi něž patří možnost obživy, podmínky života, populační politika a další. Srv. Kalibová, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2001, s. 29 - 30.

³⁵ Srv. Kalibová, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2001, s. 43.

³⁶ Rozlišujeme ji podle cílů, které si klade; podle prostředků, kterých používá; a podle předmětu svého působení. Srv. Roubíček, Vladimír. *Úvod do demografie*. Praha: Cosex Bohemia, 1997, s. 22 - 24.

4. Změny v demografickém chování současné společnosti

4.1 Charakter změn („druhý demografický přechod“)

Současná evropská společnost je podle některých autorů ovlivněna takzvaným druhým demografickým přechodem.³⁷ Ačkoli se po druhé světové válce Evropa rozdělila na východ a západ, demografické trendy byly zpočátku v obou blocích podobné – rodiny byly málodětné, zvyšovala se intenzita sňatečnosti a snižoval se podíl bezdětných žen.³⁸ Od šedesátých let 20. století se však začalo rodinné chování nečekaně měnit a tyto změny v demografickém chování a populačním vývoji bývají některými demografy označovány jako druhý demografický přechod. Datuje se mezi roky 1965 a 1985 v severní a západní Evropě, ve zbytku Evropy pak proběhl s mírným zpožděním, v bývalých socialistických zemích začal až na počátku 90. let 20. století.

Pro tento přechod je charakteristický pokles porodnosti pod hranici prosté reprodukce,³⁹ větší počet nesezdaných soužití,⁴⁰ větší počet dětí narozených mimo manželství, zvyšování věku matek v době prvního porodu,⁴¹ zvyšování naděje na dožití díky soustavnému vzrůstu životní úrovně a stárnutí populace. Druhý demografický přechod bývá poznačován za individualistický,⁴² protože nejdůležitější je seberealizace individua. „Změny v úrovni demografické reprodukce jsou spojovány především s růstem individualismu a významnými změnami v hodnotové orientaci lidí i v jejich demografickém chování. Manželství a rodina ztrácejí svou nezastupitelnou funkci, což vyvolává podstatné změny v rodinných vztazích a ovlivňuje stabilitu rodiny.“⁴³

³⁷ První demografický přechod, neboli demografická revoluce, znamenal přechod od starého demografického režimu, který udržovala v chodu tradiční, stavovská a preindustriální společnost a který se projevoval především vysokou mírou úmrtnosti (mortality) a porodnosti (natality), k novému demografickému režimu. Došlo k němu v průběhu 19. století (mezi lety 1850 a 1950) v ekonomicky vyspělých zemích. K novému režimu se v Evropě přecházelo postupně se zpožděním od západu k východu (v českých zemích je počátek revoluce kladen do třicátých let 19. století a trvala zhruba sto let). Nový demografický režim se projevil zejména záměrnou regulací porodnosti, postupně se tak společnost mění v moderní, občanskou. Srv. Kalibová, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2001, s. 41 – 42.

Horský, Jan; Seligová, Markéta. *Rodina našich předků*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 12 – 17.

³⁸ Srv. Rychtaříková, Jitka. Minulá a současná diferenciacie reprodukce v Evropě. In: Rychtaříková, Jitka; Pikálková, Simona; Hamplová, Dana. *Diferenciace reprodukčního a rodinného chování v evropských populacích*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2001, s. 10 – 25.

³⁹ Prostá reprodukce označuje stav, kdy se v populaci rodí tolik dětí, kolik je třeba, aby byla rodičovská generace co do počtu nahrazena. Hranice prosté reprodukce odpovídá 2,1 dětí na jednu ženu.

⁴⁰ Nejvýraznější je tento stav ve Skandinávii.

⁴¹ Pro druhý demografický přechod není příznačná jen změna časování vstupu do manželství a založení rodiny, ale celkový pokles plodnosti.

⁴² Na rozdíl od prvního demografického přechodu, který se jevil jako altruistický, protože kladl největší důraz na rodinu a potomky.

⁴³ Srv. Kalibová, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2001, s. 42.

Podle britského sociologa Anthony Giddense dochází ke globální revoluci a nejdůležitější změny jsou právě ty, které se týkají našeho osobního života, sexuality, partnerských vztahů, manželství a rodiny. „Téměř v celém industrializovaném světě jsou viditelné stejné trendy. V tom, co bychom mohli nazvat standardní rodinou padesátých let,⁴⁴ žije dnes pouze menšina lidí. V některých zemích pochází více než třetina všech novorozenat z nemanželského poměru a prudce narostl – a vše nasvědčuje tomu, že se ještě zvýší – také podíl lidí, kteří žijí sami.“⁴⁵

Čím dál častější jsou životní strategie, kdy jedinci se sňatkem vůbec nepočítají. Liberální rétorika ho považuje za zbytečnou formalitu. „Zůstává ovšem otevřená otázka, nakolik je to výsledkem působení této rétoriky či naopak nakolik je sama tato rétorika výsledkem působení objektivních mechanismů trhu a makrosociálních změn světa pozdní doby moderní.... Už blízká budoucnost ukáže, zda má pravdu francouzský historik Georges Duby, který označuje manželství za svorník sociální stavby, anebo postoje, které jsou k manželství nepřátelské.“⁴⁶

Demografické změny se dotkly českého prostředí později než ve většině zemí západní Evropy. Od poloviny 60. let, kdy už v některých západoevropských zemích docházelo k druhému demografickému přechodu, se u nás vytvořil tzv. východoevropský model demografického chování.⁴⁷ K tzv. druhému demografickému přechodu dochází v české společnosti až po roce 1989.

Jitka Rychtaříková zdůrazňuje, že ekonomické a sociální podmínky byly ve východní Evropě rozdílné od těch, v rámci kterých probíhal druhý demografický přechod na západě. Nelze podle ní přehlížet, že doba před přechodem a změnami byla nakloněnější založení rodiny, byla nulová nezaměstnanost, přidělovaly se levné státní byty a prostor pro další životní volby byl velmi omezený.⁴⁸ Devadesátá léta 20. století v bývalých socialistických zemích včetně České republiky přinesla nové demografické trendy, zatímco v ostatních evropských zemích přeměny spíše doznívaly a nové demografické vzorce se stabilizovaly.⁴⁹

⁴⁴ Kde oba rodiče žijí společně se svými dětmi, kde matka je celodenně v domácnosti a otec je živitelem rodiny.

⁴⁵ Srv. Giddens, Anthony. *Unikající svět: jak globalizace mění náš život*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 76.

⁴⁶ Srv. Možný, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 126.

⁴⁷ Srv. Kučera, Milan. Demografické chování mladých lidí v České republice, jeho sledování v průzkumech, hodnocení reálné situace a vnější vlivy. In Fialová, Ludmila; Hamplová, Dana; Kučera, Milan; Vymětalová, Simona. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 7 - 28.

⁴⁸ Srv. Rychtaříková, Jitka. Minulá a současná diferenciace reprodukce v Evropě. In Rychtaříková, Jitka; Pikálková, Simona; Hamplová, Dana. *Diferenciace reprodukčního a rodinného chování v evropských populacích*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2001, s. 10 – 25.

⁴⁹ Srv. Rychtaříková, Jitka. Současné trendy a vzorce populačního chování východní a západní Evropy. *Demografie*. 1998, 40 (4), s. 252 – 257.

4.2 Odkládání sňatků

Jedním ze současných charakteristických demografických jevů ve všech zemích západní Evropy je odkládání sňatků. V roce 1980 byl průměrný věk nevěst v západní Evropě 23,6 roků, do konce 80. let se zvýšil na 25,3 roku.⁵⁰ Bývalé Československo, kde byl v té době podle údajů Českého statistického úřadu průměrný věk při prvním sňatku 21,7 roku, patřilo podle Srba mezi země tzv. východní Evropy, kde ženy vstupovaly do manželství průměrně o dva roky mladší. České ženy se začaly demografickým chováním přibližovat ženám ze západní Evropy až po roce 1989. Právě to je rok pro českou společnost významný, spjatý se Sametovou revolucí a pádem komunismu, který do té doby zařazoval Československo do východní části Evropy.

Po roce 1989 začal odeznívat demografický režim bývalé společnosti reálného socialismu, který byl charakteristický časnými sňatky a porody, krátkými meziprodními intervaly a celkovou vyšší plodností. Tento režim začal být nahrazován novým režimem, pro který je typická naopak nízká sňatečnost, porod v pozdějším věku a snižování počtu porodů.

Zhroucení komunistického režimu provázela tedy i změna sňatkového a reprodukčního chování, se kterou však sociologové a demografové předem počítali. Předpokládali, že model tradiční rodiny založené na manželství si sice v české společnosti udrží dominantní postavení, ale sňatky se posunou do vyššího věku, životní dráhy lidí budou mnohem rozmanitější a část obyvatel se rozhodne pro alternativní životní styl (například život bez sňatku, bez partnera nebo bez dětí). A přesně to se naplnilo. „Nově se utvářející vzorce rodinného a reprodukčního chování naznačují odklon od uniformity a příklon k rozmanitosti ve formách partnerského soužití i z hlediska počtu dětí. Rozšiřují se nesezdaná soužití a zvyšuje se podíl osob, které žijí samostatně. Nově nastupující mladá generace se stále více vzdaluje svým rodičům z hlediska typu svazků a reprodukčních strategií, které volí.“⁵¹

V 90. letech 20. století se v České republice „celkový počet uzavíraných sňatků snížil o třetinu (z 81 tisíc v roce 1989 na 55 tisíc v roce 2000) a průměrný věk svobodného ženicha vzrostl z 24,6 na 28,9 let a svobodné nevěsty z 21,8 na 26,5 let.“⁵² Je to přesně devatenáct let, kdy průměrný věk při prvním sňatku u českých žen překročil 22. rok jejich života a od té

⁵⁰ Srv. Srb, Vladimír. Zvýšení sňatkového věku v západních zemích Evropy v 80. letech. *Demografie*. 1992, 34 (1), s. 82 – 83.

⁵¹ Srv. Kocourková, Jiřina; Rabušic, Ladislav (ed.). *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný? Proměny reprodukčního chování a možnosti rodinné politiky z hlediska postojů české společnosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra demografie a geodemografie, s. 7.

⁵² Srv. Hamplová, Dana. Vstup do manželství a vzdělání českých žen: generace 1952-1982. In Hamplová, Dana; Rychtaříková, Jitka; Pikálková, Simona. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003, s. 11.

doby rok od roku výrazně stoupá.⁵³ Dříve bylo jeho zvyšování pozvolné, od roku 1961 do roku 1990 se sňatkový věk pohyboval mezi 21. a 22. rokem života ženy. Od roku 1991 stoupá velmi rychle a ještě žádný rok nebyla jeho hodnota stejná jako v roce předchozím. Poslední dostupná data za celý rok, data za rok 2009,⁵⁴ uvádějí, že se ženy vdávají průměrně ve 29,2 letech svého života. V tomto roce tak historicky poprvé překročil sňatkový věk hranici 29. roku života ženy.

4.3 Vysvětlení demografických změn

V interpretaci dat a demografických změn nepadají mezi sociology a demografy shoda. V odborné literatuře se (i u českých autorů) objevují dvě základní vysvětlení, za prvé normativní přístup a za druhé teorie racionální volby. Zjednodušeně jde o rozdíl mezi tím, co lidé nechtějí (normativní teorie) a co nemůžou (teorie racionální volby).

Normativní teorie

Za demografickou změnou a změnou rodinného života stojí podle zastánců normativních teorií posun v hodnotách a preferencích a rozrůžňování životních stylů lidí. Význam má především sekularizace, individualismus, důraz na svobodu a nezávislost a nové ideologie týkající se postavení mužů a žen ve společnosti. Vliv ekonomických faktorů představitelé těchto teorií neodmítají, ale předpokládají, že modernizace, technologické změny (především dostupná antikoncepce) a rozvoj sociálního státu umožnily změnu hodnot a preferencí, díky čemuž se změnilo lidské chování.⁵⁵

Mezi nejvýznamnější autory normativní teorie patří americký politolog Ronald Inglehart. Podle něj hrály ekonomické faktory klíčovou roli ve společenských procesech v období rané industrializace, v moderních společnostech však jejich význam poklesl a lidské chování začaly ovlivňovat hodnoty. A právě ve změně převládajících základních hodnot týkajících se politiky, práce, náboženství, rodiny a sexuálního chování vidí kulturní posun,⁵⁶

⁵³ Srv. Příloha č. 1.

Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1920 – 2008, analytické údaje, Český statistický úřad. Dostupné z http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu

⁵⁴ Údaje pocházejí z 15. března 2010, jsou dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/kalendar/aktual-oby>

⁵⁵ Srv. Hamplová, Dana. Vstup do manželství a vzdělání českých žen: generace 1952-1982. In Hamplová, Dana; Rychtaříková, Jitka; Pikálková, Simona. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003, s. 16 - 19.

⁵⁶ Srv. Inglehart, Ronald. *Culture shift in advanced industrial society*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1990, s. 4.

posun od materialistických (vztahují se k fyzickému blahobytu a bezpečí) k postmaterialistickým hodnotám (ty se soustředí na kvalitu života).⁵⁷

Mezi normativní teorie patří i koncepce tzv. druhého demografického přechodu, která vzešla z výzkumu nizozemského demografa Van de Kaa. Ten věnoval pozornost třem typům společenských procesů, které ovlivňují demografické chování – sociální strukturu, kulturu a technologickému vývoji. Van de Kaa přisuzuje primát novým hodnotám, jejichž základem je sekularizace a individualismus. Moderní lidé jsou přesvědčeni, že mají právo hledat seberealizaci a sebenaplnění a že musí co nejvíce využívat své nadání bez ohledu na širší sociální skupinu, jejímiž jsou členy. Vyhybají se tak dlouhodobým závazkům, a tak se zvyšuje podíl párů, které spolu žijí, ale nevezmou se. I podle Van de Kaa se tyto hodnoty mohly rozšířit jen díky rozvoji sociálního státu a bohatství moderních společností, i tento autor tedy bere v potaz změnu objektivních podmínek.⁵⁸

Zastáncem normativních teorií je i britský sociolog Anthony Giddens, podle něhož dnes manželství a rodina prochází hlubokými změnami. Před dvěma třemi generacemi platilo, že když lidé uzavírali sňatek, věděli, co činí, dnes se podle něj vydávají do neznáma.⁵⁹ V postmoderních společnostech se podle Giddense změnil samostatné principy, na nichž se vztahy zakládají. Dřívější romantickou lásku nahradil tzv. čistý vztah, v němž jsou dva lidé jako dvě nezávislé individuality. Pár je podle něj založený na emocionální komunikaci či intimitě.⁶⁰ Samotným základem manželství však nikdy v minulosti intimita nebyla, je ale základem páru a její základní podmínkou je podle něj otevřenost. Giddensova představa volně plynoucího či čistého vztahu se naprosto rozchází s romantickou představou výjimečnosti a trvalosti, jde totiž o emocionální vazbu, nikoli o to, najít toho pravého partnera. Nemusí být

⁵⁷ Rodinu a rodinné hodnoty tak patří k materialistickým hodnotám, protože souvisejí s potřebou bezpečí; nesezdané soužití patří k postmaterialistickému životnímu stylu. Díky bohatství moderních společností (stabilitě materiálních zájmů) a rozvoji sociálního státu, mohou lidé klást větší důraz na seberealizaci a nezávislost. Srv. Inglehart, Ronald. *Culture shift in advanced industrial society*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1990, s. 3 – 14.

Petrusek, Miloslav. *Společnosti pozdní doby*. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 280 – 282.

⁵⁸ Upozorňuje na to Dana Hamplová; srv. Hamplová, Dana. Vstup do manželství a vzdělání českých žen: generace 1952-1982. In Hamplová, Dana; Rychtaříková, Jitka; Pikálková, Simona. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003, s. 17 - 18.

⁵⁹ Srv. Giddens, Anthony. 2000. *Unikající svět: jak globalizace mění náš život*. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 41 – 42.

⁶⁰ Tamtéž, s. 77.

monogamní a trvá jen do doby, dokud partneři nacházejí ve vztahu dostatek uspokojení.⁶¹ Hlavním důvodem trvání vztahu je prospěch plynoucí z emocionální komunikace.⁶²

Mezi nejvýraznější české autory, kteří zdůrazňují hodnotovou změnu, patří Ladislav Rabušic, který poukazuje na to, že Česká republika prochází obdobou druhého demografického přechodu. Podle tohoto autora kladou lidé větší důraz na autonomii, svobodu a rovnost příležitostí mužů a žen. Nesouhlasí s tím, že je česká rodina v krizi a poukazuje na to, že po roce 1989 se objevily nové strukturní a kulturní faktory (faktory modernity), které změnu chování lidí ovlivňují. Odkládání manželství není podle něj způsobeno tím, že se životní podmínky mladých díky ekonomické transformaci ztížily,⁶³ ale jde ruku v ruce s růstem životní úrovně a s rozšiřováním demokracie, svobody a názorové plurality.⁶⁴ Za hlavní příčinu demografických změn v české společnosti považuje vznik demokratického prostoru pro svobodné a individuální volby a životní styl.⁶⁵ Rabušic tvrdí, že mladá generace má liberálnější přístup k manželství a rodičovství. Po pádu komunistického režimu podle něj získala mladá generace novou životní zkušenost a místo rodinných hodnot, které byly typické pro socialistické období, začala vyznávat individualismus a možnost seberealizace. Podle něj není náhoda, že nositeli nového demografického chování jsou generace narozené na konci šedesátých a v sedmdesátých letech, ty prožívaly dětství v ekonomickém dostatku, a tak si mohou dovolit věnovat pozornost nematerialistickým hodnotám.

Teorie racionální volby

Zastánci teorií racionální volby přisuzují proměnu demografického chování zejména ekonomickým a institucionálním faktorům. Podle nich se změnily objektivní podmínky, především došlo ke změnám pracovního trhu a k nárůstu hodnoty manželství a rodičovství. Podle nich člověk jedná relativně racionálně, a to i v případech, které jsou opředeny řadou romantických představ a ideálů.⁶⁶ Lidé zkrátka zvažují, jaké dopady bude mít jejich chování

⁶¹ Popisuje Dana Hamplová; srv. Hamplová, Dana. Vstup do manželství a vzdělání českých žen: generace 1952-1982. In Hamplová, Dana; Rychtaříková, Jitka; Pikálková, Simona. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003, s. 18.

⁶² Srv. Giddens, Anthony. *Unikající svět: jak globalizace mění náš život*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 79.

⁶³ Opačný názor má česká demografka Jitka Rychtaříková, podle níž je důvodem sociálních problémů právě ekonomická transformace. Polemikou těchto dvou autorů se zabývám na jiném místě této práce, srv. s. 17 a 18.

⁶⁴ Srv. Rabušic, Ladislav. O současném vývoji manželského a rodinného chování v České republice. *Demografie*. 1996, 38 (3), s. 173 – 180.

⁶⁵ Srv. Rabušic, Ladislav. Polemicky k současným změnám charakteru reprodukce v ČR (sociologická perspektiva v demografii). *Demografie*. 1997, 39 (2), s. 114.

⁶⁶ Jak uvádí Dana Hamplová; srv. Hamplová, Dana. Vstup do manželství a vzdělání českých žen: generace 1952-1982. In Hamplová, Dana; Rychtaříková, Jitka; Pikálková, Simona. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003, s. 11 - 16.

na jejich život a jaké důsledky budou mít jejich činy. Vybírají z různých variant, zvažují očekávané přínosy a ztráty a své chování volí tak, aby dosáhli žádoucího stavu a minimalizovali ztráty. Podle těchto teorií si lidé stanoví cíl a pak jednají tak, aby je to k němu dovedlo. Teorie racionální volby se většinou zabývají vztahem mezi společenskou makrostrukturou a lidským chováním, ne motivací jednotlivců.⁶⁷

Nejvýznamnějším představitelem teorií racionální volby je Gary S. Becker, podle něhož je ekonomický přístup⁶⁸ aplikovatelný na veškeré lidské chování včetně manželství, které podle něj jedinec uzavře jen v případě, že očekávaný užitek z manželství převyšuje očekávaný užitek ze setrvání ve svobodném stavu nebo z dalšího hledání vhodnějšího partnera.⁶⁹ „Když se muž a žena rozhodnou uzavřít sňatek, mít děti nebo se rozvést, snaží se porovnáním výnosů a nákladů maximalizovat svůj užitek.“⁷⁰ Hlavním důvodem, proč ženy a muži zakládají rodinu, je podle něj reprodukce dětí. Pro rodinu je vždy výhodná dělba práce a to, aby každý z partnerů rozvíjel jiný typ lidského kapitálu. Základním principem, podle něhož dochází k výběru, je doplnění ekonomických rolí. Podle Beckera narušil pro obě strany výhodnou dělbu práce okamžik, kdy ženy začaly opouštět domácnost a nastoupily do zaměstnání. Tak vzrostla cena jejich času a manželství jim přestalo přinášet tolik výhod jako dříve. Pokles sňatečnosti je tak přímým důsledkem toho, že manželství je méně výhodné.⁷¹

Valeria Oppenheimerová sice připisuje pokles sňatečnosti změnám pracovního trhu, ale Beckerovu teorii odmítá. Podle ní nejde o to, že by lidé vstupovali do manželství méně, ale že sňatky odkládají do vyššího věku. Teorie zdůrazňující dělbu práce podle ní mohou vysvětlit chování těch, kteří se rozhodnou manželství nikdy neuzavřít, ale nevysvětlují, proč lidé sňatky odkládají. Navrhuje alternativní teorii, která vychází z principů racionální volby a koncepce

⁶⁷ Teorie racionální volby se soustředí na způsoby, jak lidé dosahují tohoto cíle, samotný cíl však ignorují a vyhýbají se tak složitému problému, jak měřit hodnoty. Na obecnější rovině sice berou tyto teorie v úvahu preference a sociální normy, v analýzách demografického chování však otázku preferencí nebo sociálního tlaku většinou ignorují. Vesměs připouštějí, že vynechat hodnoty ze sociologického výzkumu je nemožné, protože lidské chování je nějakými cíli motivováno, vycházejí však z předpokladu, že lidé základní hodnoty sdílejí, a ty, které ne, jsou náhodně rozloženy bez ohledu na objektivní omezení.

⁶⁸ Jádrem ekonomického přístupu tvoří podle Beckera „kombinace předpokladů maximalizačního chování, tržní rovnováhy a stabilních preferencí.“ Srv. Becker, Gary S. *The Economic Approach to Human Behavior*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1976, s. 5.

⁶⁹ Srv. Becker, Gary S. *The Economic Approach to Human Behavior*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1976, s. 8 – 10.

Becker, Gary S. *Teorie preferencí*. Praha: Grada Publishing, 1997, s. 199.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Srv. Becker, Gary S. *A Treatise on the Family*. London: Harvard University Press, 1981, s. 237 - 256.

Hamplová, Dana. Vstup do manželství a vzdělání českých žen: generace 1952-1982. In Hamplová, Dana; Rychtaříková, Jitka; Pikálková, Simona. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003, s. 13.

sňatkového trhu. Odklady vysvětluje u obou pohlaví jinak, soustředí se však na pracovní trh a předpokládá, že výběr partnera je dnes náročnější a delší proces než dříve.⁷²

V minulosti mohly ženy vstupovat do manželství mladé, protože informace o vlastnostech, které byly podstatné pro jejich úspěch na sňatkovém trhu (základní osobnostní charakteristicky, fyzická přitažlivost, náboženské vyznání nebo sociální původ), jsou dostupné už v mladém věku. Nástup žen do zaměstnání však podle ní změnil kritéria výběru a i v jejich případě je důležité, jak uspějí na pracovním trhu, je tedy třeba počkat, jak se projeví jejich výdělečný kapitál.^{73 74} Mladí odpovídají na rostoucí nejistotu ohledně ekonomických rolí také tím, že žijí v nesezdaném soužití, to totiž nabízí výhody manželství i svobodného stavu. Navíc zvyšuje množství informací, které jsou o partnerovi k dispozici a pomáhá tak uskutečnit rozhodnutí, zda vstoupit do manželství či nikoli.

Pro Beckera je základním motivem pro vstup do manželství produkce dětí, pro Oppenheimerovou maximalizace příjmu domácnosti, oba ale předpokládají, že preference (cíle lidského jednání) se nezměnily.

Mezi nejvýraznější české autory, kteří jsou zastánci teorií racionální volby a považují pokles porodnosti a sňatečnosti za součást sociálních problémů spojených s ekonomickou transformací, patří například Jitka Rychtaříková. Tato autorka považuje velmi rychlé změny demografického chování v české společnosti (a obecně ve východní Evropě) v 90. letech za důsledek zhoršení vnějších podmínek pro zakládání rodiny. Podle ní svědčí spíše o krizovém chování obyvatelstva, než že by odpovídaly druhému demografickému přechodu, ke kterému plynule docházelo od poloviny 60. let v západní Evropě.⁷⁵ Na rozdíl od západních zemí, kde podle této autorky změny demografických vzorců ovlivňovala vnitřní svobodná volba, na východě Evropy souvisely s prudce se měnícími ekonomickými podmínkami. Šíření západních vzorců, které kladou důraz na jednotlivce, není podle ní hlavním vysvětlením současných trendů.⁷⁶

⁷² Názory Oppenheimerové uvádí Dana Hamplová; srv. Hamplová, Dana. Vstup do manželství a vzdělání českých žen: generace 1952-1982. In Hamplová, Dana; Rychtaříková, Jitka; Pikálková, Simona. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003, s. 14.

⁷³ Posun sňatkového věku u mužů je dán tím, že od 60. let se zhoršuje pozice mladých mužů na pracovním trhu a je třeba počkat déle, až se jejich pracovní dráha stabilizuje a bude možné určit jejich budoucí životní styl.

⁷⁴ Popisuje Dana Hamplová; srv. Hamplová, Dana. Vstup do manželství a vzdělání českých žen: generace 1952-1982. In Hamplová, Dana; Rychtaříková, Jitka; Pikálková, Simona. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003, s. 14.

⁷⁵ Srv. Rychtaříková, Jitka. Současné změny charakteru reprodukce v České republice a mezinárodní situace. *Demografie*. 1996, 38 (2), s. 78 – 79.

⁷⁶ S touto autorkou nesouhlasí a polemizuje Ladislav Rabušic, který argumentuje tím, že nelze porovnávat pozvolný vývoj demografických změn v západních zemích Evropy s náhlými proměnami demografických trendů

Někteří další čeští autoři se nesnažili o ucelené vysvětlení demografických změn, zaměřili se na dílčí aspekty sociální situace a kontext, v němž ke změnám chování dochází, nebo brali v potaz obě možná vysvětlení demografických změn. Ludmila Fialová například tvrdí: „...vysvětlení demografických změn ve sňatkovém chování obyvatelstva...odrážejí nejen působení ekonomické situace, ale také změny hodnotového systému převažující části populace a také změnu postojů k instituci manželství.“⁷⁷ Stejného názoru je Milan Kučera, který tvrdí, že svobodné rozhodování lidí vytváří jiné podmínky pro vstup do manželství, ale pod vlivem jejich konkrétní sociální situace.^{78 79}

Dana Hamplová zkoumala vliv vzdělání na hodnocení a vysvětlení demografických změn a došla k tomu, že ekonomické faktory vidí za poklesem úrovně sňatečnosti lidí s nižším vzděláním,⁸⁰ zatímco hodnotové faktory zdůrazňují lidé s vyšším vzděláním.⁸¹ Podle ní však není možné zdůrazňovat pouze jeden faktor. Vedle ekonomických těžkostí a nových hodnot hraje podle této autorky roli i další faktor, který nazvala pohodlnost. Souhrnné označení pohodlnost v sobě spojuje tři faktory: je pohodlné žít u rodičů, je možné mít dítě ve vyšším věku a je možné žít mimomanželský intimní život.⁸²

v porevolučních postkomunistických zemích. Rabušic tvrdí, že kdyby u nás politické, ekonomické a sociální změny začaly dříve a byly pozvolnější, byla by i rychlost demografických změn pozvolnější, ale jejich hloubka by byla stejná. Motivace odkládat sňatek podle něj nepřichází jako okamžitá a automatická reakce na změněné ekonomické podmínky. Srv. Rabušic, Ladislav. Polemicky k současným změnám charakteru reprodukce v ČR (sociologická perspektiva v demografii). *Demografie*. 1997, 39 (2), s. 114 – 119.

Na jeho polemiku reaguje Jitka Rychtaříková mimo jiné tím, že jeho teorie se opírají o vývoj v západní Evropě a vycházejí z jiných sociálních a ekonomických situací. Srv. Rychtaříková, Jitka. Nechci této společnosti namlouvat, že se nic neděje. *Demografie*. 1997, 39 (4), s. 267 – 268.

K postojům obou autorů se vyjadřuje i Milan Kučera, podle něhož Jitka Rychtaříková přeceňuje vliv sociálních podmínek na pokles úrovně sňatečnosti a porodnosti a Ladislav Rabušic je zase podceňuje. Srv. Kučera, Milan. K interpretaci charakteristiky demografických procesů v České republice. *Demografie*. 1997, 39 (4), s. 269 – 270.

⁷⁷ Srv. Fialová, Ludmila. Trendy ve sňatkovém chování obyvatelstva České republiky ve 20. století. *Demografie*. 2006, 48 (2), c. s. 98.

⁷⁸ Srv. Kučera, Milan. K interpretaci charakteristiky demografických procesů v České republice. *Demografie*. 1997, 39 (4), s. 269 – 270.

⁷⁹ Názorům těchto autorů odpovídají i výsledky mého výzkumu. Ukázalo se, že respondentky reflektují vedle ekonomických faktorů i změny hodnot a postojů a jejich názor na instituci manželství hraje velmi výraznou roli v rozhodování zda a kdy sňatek uzavřít.

⁸⁰ Kteří jsou pravděpodobně v horší ekonomické situaci.

⁸¹ Srv. Hamplová, Dana. Sňatečnost, nesezdaná soužití a veřejné mínění. In Kocourková, Jiřina; Rabušic, Ladislav (ed.). *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný? Proměny reprodukčního chování a možnosti rodinné politiky z hlediska postojů české společnosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra demografie a geodemografie, 2006, s. 12 – 19.

⁸² Tamtéž, s. 16.

5. Zvyšování sňatkového věku

V této práci jsem se zaměřila pouze na české prostředí a z jevů, kterými se projevují změny v rodinném chování v posledních dvou desetiletích, mě zajímal výhradně fenomén odkladu sňatků do vyššího věku.⁸³

V české společnosti můžeme rozlišit tři období, pro něž je typické jiné sňatkové chování a časování vstupu do manželství.⁸⁴ Období doznívání tzv. evropského typu sňatečnosti⁸⁵ bylo typické mimo jiné i odkládáním sňatků a trvalo zhruba do konce 30. let 20. století. První sňatky uzavíraly ženy kolem 25 let, mladší nevěsty preferovány nebyly.⁸⁶

Koncem 30. let 20. století se rozvolnily vazby úrovně sňatečnosti a manželské plodnosti⁸⁷ a sňatkový věk žen a (i mužů) začal klesat. Tzv. zlatý věk rodiny a manželství nastal především po druhé světové válce v období totalitního socialismu (zhruba do 80. let 20. století).⁸⁸ V tomto období se Česká republika naopak přiblížila východoevropskému typu sňatečnosti, s tím rozdílem, že v zemích východní Evropy šlo o tradiční model, zde tedy ke změnám po druhé světové válce nedošlo.

Změnou politického systému v roce 1989 však došlo k další změně sňatkového chování, které se tím opět přiblížilo stavu před druhou světovou válkou, tedy demografickému modelu západní Evropy. Počet sňatků začal klesat, téměř vymizely sňatky do 20 let věku a stále častější jsou sňatky snoubenců starších 30 let věku. Podle sociologa Iva Možného bylo snížení sňatečnosti dáno výrazným poklesem zájmu o sňatek u nejmladších žen.⁸⁹ „Generace, které začaly dorůstat v nových ekonomických podmínkách, odkládají nebo odmítají vstup do manželství a rození potomků.“⁹⁰

Ladislav Rabušic však upozorňuje, že podobnost demografického chování v předtotalitním období a po roce 1989 je pouze vnější, protože jejich příčiny jsou jiné.

⁸³ Ačkoli proměny sňatečnosti úzce souvisí s proměnami v plodnosti. Jak ukázal i můj výzkum, vstup do sňatku respondentky často spojovaly s mateřstvím.

⁸⁴ Srv. Fialová, Ludmila. Trendy ve sňatkovém chování obyvatelstva České republiky ve 20. století. *Demografie*. 2006, 48 (2), s. 97 – 107.

⁸⁵ Tento typ vstupu do manželství byl charakteristický pro obyvatelstvo řady evropských zemí v 18. a 19. století, na což poprvé upozornil John Hajnal. Srv. Horský, Jan; Seligová, Markéta. *Rodina našich předků*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 25.

⁸⁶ Srv. Fialová, Ludmila. Trendy ve sňatkovém chování obyvatelstva České republiky ve 20. století. *Demografie*. 2006, 48 (2), s. 100.

⁸⁷ Souviselo to i s ekonomickou krizí, která nastala ve 30. letech 20. století a následným ekonomickým oživením.

⁸⁸ Fialová upozorňuje především na zvýšení zaměstnanosti, pronatalitní opatření státu podporující sňatky lidí do 30 let věku a velkoplošnou výstavbu panelových bytových domů, které vyvolalo vysokou sňatečnost a časně sňatky.

⁸⁹ Srv. Možný, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002, s. 42 – 43.

⁹⁰ Srv. Chaloupková, Jana; Šalamounová, Petra. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2004, s. 13.

Současná nízká sňatečnost je výsledkem dobrovolného rozhodování a není způsobena kulturními a strukturálními bariérami, které dříve nedovolovaly značné části populace uzavřít sňatek.⁹¹

Během 90. let 20. století došlo k rozšíření věkových pásem uvažovaných pro sňatek, stanovení nejvhodnějšího věku však vždy záleží na mnoha okolnostech. Pokles sňatečnosti v poslední dekádě minulého století byl způsoben především tím, že část mladých lidí odložila vstup do manželství na pozdější dobu. „Bud' čeká, až se vytvoří lepší objektivní podmínky pro vstup do manželství (např. bytové), nebo až budou naplněny jiné priority zájmů (např. ukončené vzdělání, vybudování postavení v zaměstnání, nabažení se možností, které individuální svoboda mladému ambicióznímu jedinci přináší apod.). Možná působí oba faktory zároveň.“^{92 93}

Už v roce 1997 se rozprostřely názory mladých lidí na nejvhodnější věk⁹⁴ pro uzavření prvního manželství do širokého pásma patnácti let počínaje dvacátým rokem života. Přesto však více než desetina oslovených mužů i žen tvrdila, že nejvhodnější je pro ženy sňatek do dvacátého roku jejich života, a více než třetina zmiňovala věk mezi 21. a 23. rokem. Věk nad 27 roků považovaly ženy za výjimečný.⁹⁵ V roce 1997 byl však průměrný sňatkový věk u žen 25,4 let⁹⁶ a podle Milana Kučery je fakt, že tabulkový průměrný věk byl o dva roky vyšší než ten, který pokládali za nejvhodnější respondenti průzkumu, nepřímým důkazem toho, že v populaci dochází k odkládání sňatků „nad rámec“ záměru. Znamená to, že k němu přispívá další silný faktor, což je podle něj zhoršení celkové ekonomické situace a zvláště nedostupnost bytů.⁹⁷

⁹¹ Srv. Rabušic, Ladislav. O současném vývoji manželského a rodinného chování v České republice. *Demografie*. 1996, 38 (3), s. 175.

⁹² Srv. Kučera, Milan. Představy po postavení sňatku a narození dětí v životní dráze mladých svobodných lidí. In Fialová, Ludmila; Hamplová, Dana; Kučera, Milan; Vymětalová, Simona. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 61.

⁹³ Právě to, že působí oba faktory zároveň potvrdil i můj výzkum. Respondentky často uváděly oba druhy důvodů, proč sňatek oddálily, respektive oddalují.

⁹⁴ Kučera, Fialová, Hamplová a Vymětalová spolupracovali v roce 1997 na speciální šetření o populačním klimatu s názvem „Mladá generace 1997“, v rámci kterého u svobodných mladých lidí (žen i mužů) ve věku od 18 do 30 let zjišťovali jejich názory obecně na manželství a rodičovství. Bližší informace dostupné z: <http://archiv.soc.cas.cz/articles/cz/52/.html#artID136>

⁹⁵ Srv. Kučera, Milan. Představy po postavení sňatku a narození dětí v životní dráze mladých svobodných lidí. In Fialová, Ludmila; Hamplová, Dana; Kučera, Milan; Vymětalová, Simona. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 62 - 63.

⁹⁶ Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1920 – 2008, analytické údaje, Český statistický úřad; dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu

⁹⁷ I respondenty z generace dcer v mém výzkumu uváděly, že počítaly s tím, že se vdají dříve a že jejich představa se stále posouvá. Nestojí za tím podle nich ale téměř vůbec špatná ekonomická situace (je třeba zdůraznit, že můj výzkumný vzorek tvořily převážně vysokoškolsky vzdělané ženy (srv. Příloha č. 3), u nichž se dá předpokládat lepší ekonomická situace než u žen s nižším vzděláním), spíše pocit nepřipravenosti a touhy využít dnešních možností a individuální svobody.

Ladislav Rabušic vidí v současných demografických změnách logický a zdravý vývoj společnosti a vnímá pozitivní dopad zvyšování průměrného věku v době prvního sňatku – manželství uzavírají lidé sociálně i ekonomicky zralejší. S tím souvisí i oddalování porodů, což má podle něj také v podstatě pozitivní důsledky – děti přestávají mít děti.⁹⁸ „Odkládání sňatku je tak podle mého názoru možné chápat spíše jako výraz velké odpovědnosti současné mladé generace,“⁹⁹ která podle něj dává přednost poznávání života a snaze se ekonomicky zajistit,¹⁰⁰ ale nevolí raději zábavu na místo sňatku a dětí.¹⁰¹

5.1 Faktory, které ovlivňují zvyšování sňatkového věku

Změny společenského a ekonomického klimatu

Pro Českou republiku je období přelomu 80. a 90. let nesmírně důležité. Stojí vlastně nad většinou dále uvedených faktorů, protože přechod našeho státu k principům tržního hospodářství, změny ve vedení státu a sociální změny odstartovaly dílčí změny, které ovlivňují demografické chování lidí. Ekonomická transformace měla sociální důsledky. Socialistická společnost byla uměle homogenizovaná a dovolovala lidem jen omezeně uplatnit své vzdělání a lidský kapitál a s nástupem tržní ekonomiky a otevřené společnosti se začaly životní dráhy lidí oddalovat.¹⁰²

V období reálného socialismu byl nízký podíl studujících na středních a vysokých školách, mzdovou nivelizací bylo dosažené vzdělání devalvováno. Společnost vytvářela mladým podmínky, které i při zaměstnání obou manželů usnadňovaly založení rodiny.¹⁰³ Problémem byl nedostatek bytů, nejvýhodnější bylo bydlení ve státních (nájemné dotoval

⁹⁸ Srv. Rabušic, Ladislav. O současném vývoji manželského a rodinného chování v České republice. *Demografie*. 1996, 38 (3), s. 176 – 177.

⁹⁹ Srv. Rabušic, Ladislav. *Kde všechny ty děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 219.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 222.

¹⁰¹ Na základě výpovědí starších i mladších respondentek v rámci mého výzkumu se nedá jednoznačně rozhodnout, zda s Rabušicovým tvrzením souhlasí. Některé mladší respondentky zmiňovaly, že se jim ještě „nechce dospět“, chtějí si něco užít a proto sňatek oddalují, což jejich matky někdy označovaly za odsouzení odpovědnosti. Jiné naopak tvrdily totéž, co Rabušic.

¹⁰² Srv. Hamplová, Dana. Vstup do manželství a vzdělání českých žen: generace 1952-1982. In Hamplová, Dana; Rychtaříková, Jitka; Pikálková, Simona. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003, s. 24 - 25.

¹⁰³ Součástí sociálního systému byly výhodné novomanželské půjčky, prodlužující se mateřská dovolená, množství jeslí a mateřských škol včetně dětských družin, dotované ceny potravin a dětského zboží.

stát) a podnikových bytech, které byly přidělovány hlavně mladým rodinám. Mladí manželé žili často společně s rodiči.¹⁰⁴

Všechny ostatní faktory vycházejí z těchto hlubokých společenských, ekonomických i politických změn a jsou úzce propojené, protože existuje zřejmá vazba mezi demografickým chováním a vnějším prostředím. České populační klima je odrazem podmínek, které jsou vytvářeny díky hospodářské situaci stejně jako širším společenským vývojem.

Ekonomické faktory

Po listopadu 1989 získali mladí lidé větší možnost studovat, otevření hranic umožnilo cestovat nebo pracovat v zahraničí, rozvinulo se soukromé podnikání. „Tím vším vznikalo silné konkurenční prostředí pro vstup do manželství...K tomu se přidala také faktická nemožnost získat byt vzhledem k jeho neúměrně vysoké pořizovací ceně...závažným aspektem je nepochybně i postupně rostoucí nezaměstnanost.“¹⁰⁵

Podle Milana Kučery se po roce 1989 výrazně změnily podmínky pro demografickou reprodukci. K novým možnostem se podle něj přidala i nemožnost získat vlastní byt (vzhledem k jeho vysoké pořizovací ceně) a rostoucí nezaměstnanost, která postihuje především mladé lidi po absolvování škol a bez potřebné praxe. „Preference manželství v dřívějším systému získávání bytů i ve veřejném mínění bránily zřejmě většímu rozšíření nesezdaného soužití mezi mladými lidmi, zejména mezi svobodnými. Po roce 1990 se počty faktických manželství pravděpodobně zvýšily...ale ne tou měrou, že by se dalo mluvit o náhradě legitimních manželství.“¹⁰⁶ V nesezdaných soužitích žijí podle něj častěji lidé, kteří už jedním manželstvím neúspěšně prošli, než svobodní. V této souvislosti je třeba zmínit, že Dana Hamplová rozlišuje až šest typů nesezdaných soužití¹⁰⁷ a tvrdí, že v české společnosti funguje tento typ svazku zatím spíše jako vyšší fáze „chození“, jako předstupeň sňatku, vyskytuje se tedy především u svobodných mladých lidí.

Založení rodiny a finanční nezávislost nejsou časově totožné události, po roce 1989 je běžné, že finanční nezávislost předchází založení rodiny. Dřív byl s osamostatněním spojován sňatek, až pak si lidé zakládali vlastní domácnost a byli samostatní. V současné době se mladí

¹⁰⁴ Srv. Kučera, Milan. Demografické chování mladých lidí v České republice, jeho sledování v průzkumech, hodnocení reálné situace a vnější vlivy. In Fialová, Ludmila; Hamplová, Dana; Kučera, Milan; Vymětalová, Simona. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 7 - 28.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 14.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 15.

¹⁰⁷ Srv. Hamplová, Dana. Výsledky šetření rodiny a reprodukce (FFS). In Rychtaříková, Jitka; Pikálková, Simona; Hamplová, Dana. *Diferenciace reprodukčního a rodinného chování v evropských populacích*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2001, s. 47 - 48.

lidé osamostatňují dříve, naráží však na bariéru nedostatku bytů a nákladnost samostatného bydlení.¹⁰⁸ „I když nikdy v poválečném období – kromě počátků družstevní výstavby – nebyla pro mladá manželství příznivá situace pro získání vlastního bytu, nikdy nebyla tak nedobrá, jako je v současné době a ve výhledu příštích let.“¹⁰⁹

Výzkum „Mladá generace 1997“¹¹⁰ ukázal, že profesionální dráha a finanční zabezpečení je pro mladé lidi důležitou životní okolností, i když život pro rodinu neopomíjeli. Pro ty, kteří ještě studovali, bylo prvořadým zájmem úspěšně dostudovat. Za jednu z nejdůležitějších podmínek uzavření sňatku mladí považovali také získání vlastního bytu nebo možnost bydlet samostatně. „Mladí lidé dávali časovou přednost získání dobrého pracovního postavení, což se dá považovat za uvědomělý předpoklad přípravy na manželství a rodičovství. Lze předpokládat vědomí vlastní odpovědnosti za založení budoucí rodiny.“¹¹¹ Časově v popředí však pro dotazované bylo získat dobré postavení v zaměstnání a věnovat se vlastním koníčkům, pak teprve uvažovali o rodině. Tyto plány se mohou stát konkurencí manželského soužití, jejichž naplnění by se předčasným sňatkem zkomplikovalo.

Možnost získat díky manželství finanční jistotu může být pro některé ženy motivací k uzavření sňatku. Z šetření „Mladá generace 1997“ vyplynulo, že mladé ženy finanční jistotu vnímají jako výhodu manželství, ale ne tu hlavní. Větší důraz pak na tento aspekt kladou méně vzdělané ženy, ty vzdělanější totiž důvěřují své finanční soběstačnosti.¹¹² Mladí lidé podmiňovali uzavření sňatku především ekonomikou situací. Ekonomické faktory hrály výraznější roli v rozhodování o vstupu do manželství spíše u předchozí generace žen.¹¹³

Pestřejší nabídka životních příležitostí

Po roce 1989 se české společnosti otevřel veřejný prostor, který nabídl nové možnosti a životní příležitosti, které začaly manželství konkurovat. „Před člověkem, pokud se chce

¹⁰⁸ Srv. Fialová, Ludmila. Mladí lidé v rodině. In Fialová, Ludmila; Hamplová, Dana; Kučera, Milan; Vymětalová, Simona. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 42 - 43.

¹⁰⁹ Srv. Kučera, Milan. Představy po postavení sňatku a narození dětí v životní dráze mladých svobodných lidí. In Fialová, Ludmila; Hamplová, Dana; Kučera, Milan; Vymětalová, Simona. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 60.

¹¹⁰ Bližší informace o výzkumu srv. s. 24, poznámka č. 94.

¹¹¹ Tamtéž, cit. s. 51.

¹¹² Srv. Kučera, Milan. Představy po postavení sňatku a narození dětí v životní dráze mladých svobodných lidí. In Fialová, Ludmila; Hamplová, Dana; Kučera, Milan; Vymětalová, Simona. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 73.

¹¹³ Ladislav Rabušic to popisuje situaci, kdy bylo vzhledem k tehdejšímu systému sociální politiky výhodné uzavřít sňatek během studií, jako socialistickou zvláštnost. Mladí si tak zvyšovali šance na získání bytu i zlepšení ekonomické situace. Srv. Rabušic, Ladislav. *Kde všechny ty děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 220.

v takové společnosti uplatnit, najednou vyvstává jiný úkol než založit rodinu – musí se věnovat rozvoji své osobnosti.“¹¹⁴

Fakt, že mladí lidé dávají přednost životu, který neomezí jejich osobní svobodu a individuální rozvoj, souvisí s ekonomickými faktory - ekonomicky aktivní, tedy nezávislé ženy vidí v manželství větší omezení svobody než ženy méně ekonomicky úspěšné a vzdělané.¹¹⁵ Mladá generace náhle mohla cestovat, podnikat, i studium se stalo dostupnějším. „Hranice se otevřely i opačným směrem: sebestředný, hédonistický životní styl bohatých západních společností jsme začali napodobovat dříve, než jsme si na něj vydělali. Česká děvčata, která se za starého režimu zajímala o mateřství, sotva dospěla (měli jsme nejnižší věk prvorodiček v Evropě a téměř úplnou sňatečnost), zjišťovala z *Cosmopolitanu*,¹¹⁶ ale i při svých potulkách po světě, že „život je jinde“.“¹¹⁷

Možnost volby různých činností je před listopadem roku 1989 a po něm velmi rozdílná a ovlivňuje skladbu i časování životních plánů. „Vzhledem k tomu, že některé z nich (*možnosti a nutnosti volby různých činností-pozn.aut.*) jsou zcela nové nebo časově náročné, ale přitom velmi atraktivní, získávají před sňatkem a rodičovstvím přednost (a lze jen doufat, že pouze dočasnou). Tak dochází k jinému časovému uspořádání aktivit mladých lidí, jejichž výsledkem je všeobecný posun sňatku a narození dítěte do vyššího věku, než tomu bylo dříve.“¹¹⁸ Dříve byl sňatek a založení rodiny často prvními samostatnými kroky do opravdového života. „Dnes se z časového hlediska dostaly do pozadí, protože mladí mají v době, než tuto celoživotní odpovědnost přijmou, širší možnost seberealizace.“¹¹⁹ Podle Kučery je důraz mladých lidí kladený na seberealizaci možná ještě větší konkurencí sňatku než snaha vytvořit si pracovní postavení.

Anthony Giddens vnímá široké spektrum možností i jako potenciální zdroj nebezpečí. „Osobní zkušenost, která před nimi stojí (*před mladými lidmi-pozn.aut.*), je se všemi svými možnostmi a nebezpečími mnohem otevřenější, než bývala v minulosti.“¹²⁰ Větší nabídku

¹¹⁴ Srv. Koschin, Felix. Druhý demografický přechod. *Demografie*. 1988, 40 (4), s. 258.

¹¹⁵ Srv. Kučera, Milan. Představy po postavení sňatku a narození dětí v životní dráze mladých svobodných lidí. In Fialová, Ludmila; Hamplová, Dana; Kučera, Milan; Vymětalová; Simona. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 74.

¹¹⁶ Časopis pro mladé ženy. Vydává ho vydavatelství Stratosféra, které funguje od roku 1996.

¹¹⁷ Srv. Možný, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002, s. 23 - 24.

¹¹⁸ Srv. Kučera, Milan. Představy po postavení sňatku a narození dětí v životní dráze mladých svobodných lidí. In Fialová, Ludmila; Hamplová, Dana; Kučera, Milan; Vymětalová; Simona. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 59.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 46.

¹²⁰ Srv. Giddens, Antony. *Unikající svět: jak globalizace mění náš život*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 42.

šancí a vyšší míru rizika zmiňuje i Ivo Možný.¹²¹ Podle něj bohatá a rozmanitá nabídka znesnadňuje včas říci sbohem nekonečným možnostem mládí, usadit se a založit rodinu.¹²² Na druhou stranu však výrazný pokles počtu umělých přerušení těhotenství po roce 1990 ukazuje, že nová svoboda přinesla i novou zodpovědnost.

Vyšší vzdělání žen

Vztah mezi odsouváním sňatků žen do vyššího věku a vzděláním je zřejmý. Čím vyšší vzdělání, tím delší školní docházku vyžaduje. Mohlo by se však také předpokládat, že vzdělanější ženy budou i méně vstupovat do manželství. Vzdělání by mělo hrát roli v demografickém chování jak podle normativních přístupů, tak podle teorií racionální volby, protože je lze považovat jak za měřítko kulturního kapitálu, tak za faktor ovlivňující postavení a šance na pracovním trhu. Podle normativních teorií, které přisuzují lidem s vyšším vzděláním větší touhu po nezávislosti, autonomii, seberealizaci a menší ochotu podřizovat se sociálním normám, by se dalo očekávat, že vzdělanější lidé budou uzavírat sňatky méně často. Teorie racionální volby předpokládají, že vzdělání bude snižovat pravděpodobnost uzavření sňatku u žen, protože zvyšuje jejich výdělečný potenciál, tedy ušlý zisk, a zvyšuje cenu času, který stráví péčí o děti a domácnost. Tedy přinejmenším v případě žen by mělo platit, že budou méně vstupovat do manželství.

Nic z toho se však podle Dany Hamplové, která se zabývala faktorem vzdělání v českém prostředí a která vycházela z dat ISSP „Rodina a gender role“¹²³ nepotvrdilo¹²⁴ - vstup do manželství či nesezdaného soužití podle ní nesouvisí s úrovní dosaženého vzdělání. Školní docházka a denní studium však snižuje pravděpodobnost, že partneři založí společnou domácnost nejen proto, že v této životní fázi schází potřebné ekonomické zdroje, ale i proto, že se teprve dokončení školy považuje za přechod do dospělosti. Její předpoklad, že v dnešní společnosti je vzdělání významnějším faktorem, než bylo v české společnosti před rokem 1989, se tedy potvrdil, ale ukázalo se, že výše vzdělání sama o sobě nepůsobí negativně na

¹²¹ Také respondentky v mém výzkumu shodně vypovídaly, že s větším množstvím možností a příležitostí je spojené riziko a nebezpečí, že se špatně rozhodnou, vydají se na „špatnou cestu“ apod.

¹²² Srv. Možný, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Slon, 1999, s. 206.

¹²³ International Sociological Survey Programme. Mezinárodní výzkumný projekt vznikl v roce 1983, Česká republika se ho poprvé účastnila v roce 1994. Respondenti a respondentky jsou dotazováni, zda souhlasí či nesouhlasí se sadou výroků týkajících se postojů k manželství, k jeho alternativám, k rodičovství a k uspořádání rolí v rodině.

¹²⁴ Srv. Hamplová, Dana. *Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003.

vstup do manželství, ale zvyšuje věk, kdy k němu ženy přistoupí.¹²⁵ Podle této autorky se může za poklesem sňatečnosti v 90. letech 20. století skrývat pouze odklad sňatků do vyššího věku. Vzdělanější ženy si však nevybírají nesezdaná soužití namísto manželství, uzavírají sice sňatky později, protože déle studují, ale v okamžiku, kdy dokončí školu, rozdíly mezi vzdělanostními skupinami mizí.¹²⁶

Sociální dospělost je v evropském kulturním prostoru spjatá s dokončením studia a manželství vyžaduje ekonomickou nezávislost, aby jedinci mohli založit vlastní domácnost. Studium je tedy nejen ekonomickou překážkou pro vstup do manželství, ale také stojí značně množství času a energie. V moderní ekonomice existuje mnoho podnětů pro to, aby lidé studovali a odložili spíše manželskou a rodičovskou roli než studium. Navíc studium zvyšuje budoucí výdělečný potenciál a životní úroveň jedince.¹²⁷

Mladí lidé hodnotí demografické změny příznivěji než starší generace.¹²⁸ Jana Chaloupková a Petra Šalamounová dopěly k závěru, že nejméně tradiční postoje zastávají mladí lidé a lidé s vyšším vzděláním. Přestože jsou tito lidé vůči netradičním formám rodinného chování tolerantnější, analýza demografických statistik ukazuje, že ve svém vlastním životě volí spíše konvenční formy rodinného uspořádání.¹²⁹

Změna v sexuálním chování

Kulturní vzorce se během staletí měnily a legitimní vzorce našeho současného sexuálního chování jsou zřejmě výsledkem tří výrazných sexuálních revolucí.¹³⁰ První revoluce prošla Evropou v průběhu prvního tisíciletí a je spojena se šířením křesťanství.¹³¹ Druhá revoluce proběhla na přelomu druhé poloviny šestnáctého století. Vyznačuje se novou otevřeností, hédonismem, vysokým hodnocením sexuality i výrazným zvýšením nemanželských porodů. „Obnovený přísný monopol manželství na sex začal být od přelomu osmnáctého a devatenáctého století znovu proklamován novým konceptem romantické lásky,

¹²⁵ To se potvrdilo i v mém výzkumu, respondentky většinou počítají s tím, že sňatek uzavřou až po dokončení studia, což je u vysokoškolsky vzdělaných žen nejdříve po 26. roku života, ale často i později.

¹²⁶ Srv. Hamplová, Dana. Vstup do manželství a vzdělání českých žen: generace 1952 - 1982. In Hamplová, Dana; Rychtaříková, Jitka; Pikálková, Simona. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003, s. 36.

¹²⁷ Tamtéž, s. 7 - 8.

¹²⁸ Ukázalo se, že lidé bez maturity mají tradičnější postoje než středoškoláci. Ale relativně tradiční jsou i postoje vysokoškoláků, což sice neodpovídá sociologickým teoriím, ale toto zjištění naznačují i jiné skutečnosti, například, že jsou to právě absolventky vysoké školy, které rodí děti mimo manželství nejméně často.

¹²⁹ Srv. Chaloupková, Jana; Šalamounová, Petra. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2004, s. 58.

¹³⁰ Srv. Možný, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 137 - 140.

¹³¹ Byla hloubkou a rozsahem nejvýznamnější a založila jednotný kulturní vzorec evropského kulturního chování. Postupně prosadila úplný monopol manželství na sex a nerozlučitelnost manželského svazku.

požadující zejména právo na vlastní volbu při uzavírání manželství, a novými myšlenkami ženské emancipace, jež usilovaly zejména o zrušení dvojí sexuální morálky pro muže a pro ženy.“¹³²

Vývoj vyvrcholil třetí revolucí v šedesátých a sedmdesátých letech dvacátého století. Ta měla řadu sociálních příčin – vzrůst úrovně sociálního zabezpečení a životní úrovně, postup sekularizace i zvýšení vzdělání žen a jejich ekonomická nezávislost. Ale odstartovaly ji především nové, účinné a dostupné antikoncepční prostředky. Tato revoluce radikálně a otevřeně odmítla monopol manželství na sex, emancipovala sex nejen od reprodukce, ale i od romantické lásky a udělala z něj samostatný zdroj slasti a oporu lidské identity. Vývoj přinesl experimentování s novými formami sexuálních vztahů, trvale nabylo na významu soužití nesezdaných. Změnila se úloha, kterou sex v životě člověka hrál. „V jistém smyslu se dá dokonce říci, že změna v sociálních funkcích sexu a erotiky patří k základním znakům přechodu z doby moderní k postmodernitě, přinejmenším je to ten nejnápadnější znak.“¹³³

Podle sociologa Iva Možného způsobil vynález a všeobecné rozšíření antikoncepce nejvýznamnější změnu na konci 20. století.¹³⁴ Za několik posledních desetiletí „se v zásadě dovršilo oddělení sexuality od reprodukce. Sexualita se poprvé stala něčím, co má být objevováno, rozvíjeno, měněno. A jestliže se dříve tak striktně vymezovala ve vztahu k manželství a zákonnosti, dnes s nimi má jen málo společného.“¹³⁵ Sexuální vztahy přestaly být legitimizovány sňatkem, což také může vést k oddalování manželství.

Odkládání prvního mateřství

S novými a nečekanými možnostmi dnešních mladých lidí je spjata i odsouvání mateřství. Ačkoli v současné době není pro mateřství sňatek podmínkou,¹³⁶ model tradiční rodiny, kdy se dítě rodí až v manželství, u mnohých stále přetrvává, proto je načasování dětí úzce spjata s uzavřením sňatku.¹³⁷ Váhání se sňatkem je podle Ladislava Rabušic také výsledkem nízkých fertilitních aspirací.¹³⁸ Podle Ludmily Fialové byla před druhou světovou

¹³² Srv. Možný, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 139.

¹³³ Tamtéž, s. 140.

¹³⁴ Srv. Možný, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002, s. 22.

¹³⁵ Srv. Giddens, Anthony. *Unikající svět. Jak globalizace mění náš život*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 75.

¹³⁶ Neplánované početí před rokem 1989 obvykle důvodem sňatku bylo. Srv. Roubíček, Vladimír. *Úvod do demografie*. Praha: Cosex Bohemia, 1997, s. 323.

¹³⁷ Srv. Čermáková, Marie. *Rodina a mění se gender role – sociální analýza české rodiny*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 1997, s. 54 – 62.

¹³⁸ Srv. Rabušic, Ladislav. O současném vývoji manželského a rodinného chování v České republice. *Demografie*. 1996, 38 (3), s. 175.

válku i v období socialismu reprodukce vtěsnána do manželství¹³⁹ a sňatek byl považovaný za důležitý akt při zakládání rodiny, v současné společnosti je však tento názor překonaný.¹⁴⁰ Svědčí o tom množství dětí, které se rodí mimo manželství, ale i to, že od roku 2005 dochází k jakémusi „baby-boomu“.¹⁴¹ Zvyšuje se tedy úroveň porodnosti, nikoli však sňatečnosti.¹⁴²

V české společnosti je čím dál více přijatelné, že se děti rodí mimo manželství, to však neznamená, že by česká společnost byla otevřenější vůči bezdětnosti. Hodnota dítěte zůstává vysoká. „Nícméně v konkurenci s ostatními hodnotami začala ztrácet svou výlučnost.“¹⁴³

V tradiční rodině představovaly děti ekonomický přínos, v západních zemích jsou naopak finančním břemenem a rozhodnutí mít dítě je spíše otázkou specifického rozhodnutí, které pár učiní na základě citových a psychických potřeb.¹⁴⁴ Mít děti dnes znamená i vyšší náklady než dříve, „nejenom ve stoupajících cenách, ale zejména ve ztrátě ušlých příležitostí.“¹⁴⁵ Dítě je pocíťováno jako element brzdící individualizaci¹⁴⁶, proto ženy mateřství odkládají, protože se na něj necítí být připravené. „Nepovažují se (*ženy-pozn.aut.*) samy často tak dlouho za osobnostně dosti zralé na mateřství, až je na ně pozdě.“^{147 148}

Pro soužití a pro sex, ale ani pro sňatek, nehraje u žen roli téměř žádná věková hranice. Co se týká založení rodiny ve smyslu porození dítěte, je žena limitována biologickým věkem. Odkládání sňatků má horní hranici, která je vymezená právě věkem, který je ještě přijatelný

¹³⁹ Proto byla úroveň sňatečnosti významným faktorem spolurozhodujícím o úrovni reprodukce dané populace.

¹⁴⁰ Srv. Fialová, Ludmila. Trendy ve sňatkovém chování obyvatelstva České republiky ve 20. století. *Demografie*. 2006, 48 (2), s. 106.

¹⁴¹ Jde však o relativní baby-boom, který zdaleka nedosahuje hodnot ze 70. let minulého století, kdy se v české společnosti narodilo průměrně 176 tisíc dětí za rok. Celkový počet narozených dětí byl sice od roku 2005 vyšší než roky předtím, ale pohyboval se kolem 100 až 120 tisíc dětí. Počet narozených dětí navíc od roku 2009, kdy se jich v České republice narodilo o 1,2 tisíce méně v předchozím roce, již nestoupá. Srv. Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1785 - 2008, absolutní údaje; Český statistický úřad. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu

Aktuální informace za rok 2009 dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby031510.doc>

¹⁴² Srv. Kocourková, Jiřina. Současný „baby-boom“ v České republice a rodinná politika. *Demografie*. 2008, 50 (4), s. 240 – 249.

¹⁴³ Srv. Rabušic, Ladislav. *Kde všechny ty děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 224.

¹⁴⁴ Srv. Giddens, Anthony. *Unikající svět: jak globalizace mění náš život*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 79.

¹⁴⁵ Srv. Možný, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002, s. 23.

¹⁴⁶ Srv. Možný, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Slon, 1999, s. 205 – 208.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 207.

¹⁴⁸ Právě na tento problém upozorňovaly některé respondentky-matky v mém výzkumu. Téměř všechny mladší respondentky totiž tvrdily, že si na dítě ještě nepřipadají dost vyzrálé.

pro narození dítěte.¹⁴⁹ „Jedná se o věk, po němž se už člověk cítí být starým nejen na péči o malé dítě, ale svoji roli hraje i perspektiva, aby své dítě ještě mohl vychovat do dospělosti.“¹⁵⁰

S rozvojem osobnosti, na který kladou mladí lidé v současné společnosti důraz, souvisí i to, že se od 70. let 20. století mění pohled lidí na manželství a vůbec úlohu tohoto svazku. „Zcela přirozenou otázkou, která musí následovat po odkládání narození dítěte po sňatku, je otázka po smyslu manželství v této první fázi. Proč by vlastně „snoubenci“ nemohli žít spolu a sňatek uzavřít až v okamžiku, kdy by chtěli založit rodinu.“¹⁵¹ V této situaci už společnost neměla důvod netolerovat konsensuální svazky, což nutně vede ke zvyšování věku při prvním sňatku. Tím, že slábne tlak společnosti na uzavírání sňatků, posouvají se stále do vyššího věku a uzavírají se až po narození dítěte, případně se neuzavírají vůbec.¹⁵²

Mezi nejdůležitější okolnosti ovlivňující rozhodování bezdětných třicátnic (a třicátníků) patří podle Hany Haškové¹⁵³ faktory hodnotové i socioekonomické.¹⁵⁴ Ačkoli Česká republika patří do středoevropského prostoru podobně jako Německo, Rakousko nebo Švýcarsko, i přes proklamovanou rovnoprávnost žen u nás však existuje výraznější nerovnost v příjmech i v rozdělení povinností v rodině. „Tato disproporce vede v současném světě tvrdších podmínek tržního hospodářství ke zhoršené možnosti kombinovat povinnosti profesní a rodinné.“¹⁵⁵

Pokles hodnoty sňatku

Na souvislost s poklesem hodnoty sňatku, odmítáním vstupu do manželství a nízkou úrovní sňatečnosti čeští autoři upozorňují.¹⁵⁶ Pro společnost, která preferuje liberalismus, může být sňatek považován jako omezení vlastní identity nebo svobody a někteří proto mohou mít tendenci odmítnout manželství úplně.

¹⁴⁹ Respondentky z mladší generace žen, které se účastnily mého výzkumu, často mluvily o hranici třiceti, respektive pětatřiceti let, ale ve všech případech ji zmiňovaly především v souvislosti s prvním mateřstvím.

¹⁵⁰ Srv. Kučera, Milan. Představy po postavení sňatku a narození dětí v životní dráze mladých svobodných lidí. In Fialová, Ludmila; Hamplová, Dana; Kučera, Milan; Vymětalová, Simona. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 61.

¹⁵¹ Srv. Koschin, Felix. Druhý demografický přechod. *Demografie*. 1988, 40 (4), s. 258.

¹⁵² Srv. Tamtéž, s. 257 - 258.

¹⁵³ Srv. Hašková, Hana. Práce a péče v reprodukčních plánech bezdětných třicátníků a třicátnic. *Demografie*. 2010, 52 (1), s. 52.

¹⁵⁴ To potvrdil i můj výzkum, a to nejen v souvislosti s prvním mateřstvím, ale právě i vstupem do prvního sňatku.

¹⁵⁵ Srv. Rychtaříková, Jitka. Diferenční plodnost v České republice podle rodinného stavu a vzdělání v kohortní perspektivě. In Hamplová, Dana; Rychtaříková, Jitka; Pikálková, Simona. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003, s. 71.

¹⁵⁶ Srv. Možný, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002, s. 42 - 43.

Fialová, Ludmila. Trendy ve sňatkovém chování obyvatelstva České republiky ve 20. století. *Demografie*. 2006, 48 (2), s. 105.

Hodnota sňatku pro mnoho mladých žen klesá, protože již není nezbytný pro založení rodiny. Navíc se rozšiřují jiné typy alternativních partnerských svazků. Jana Chaloupková a Petra Šalamounová rozlišují tzv. předmanželské soužití, které směřuje buď ke sňatku (ve chvíli, kdy se partneři rozhodnou pro dítě) a nebo k rozchodu, a neformální svazky, které se vyznačují přítomností dětí.¹⁵⁷

Ačkoli založení šťastné rodiny pokládá za to hlavní ve svém životě stále ještě naprostá většina Čechů,¹⁵⁸ mladí lidé mohou být k sňatku skeptičtí i díky vysoké rozvodovosti. Zejména sňatky mladých snoubenců se častěji než jiné rozpadají do pěti let.¹⁵⁹

Milan Kučera, který vychází z dat průzkumu „Rodina 96“,¹⁶⁰ uvádí, že česká společnost vnímá jako důvod manželství narození dítěte, ale také ho vidí jako morální a etickou hodnotu.¹⁶¹ Stoupá však tolerance vůči nesezadnému soužití. Průzkum „Mladá generace 1997“ ukázal, že devadesát procent lidí předpokládalo, že v budoucnu uzavře manželství,¹⁶² chtěli si však život s partnerem nejprve vyzkoušet.

Namísto závislých žen, které byly součástí tradiční rodiny, se v dnešním světě často pohybují ženy vzdělané, soběstačné a sebevědomé, pro které je zaměstnání prostředkem k jejich nezávislosti. „Rovnost pohlaví a sexuální svoboda žen jsou neslučitelné s tradiční rodinou,“¹⁶³ tvrdí Anthony Giddens, podle kterého je rovnost pohlaví nezbytná pro štěstí a seberealizaci člověka. Ideál romantické lásky souvisel s oddělením domova od světa práce, v době emancipace a rovnosti však na takových konceptech nelze vztah postavit. Podle Anthony Giddense je dobrý vztah vztahem rovných, kde má každá strana stejná práva a povinnosti. Je v souladu s hodnotami demokratické politiky.¹⁶⁴

¹⁵⁷ Srv. Chaloupková, Jana; Šalamounová, Petra. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2004.

¹⁵⁸ Čtyři z pěti Čechů a Češek to pokládají za nejdůležitější a nejméně třem z těch čtyř se to podaří, i když ne všem na první pokus. Srv. Možný, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002, s. 24.

¹⁵⁹ „Rozvod hrozí manželství zejména na jeho počátku a zejména v manželství mladých lidí. Ze sta vdaných žen ve věku 20-24 let se ročně rozvedou tři, ve věku 30-34 let jen dvě a ve věku 40-44 let už jen něco víc než jedna.“ Srv. Možný, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002, s. 44.

¹⁶⁰ Uskutečnil ho Sociologický ústav Akademie věd České republiky v roce 1996, 1496 respondentů různých věkových kategorií odpovídalo na 46 otázek týkajících se postojů a názorů na rodinu.

¹⁶¹ Srv. Kučera, Milan. Demografické chování mladých lidí v České republice, jeho sledování v průzkumech, hodnocení reálné situace a vnější vlivy. In Fialová, Ludmila; Hamplová, Dana; Kučera, Milan; Vymětalová, Simona. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 23.

¹⁶² Srv. Kučera, Milan. Představy po postavení sňatku a narození dětí v životní dráze mladých svobodných lidí. In Fialová, Ludmila; Hamplová, Dana; Kučera, Milan; Vymětalová, Simona. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 46.

¹⁶³ Srv. Giddens, Anthony. *Unikající svět: jak globalizace mění náš život*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 84.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 81.

Z dat „Šetření rodiny a reprodukce“ podle Simony Pikáلكové vyplývá zvyšující se potřeba seberealizace a profesní kariéry spolu se stoupajícím vzděláním žen.¹⁶⁵ Čím je žena vzdělanější, tím je pro ni důležitější mít dost času pro sebe a své zájmy.¹⁶⁶ Je také pravděpodobné, že bude mít náročnější práci než méně vzdělaná žena a bude pro ni složitější skloubit zaměstnání s péčí o rodinu a děti.¹⁶⁷ Hodnota manželství pro profesně zdatnou ženu (tedy ženu vzdělanější) také klesá s mírou jejího profesního úspěchu, nepotřebuje manželství jako ekonomický zdroj, ani jako zdroj pravidelného sexuálního uspokojení. Emancipované ženy proto shledávají sňatek málo atraktivním a zjišťují, že mateřství a profesionální kariéra spolu soupeří.¹⁶⁸ Mateřství může u některých žen nahradit úspěch v práci, vysoké příjmy a požitky z konzumu. „...vzdělání působí ve svém důsledku jako antikoncepční prostředek.“¹⁶⁹

K oslabení významnosti rodiny jako instituce a zvýšení celkové nezávislosti jedince, která dále podporovala hodnoty svobody a osobní autonomie, vedlo i to, že různé specializované instituce převzaly některé původní rodinné funkce. Rozhodnutí vdát se je nyní především osobním a emotivním aktem.¹⁷⁰

Vysoký důraz kladený na rodinu v období tzv. reálného socialismu (podobně jako v tradiční společnosti) byl podle Ladislava Rabušice pouze východiskem z nouze v kontextu nedemokratického prostředí a nefungujícího ekonomického systému.¹⁷¹ Vliv liberalismu a individualismu je v současné české společnosti stále výraznější.¹⁷² „...většina mladých lidí směřuje do manželství, i když začátek společného života a založení společné domácnosti

¹⁶⁵ Srv. Pikáلكová, Simona. Třetí dítě v rodině: Plány a realita u žen s různým stupněm vzdělání. In Hamplová, Dana; Rychtaříková, Jitka; Pikáلكová, Simona. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003, s. 96.

¹⁶⁶ Respondentky-dcery na „čas pro sebe“ a své zájmy kladly velký důraz, v souvislosti s tvrzením těchto dvou autorek je třeba upozornit, že v mém výzkumném souboru se vyskytovaly právě především vysokoškolsky vzdělané mladé ženy (srv. Příloha č. 3).

¹⁶⁷ I z hlediska vstupu do manželství je tento fakt důležitý, většina žen uzavírá sňatek až v případě, kdy plánuje mít děti a rodinu. Ženy které jsou více prorodinně orientovány tak často neusilují o vysokoškolské vzdělání a kariérní uplatnění.

¹⁶⁸ Srv. Rabušic, Ladislav. *Kde všechny ty děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 224 - 225.

¹⁶⁹ Srv. Možný, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s.123.

¹⁷⁰ Srv. Rabušic, Ladislav. O současném vývoji manželského a rodinného chování v České republice *Demografie*. 1996, 38 (3), s. 176.

Hamplová, Dana. Postoje k manželství a rodičovství. In Fialová, Ludmila; Hamplová, Dana; Kučera, Milan; Vymětalová, Simona. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 75 - 78.

¹⁷¹ Srv. Rabušic, Ladislav. Polemicky k současným změnám charakteru reprodukce v ČR (sociologická perspektiva v demografii). *Demografie*. 1997, 39 (2), s. 117.

¹⁷² Srv. Fialová, Ludmila. Trendy ve sňatkovém chování obyvatelstva České republiky ve 20. století. *Demografie*. 2006, 48 (2), s. 106.

Hamplová, Dana. Sňatečnost, nesezdaná soužití a veřejné mínění. In Kocourková, Jiřina; Rabušic, Ladislav (ed.). *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný? Proměny reprodukčního chování a možnosti rodinné politiky z hlediska postojů české společnosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra demografie a geodemografie, 2006, s. 14.

přestává mít jasné hranice a předmanželské nesezdané soužití se stalo běžnou součástí rodinného startu.“¹⁷³

Rozšíření nesezdaného soužití

Zvyšující se průměrný věk při prvním sňatku je ovlivněn i tím, že v životním cyklu mladých lidí se objevují nové typy partnerského chování. Pro dnešní mladou generaci se jeví být přijatelnou a někdy i preferovanou formou způsobu života nesezdané soužití. Z šetření „Mladá generace 1997“ vyšlo, že téměř sedmdesát procent mladých svobodných lidí považuje tento typ svazku za vhodný předstupeň manželství. Nesezdané soužití je v české společnosti podle Dany Hamplové¹⁷⁴ spíše přechodnou fází před uzavřením sňatku.¹⁷⁵ Jde o takzvané „manželství na zkoušku“, které tak v jistých fázích životního cyklu nahrazuje manželství. Zatím se však nestalo alternativou sňatku obecně, je rozšířené mezi svobodnými lidmi kolem 25 let, kteří jsou ekonomicky samostatní a mají možnost vlastního bydlení.¹⁷⁶

V trvale volném vztahu chtěla podle šetření „Mladá generace z roku 1997“ žít pouze desetina dotázaných. „Většina mladých lidí totiž svými postoji dokládá, že za „normální“ je stále považován trvalý život v manželství.“¹⁷⁷ Milan Kučera z šetření vyvodil, že nelze očekávat, že se nesezdané soužití rozšíří a stane se rovnocenné manželství. Tuto formu partnerského svazku chápali mladí spíše jako přechodný stav „chození“ před manželstvím.¹⁷⁸ Je to součást nového modelu, kdy spolu partneři nejprve žijí a sňatek uzavřou později, často je impulsem těhotenství ženy nebo rozhodnutí mít dítě. „Nesezdané soužití nelze podle výsledků našeho šetření mezi současnými mladými lidmi považovat za významnějšího konkurenta manželství,“¹⁷⁹ je však významným faktorem v odsouvání sňatků.

¹⁷³ Srv. Hamplová, Dana. *Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003, s. 36.

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ Ačkoli tomu odpovídají výpovědi většiny respondentek, které se účastnily mého výzkumu, je patrná čím dál menší touha vstupovat do manželství a raději setrvat v nesezdaném soužití.

¹⁷⁶ Srv. Vymětalová, Simona. Partnerský vztah: ideály a realita. *Demografie*. 2000, 42 (3), s. 200 – 207.

¹⁷⁷ Srv. Vymětalová, Simona. Partnerský vztah. In Fialová, Ludmila; Hamplová, Dana; Kučera, Milan; Vymětalová, Simona. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 122.

¹⁷⁸ Srv. Kučera, Milan. Představy po postavení sňatku a narození dětí v životní dráze mladých svobodných lidí. In Fialová, Ludmila; Hamplová, Dana; Kučera, Milan; Vymětalová, Simona. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 69.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 70.

Tradiční role ženy v moderním manželství

Tradiční rodina, který byla především ekonomickou jednotkou, stála mimo jiné i na nerovnosti mezi muži a ženami. „V tradiční rodině byl manželský pár pouze jednou částí, a často nikoli hlavní částí, systému rodiny...Dnes je jádrem toho, co se vydává za rodinu, pár, lhostejno zda manželský nebo žijící volně.“¹⁸⁰ Moderní společnost akcentuje podmínky života a postavení žen, postavení ženy a muže v rodině se stává nosným tématem, což se pochopitelně promítá i do změn týkajících se sňatkového chování.¹⁸¹ Ekonomická nezávislost žen, spojená se vstupem žen na pracovní trh, zásadně ovlivnila proměnu rolí mužů a žen v rodině. Tradiční model rodiny je založený na specializaci genderových rolí, v moderní rodině jsou však mužské a ženské sociální role univerzálnější a tak je tradiční role ženy těžko slučitelná s moderní a emancipovanou ženou.

I když podle Jany Chaloupkové a Petry Šalamounové považuje většina českých žen svou úlohu v domácí sféře za důležitou, značná část z nich chce skloubit péči o domácnost a děti se zaměstnáním. „Ačkoli můžeme očekávat, že životní strategie vztahující se k rodinnému chování se budou dále pluralizovat, většina žen nespojuje svoji identitu jen s profesním uplatněním, ani výhradně se sférou rodiny, ale s kombinací obou těchto sfér. V tomto ohledu se neliší postoj mladší a ani starší generace českých žen. Otázkou ale je, jak si skloubení zaměstnání a rodiny konkrétně příslušníci mladé generace představují a jak se jim bude dařit ho naplnit.“¹⁸²

¹⁸⁰ Srv. Giddens, Anthony. *Unikající svět: jak globalizace mění náš život*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 77.

¹⁸¹ Uvědomuji si význam problematiky genderové rovnosti a generových rolí v souvislosti s tematikou manželství a rodiny, ale moje práce záměrně nezkoumá oddalování sňatků genderovou optikou. V takovém případě by šlo o zcela jiný výzkum.

¹⁸² Srv. Chaloupková, Jana; Šalamounová, Petra. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2004, s. 50.

6. Charakteristika souboru respondentek

Soubor respondentek v mém výzkumu tvořilo patnáct žen ve věku kolem třiceti let, nejstarší se narodily v roce 1978, nejmladší v roce 1983, a jejich matky, které se narodily v rozmezí let 1946 a 1961.¹⁸³ Všechny bydlí v Praze nebo se do ní jako velmi mladé přistěhovaly a všechny jsou bez náboženského vyznání (pouze jedna respondentka ze skupiny matek je nepraktikující katolička).

V souboru jsou zastoupeny převážně ženy se středoškolským vzděláním s maturitou a vysokoškolským vzděláním. Respondentky z mladší generace žen jsou většinou vysokoškolačky, jen třetina žen má středoškolské vzdělání a jedna má vyšší odbornou školu. Pouze sedm z těchto žen má studium ukončené, většina ještě studuje, takže ještě dosáhnou vyššího vstupně vzdělání.¹⁸⁴ Naopak ve starší generaci žen jsou dvě třetiny žen středoškolačkami, jedna je vyučená a pouze čtyři mají vysokoškolské vzdělání.¹⁸⁵ Pouze ve dvou případech mají dcery a matky stejné vzdělání, v jednom případě má dcera nižší vzdělání než matka, ale jinak mají všechny ženy z mladší generace vyšší vzdělání než jejich matky a nebo ho v dohledné době mít budou.

Pouze dvě ze všech mladších žen nemají přítele, ostatní ho mají a většina s ním i žije (tři z nich s ním vychovávají jejich společné dítě). Některé ženy bydlí samy, jedna uvádí, že bydlí napůl sama a napůl s přítelem a dvě bydlí ve společné domácnosti s matkou, obě tyto matky jsou rozvedené.¹⁸⁶

Pokud respondentky nemají k manželství striktně odmítavý postoj, chtějí si ve většině případů partnera, kterého mají, vzít. Pouze tři jsou na pochybách a nevědí, zda by se současným partnerem chtěly strávit zbytek života.¹⁸⁷

Všechny ženy ze starší generace vstoupily do manželství, ke sňatku přistoupily, když jim bylo mezi 16 a 26 lety.¹⁸⁸ Jedna se vdala podruhé, jedna je vdova, tři jsou rozvedené a dvě žijí s manželem v odloučení, většina z nich však žije stále s prvním manželem.

¹⁸³ Přehledná tabulka charakterizující výzkumný vzorek srv. Příloha č. 3 a č. 4.

¹⁸⁴ Pět z patnácti respondentek má ukončené středoškolské vzdělání s maturitou (z toho tři studují na vysoké škole), devět má ukončené vysokoškolské vzdělání (pět z nich však pokračuje ve studiu na magisterském oboru) a jedna respondentka má ukončené vyšší odborné vzdělání.

¹⁸⁵ Jedna z patnácti respondentek je vyučená, deset jich má ukončené středoškolské vzdělání s maturitou a čtyři mají vzdělání vysokoškolské.

¹⁸⁶ Dvě respondentky bydlí s rozvedenou matkou, obě mají partnera; čtyři ženy bydlí samy, dvě mají přítele a dvě ne. Jedna žena uvádí, že bydlí napůl ve svém bytě a napůl v přítelově bytě. Osm žen bydlí s přítelem, tři z nich už s ním mají i potomka.

¹⁸⁷ Dvě z těchto tří žen se v průběhu výzkumu se svými partnery rozešly, ani jedna s ním však nežila, šlo o krátkodobé vztahy.

7. Analýza rozhovorů

Poté, co jsem oslovila soubor respondentek, které tvořily páry dcera (ženy narozené mezi roky 1978 a 1983) – matka (ženy narozené mezi lety 1946 a 1961),¹⁸⁹ provedla jsem se všemi polostrukturovaný rozhovor. Ke každému jsem přistupovala vždy s předem připravenými okruhy otázek.¹⁹⁰ Poté jsem provedla přepis rozhovorů, kódování a následně analýzu dat a jejich interpretaci.

Sňatkový věk žen¹⁹¹ v České republice se zvyšuje a sňatkové chování souboru respondentek z generace dcer tomu odpovídá, žádná z nich není vdaná, ačkoli všechny jsou ve věku, kdy jejich matky již vdané byly. U osloveného souboru respondentek jsem zjišťovala, jak fenomén odsouvání sňatku do vyššího věku reflektují a jaké mají oslovené respondentky důvody pro to, že jsou ještě svobodné, tedy jak konkrétně tuto skutečnost zdůvodňují a jaké hlavní příčiny odkladu sňatku v jednotlivých případech uvádějí. Dále jsem zjišťovala, jak se změnila situace týkající se věkové hranice uzavírání sňatků u žen předchozí generace, tedy jejich matek.

Zaměřila jsem se na pět základních problémových rovin,¹⁹² kterými jsou (1) důvody odkladu sňatků z pohledu respondentek,¹⁹³ (2) (pomyslná) hranice sňatkového věku, (3) manželství vs. nesezdané soužití, (4) názory na obecný trend odsouvání sňatků, (5) výhody a nevýhody tohoto trendu s pohledu respondentek a (6) v čem jsou dcery jiné, než byly jejich matky.

¹⁸⁸ Nejmladší nevěsta se vdávala v 16ti letech; dvě ženy se vdávaly v 18ti letech; dvě ve 20ti letech; jedna žena ve 22ti letech; tři ženy ve 23ti letech; také tři ženy ve 24ti letech; jedna žena ve 25ti letech a dvěma nejstarším nevěstám bylo při vstupu do prvního sňatku 26 let.

¹⁸⁹ Bližší popis těchto dvojic srv. s. 34 a Příloha č. 3 a č. 4.

¹⁹⁰ Okruhy otázek srv. Příloha č. 5 a Příloha č. 6.

¹⁹¹ Ale samozřejmě i mužů.

¹⁹² Tyto základní problémové roviny jsem zvolila proto, aby bylo možné sledovanou problematiku určitým způsobem strukturovat. Jsem si však vědoma provázanosti jednotlivých aspektů, které lze jen těžko striktně a jednoznačně oddělit.

¹⁹³ Z rozhovorů vyplynulo, že respondentky často zmiňují překážky uzavření sňatku, které by reálně překážkou nebyly, pokud by se skutečně rozhodly vdát. Narážely tím na bydlení, dokončené studium, kariéru a další faktory, které by podle nich mohly vyřešit i v průběhu manželství. Společenské vědy (především kulturní antropologie) tyto dva přístupy ke zkoumání a popisu odlišují. Emický popis vychází z představ aktérů, v tomto případě respondentek. Etický popis vychází z pohledu pozorovatele.

7.1 Důvody odsouzení sňatku

Absence vhodného partnera

Podle respondentek z generace dcer je tím nejdůležitějším kritériem pro vstup do manželství nalezení vhodného partnera a kvalitní partnerský vztah:¹⁹⁴ „...když najde toho pravého, tak do toho prostě může praštit...“¹⁹⁵ „...měla bych být určitě v situaci, kdy si jsem jistá, že jiného chlapa nechci, že právě s ním chci vychovávat děti, vařit mu večeři a s láskou prát ponožky...“¹⁹⁶

Většina respondentek uváděla i další předpoklady uzavření sňatku, ale v zásadě se shodly, že ačkoli jsou ostatní faktory také důležité, mít vhodného partnera je to nezákladnější a všechny ostatní „překážky“ se dají vyřešit i v průběhu manželství,¹⁹⁷ ale vhodný partner: „...to je to nejdůležitější...“¹⁹⁸

Vhodného partnera považovaly za nezbytnou podmínku vstupu do manželství i respondentky z generace matek. Často uváděly jako důvod uzavření sňatku lásku a to, že toužily žít se svým partnerem.¹⁹⁹ V jejich případě však hrály roli i jiné faktory, vedle těch ekonomických²⁰⁰ i fakt, že byly mnohdy těhotné²⁰¹ („bylo to těhotenství vlastně takovou vstupenkou do manželství“²⁰²) a v několika případech hrál roli i nátlak okolí a příbuzných.²⁰³

Vhodnost partnera neposuzovaly respondentky z generace dcer podle toho, aby je ekonomicky zajistil²⁰⁴ (jak to v některých případech zmiňovaly jejich matky²⁰⁵). Ekonomický

¹⁹⁴ Emocionální důvody uváděly jako nejdůležitější důvody pro uzavření sňatku i respondenti v rámci šetření „Mladá generace 1997“. Milan Kučera upozorňuje, že silný citový vztah byl důležitější pro středoškolsky a vysokoškolsky vzdělané ženy než pro ženy vyučené (ty uvažovaly více prakticky).

¹⁹⁵ Resp. R 7 – roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí s přítelem, se kterým má dítě.

¹⁹⁶ Resp. R 11 – roč. 1980, VOŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

¹⁹⁷ I v manželství si dle výpovědí respondentek může žena dokončit studium nebo začít budovat kariéru. Není ani nezbytné, aby bydlela sama nebo měla vlastní zázemí, pokud se může nastěhovat k partnerovi nebo si mohou najít společné bydlení.

¹⁹⁸ Resp. R 3 – roč. 1982, VŠ vzdělání, bydlí s rozvedenou matkou.

¹⁹⁹ „...byla v tom touha po společném soužití...“ Resp. M 10 – roč. 1946, sňatkový věk 23 let, SŠ vzdělání, vdaná; „...chtěla jsem si vzít svého partnera...“ Resp. M 11 – roč. 1953, sňatkový věk 26 let, VŠ vzdělání, vdaná.

²⁰⁰ Srv. podkapitola Ekonomické faktory, s. 38 - 41.

²⁰¹ Srv. podkapitola Plánování potomka, s. 41 - 43.

²⁰² Resp. M 8 – roč. 1954, sňatkový věk 18 let, SŠ vzdělání, vdaná.

²⁰³ „...dnes si myslím, že důvody byly hlavně společenské...“ Resp. M 15 – roč. 1952, sňatkový věk 25 let, VŠ vzdělání, rozvedená; „...nás k tomu tak trochu donutili rodiče, kterým se to zdálo jako dobrý nápad...“ Resp. M 14 – roč. 1956, sňatkový věk 23 let, vyučená, podruhé vdaná; „...bylo to na nátlak rodičů, kteří nemohli snést pomyslení, že jejich křesťansky vychovaná dcera žije na psí knížku s rozvedeným chlapem...“ Resp. M 13 - roč. 1960, sňatkový věk 24 let, SŠ vzdělání, rozvedená; „...do svatby jsme byli trochu natlačeni, babička říkala, že spolu bydlíme na hromádce...“ Resp. M 3 – roč. 1960, sňatkový věk 18 let, VŠ vzdělání, rozvedená.

²⁰⁴ Rolí ekonomických faktorů ovlivňujících vstup do manželství se zabývám v jiné rovině, ne v souvislosti s vhodným partnerem, srv. s. 38 - 41.

²⁰⁵ Na otázku, zda by byly bez manželství ekonomicky soběstačné, odpovídala sice asi polovina respondentek kladně, ale zbytek tvrdil: „...pokud bych žila u rodičů. Pokud bych ale chtěla být, tak to nevím, jestli bych

aspekt pro ně není důležitý především proto, že ony samy jsou soběstačné a pokud by byly finančně závislé na manželovi, necítily by se dle svých slov dobře. Na prvním místě je tedy pro většinu z nich láska k partnerovi a touha s ním žít a založit rodinu: „...nepotřebuji partnera k tomu, aby mě zajistil...nejdu do sňatku z nějakých materiálních důvodů, ale hledám někoho, koho budu mít ráda a s kým začnu žít...“²⁰⁶ „Já bych asi nikdy nechtěla mít pocit, že vstupuju do manželství i kvůli tomu, abych měla manžela, který mě bude živit...“²⁰⁷ „...velmi nerada bych do manželství vstupovala jako závislá na něčí finanční podpoře...“²⁰⁸

Pocit nepřipravenosti

Ačkoli se všechny respondentky z generace dcer obecně shodly, že nejdůležitější pro rozhodnutí uzavřít sňatek je vztah s vhodným partnerem, ne u všech je jediným důvodem odsouvání sňatků v jejich konkrétní situaci právě absence partnera. Většina z nich totiž partnera má a jen výjimečně uvažují respondentky podle svých výpovědí o tom, že by se za současného partnera v budoucnu neprovdaly.²⁰⁹ Všechny respondentky z generace dcer totiž spojují uzavření sňatku s narozením dětí²¹⁰ a na mateřství se ještě necítí být připravené: „...ne že dítětem ten život končí, ale změní se, je to jiné a že na to nejsem ještě úplně připravená...“²¹¹ „...ne teď. Teď se na to (založení rodiny-pozn.aut.) ještě necítím...“²¹²

V souvislosti s nepřipraveností často také zmiňovaly, že by ještě před založením rodiny rády využily možností, které dnes mají.²¹³ Chtěly by studovat a po skončení studia mít čas samy na sebe, pracovat, cestovat a podobně a tím se zvyšuje věk, kdy budou připravené do manželství vstoupit.²¹⁴ Některé respondentky připouštěly, že z hlediska věku, ekonomické zajištěnosti a vhodného vztahu připravené jsou, nicméně ne na děti, s nimiž manželství spojují: „...to všechno teď mám, ale zatím na ty děti se stoprocentně necítím. Asi chci ještě

utáhla...“ Resp. M 9 – roč. 1950, sňatkový věk 23 let, SŠ vzdělání, vdaná; „...dřív to bylo jiné, těžko mohla bez chlapa žít...“ Resp. M 4 – roč. 1954, sňatkový věk 24 let, SŠ vzdělání, vdaná. Zvlášť těžké to podle nich bylo, když měla žena dítě a žila s nimi sama: „...asi bych byla, ale s dítětem už asi ne...“ Resp. M 14 – roč. 1956, sňatkový věk 23 let, vyučená, podruhé vdaná; „...v 70. letech pro mě nebylo možné děti sama uživit...“ Resp. M 15 – roč. 1952, sňatkový věk 25 let, VŠ vzdělání, rozvedená.

²⁰⁶ Resp. R 2 – roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí sama.

²⁰⁷ Resp. R 10 – roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

²⁰⁸ Resp. R 13 – roč. 1983, VŠ vzdělání, bydlí s rozvedenou matkou.

²⁰⁹ Tou výjimkou jsou dvě respondentky, jedna nechce manželství uzavřít vůbec a druhá si není jistá svým současným partnerem.

²¹⁰ Podrobněji srv. kapitola Plánování potomka 41 – 43.

²¹¹ Resp. R 2 – roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí sama.

²¹² Resp. R 9 – roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí napůl sama, napůl s přítelem.

²¹³ Možnostmi dnešních mladých žen z pohledu respondentek a ve vztahu s uzavřením sňatku se zabývám na jiném místě, viz kapitola Výhody odsouvání sňatku.

²¹⁴ „Podle mě je důležitý nejdřív dostudovat, to bych dávala na první kolej, a klidně si něco užít, procestovat, není důvod nikam spěchat...“ Resp. R 4 – roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

támhle něco zažít, někam jet, někam vycestovat...“²¹⁵ S přibývajícím věkem některé z nich svoje názory přehodnocují a někdejší jednoznačné postoje poněkud zmírňují.²¹⁶

Pro většinu respondentek z generace dcer je nepředstavitelné, že by se vdávaly ve stejném věku, jako jejich matky.²¹⁷ V tomto věku si připadaly nevyzrálé a na manželství nepřipravené²¹⁸: „...*když si vezmu, co jsem já ve dvaceti byla zač, tak pro mě bylo nepředstavitelný, že bych se měla vdávat...*“²¹⁹ „...*nevíš, podle mě v těch dvaceti nevíš nic, ani co chceš, hodnoty se potom mění a všechno...*“²²⁰ „...*když si uvědomím, když mě bylo 23...byla jsem v tomhle věku ještě naprosto nevyzrálá...*“²²¹ Dnešní optikou sice hodnotí mladší respondentky sňatek kolem dvaceti let za brzký, ale uvědomují si, že v situaci svých matek by se pravděpodobně chovaly stejně: „...*kdyby mi bylo 20 let v sedmdesátých, osmdesátých letech, tak bych se na to určitě dívala jinak...*“²²²

V této souvislosti je třeba zmínit, že žádná z respondentek-matek neřešila tak intenzivně, zda je na sňatek připravená, či nikoli. Ve věku, kdy bylo běžné se vdávat,²²³ se zkrátka vdaly i ony a nezvažovaly tolik pro a proti, jako to dnes dělají jejich dcery. Pro většinu z nich byla navíc rodina a touha po dětech na prvním místě.

Ekonomické faktory

Dalším důležitým důvodem odsouvání sňatků jsou podle respondentek z generace dcer ekonomické faktory – dokončené studium, dostatek financí, bydlení, zázemí pro výchovu dítěte, u některých i započatá kariéra, to všechno jsou „mety“, kterých většinou chtějí dosáhnout dříve, než vstoupí do manželství. Všechny respondentky uváděly tyto podmínky hned po vhodném partnerovi s tím rozdílem, že vhodný partner je nezbytná podmínka uzavření manželství, ekonomické faktory nejsou podmínkou, ale značnou výhodou, jakýmsi ideálem, kterého by většinou rády ještě před svatbou dosáhly.

²¹⁵ Resp. R 4 – roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

²¹⁶ „*Moje představa byla, že nebudu mít děti, dokud nebudu mít byt a nesplníme si ty svoje sny, nebudeme cestovat a nepoznáme ještě ty jiný partnery, ale čím je člověk starší, tím víc z toho slevuje, už má těch požadavků méně. Protože už si uvědomuje, že to všechno, co chtěl, nestihne...*“ Resp. R 2 – roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí sama.

²¹⁷ Tedy zhruba o pět až deset let dříve než ony, respondentky z generace matek se totiž všechny vdávaly mezi 16. a 26. rokem.

²¹⁸ Jedna respondentka z generace matek to komentovala: „...*dneska jim prostě tikají* (tzv. biologické hodiny-pozn.aut.) *později, než tikaly nám...*“ Resp. M 3 – roč. 1960, sňatkový věk 18 let, VŠ vzdělání, rozvedená.

²¹⁹ Resp. R 1 – roč. 1983, VŠ vzdělání, bydlí sama.

²²⁰ Resp. R 4 – roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

²²¹ Resp. R 9 – roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí napůl sama, napůl s přítelem.

²²² Resp. R 10 – roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

²²³ Respondenty z generace dcer uváděly věk kolem dvaceti, dvaadvaceti let, srv. kapitola (Pomyslná) hranice sňatkového věku, s. 45 – 48.

Snaha o ekonomickou zajištěnost začíná podle respondentek-dcer dokončeným studiem, jež je pro většinu z nich prioritou: „...*chci to mít postupně, nejdřív chci vyřešit tohle (studium–pozn.aut.)...*“²²⁴ „...*beru to tak, že dokud studuju, je to (svatba-pozn.aut.) pasé úplně...*“²²⁵ „*Já jsem ani nepočítala, že bych se mohla dřív vdát, než dostudovat...*“²²⁶

Respondentky z generace dcer uváděly různé důvody, proč se chtějí vdávat až poté, co dostudují. Obecně se shodly na tom, že by jim sňatek studium komplikoval²²⁷ a je tedy jednodušší nejprve ukončit studentský život a pak teprve odstartovat rodinný cyklus. Navíc práce člověka změní, takže: „...*by asi bylo lepší vstupovat do manželství už s touto zkušeností. Rozesmátá studentka bývá přece jen trochu jinak naladěná než pracovní vyčerpaná žena...*“²²⁸

V generačním srovnání nehrálo dokončené studium u matek tak výraznou roli při rozhodování o uzavření sňatku. Respondentky z generace matek sice také kladly důraz na dokončení studia, ale především studia na střední škole: „...*vdát se až po škole mi přišlo tak nějak rozumnější...*“²²⁹ „...*vesměs také (svatba-pozn.aut.) po skončení střední školy...*“²³⁰ Respondentky-matky uváděly, že bylo běžné, že po maturitě dívky vstoupily do sňatku,²³¹ ne však vysokoškolačky, ty se dle výpovědí respondentek-matek vdávaly většinou o několik let později,²³² i když nebylo výjimkou, že uzavřely sňatek ještě během studia: „...*mé kolegyně ze studií se vdávaly již během studií...*“²³³

Pro mnoho respondentek z generace dcer je důležité, aby byly finančně soběstačné ještě před tím, než vstoupí do manželství,²³⁴ aby nemusely být na partnerovi závislé.²³⁵ „...*tohle vlastně taky způsobuje další odklad případného založení rodiny, potažmo teda vstupu do manželství...*“²³⁶

²²⁴ Resp. R 6 – roč. 1978, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

²²⁵ Resp. R 13 – roč. 1983, VŠ vzdělání, bydlí s rozvedenou matkou.

²²⁶ Resp. R 1 – roč. 1983, VŠ vzdělání, bydlí sama.

²²⁷ „...*asi je to jednodušší, když už má po škole, má o starost méně...*“²²⁷ Resp. R 9 – roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí napůl sama, napůl s přítelem; „...*je to asi lepší ...*“ Resp. R 12 – roč. 1978, SŠ vzdělání, bydlí s přítelem, se kterým čeká dítě.

²²⁸ Resp. R 13 – roč. 1983, VŠ vzdělání, bydlí s rozvedenou matkou.

²²⁹ Resp. M 9 – roč. 1950, sňatkový věk 23 let, SŠ vzdělání, vdaná.

²³⁰ Resp. M 8 – roč. 1954, sňatkový věk 18 let, SŠ vzdělání, vdaná.

²³¹ Ačkoli tři z respondentek z generace matek uzavřely manželství ještě na střední škole. Dvě byly těhotné, jedna tím chtěla vyřešit bytovou nouzi. Shodly se však na tom, že byly ve svém okolí spíše výjimkami.

²³² „...*většina mých spolužáků, co byla na vejšce, se brala kolem těch 25 let...*“ Resp. M 2 – roč. 1948, sňatkový věk 26 let, VŠ vzdělání, vdaná; „...*pokud jsem chtěla dostudovat, což jsem chtěla, na vdavky jsem se dříve než v pětadvaceti stejně chystat nemohla...*“ Resp. M 11 – roč. 1953, sňatkový věk 26 let, VŠ studium, vdaná

²³³ Resp. M 15 – roč. 1952, sňatkový věk 25 let, VŠ vzdělání, rozvedená.

²³⁴ „...*finanční nezávislost je hodně důležitá...holka má lepší pocit, když má něco svého...*“ Resp. R 11 - roč. 1980, VOŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

²³⁵ Tak jako mnohdy byly jejich matky: „...*dříve ke svazku nutila ekonomická situace páru. Často by jeden bez druhého prostě nepřežil...*“ Resp. R 15 – roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem, se kterým má dítě.

²³⁶ Dvě respondentky z generace matek v souvislosti s ekonomickou samostatností žen zmínily, že díky tomu, že jsou samostatné, nemusí setrvávat ve vztahu, který nefunguje a kdy jí partner třeba dokonce ubližuje.

Důležité je pro respondentky z generace dcer i zajištěné bydlení: „...určitě bych se nevrhala do sňatku, když bych bydlela u mámy...“²³⁷ „...člověk musí mít kde bydlet, mít střechu nad hlavou, mít finanční zázemí...“²³⁸

Některé mladé respondentky zmínily v této souvislosti i to, o čem respondentky z generace matek mluvily často - že dříve bylo v jistém ohledu snazší získat bydlení v podobě státních nebo podnikových bytů: „...dřív to měli jednodušší, měli státní byty, různý manželský půjčky a podmínky měli tenkrát jednodušší, stát jim víc pomáhal...předpoklady pro to mít dneska rodinu jsou docela malý, mateřská je směšná...“²³⁹

Tuto skutečnost svými výpověďmi respondentky z generace matek potvrdily: „...jako manželé jsme měli šanci dostat státní byt...“²⁴⁰ „... byly i výhodné novomanželské půjčky a kdo měl štěstí, mohl získat třeba i podnikový byt...“²⁴¹ „...se docela dávaly státní byty nebo byly manželské půjčky...“²⁴² Nebylo však běžné získat byt do osobního vlastnictví²⁴³ a samostatné bydlení sháněl jednotlivec těžko, dívka se nemohla osamostatnit tak snadno jako dnes.²⁴⁴ I proto u mnoha respondentek z generace matek možnost získat byt hrála roli při rozhodování, zda vystoupit do manželství, či nikoli:²⁴⁵ „...se rýsovalo, že bychom jako manželé mohli získat byt. Tak jsme se vzali.“²⁴⁶ „...jsem o tom začala uvažovat, když jsem měla tu vidinu toho bytu a naději, že jako vdaná ho dostanu...“²⁴⁷

Tento rozdíl vyjádřila jedna z respondentek z generace matek slovy: „...sociální politika státu dneska manželství znevýhodňuje...“²⁴⁸

S ekonomickými faktory nepřímo souvisí i skutečnost, že pro řadu respondentek z generace dcer je důležité, aby před uzavřením manželství, respektive založením rodiny

„...nerovnoprávná žena dřív musela vydržet všechno, ale ve chvíli, kdy jsme schopné se o sebe postarat, tak v sobě tu pokoru vykřeše málokdo...“ Resp. M 13 – roč. 1960, sňatkový věk 24 let, SŠ vzdělání, rozvedená; „...nenechají si jen tak něco líbit, dřív si třeba ženský nechaly od chlapů líbit spoustu věcí, protože si myslely, že se o sebe nedokážou postarat...“ Resp. M 4 – roč. 1954, sňatkový věk 24 let, SŠ vzdělání, žijí s manželem v odloučení.

²³⁷ Resp. R 5 – roč. 1981, SŠ vzdělání, bydlí sama.

²³⁸ Resp. R 2 – roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí sama.

²³⁹ Resp. R 15 – roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem, se kterým má dítě.

²⁴⁰ Resp. M 11 – roč. 1953, sňatkový věk 26 let, VŠ vzdělání, vdaná.

²⁴¹ Resp. M 6 – roč. 1956, sňatkový věk 22 let, SŠ vzdělání, vdaná.

²⁴² Resp. M 4 – roč. 1954, sňatkový věk 24 let, SŠ vzdělání, s manželem žijí v odloučení.

²⁴³ „...nebylo to o tom, že jdeš a koupíš si byt, i kdybys na něj měla, tak to tak nefungovalo...“ Resp. M 3 – roč. 1960, sňatkový věk 18 let, VŠ vzdělání, rozvedená; „...bylo snadnější získat bydlení, sice to nebyly byty ve vlastnictví...“²⁴³ Resp. M 2 – roč. 1948, sňatkový věk 26 let, VŠ vzdělání, vdaná.

²⁴⁴ „...sama bych těžko sehnala byt, to nebylo...“ Resp. M 5 – roč. 1954, sňatkový věk 24 let, SŠ vzdělání, vdova.

²⁴⁵ Pouze dvě z respondentek z generace matek totiž žily před sňatkem samy, ostatní bydlely u rodičů, ačkoli už byly zaměstnané a mnohé žily u rodičů i s partnerem, respektive manželem.

²⁴⁶ Resp. M 3 – roč. 1960, sňatkový věk 18 let, VŠ vzdělání, rozvedená.

²⁴⁷ Resp. M 11 – roč. 1953, sňatkový věk 26 let, VŠ vzdělání, vdaná.

²⁴⁸ Resp. M 9 – roč. 1950, sňatkový věk 23 let, SŠ vzdělání, vdaná.

dokázaly něco na poli své profese. Souvisí to s tendencí dokončit studium a pokud několik let studují, chtějí své znalosti a vědomosti uplatit ještě před tím, než se vdají, respektive půjdou na mateřskou dovolenou: „...*chci po vysoké škole něco dělat, chci se něco naučit v praxi a ne to studium jen tak zahodit a věnovat se hned rodině. Mám třeba pár známých, který říkají, že studují na mateřskou, to není věc, která by mi vyhovovala, z promočního sálu rovnou do porodnice, to vážně není ono...*“²⁴⁹ „*Já rozhodně chci něco pracovním dokázat a někde se dostat...*“²⁵⁰

Ambice budovat kariéru respondentky z generace matek v rozhovorech téměř nezmiňovaly, pro většinu z nich nebyla kariéra důležitá,²⁵¹ zdůrazňovaly vždy především rodinu a rodinný život: „...*na nějakou velkou pracovní kariéru jsem vůbec nepomýšlela, toužila jsem po rodině...*“²⁵² „...*já žádnou kariéru nestartovala, byla jsem doma a vlastně mi to nevadilo...*“²⁵³ Navíc budovat kariéru (stejně jako samostatné bydlení a podobně) nebylo z pohledu respondentek-matek pro dívku zrovna snadné: „...*vybudovat si nějaké zázemí nebo kariéru, to absolutně neexistovalo...*“²⁵⁴

Plánování potomka

Většina respondentek z generace dcer zatím neuvažovala o sňatku proto, že reálně neuvažovala ani o tom, že by si pořídila dítě. Souvisí to se skutečností, že se do vyššího věku odsouvají nejen sňatky ale i narození prvního dítěte. Jedna z respondentek to výstižně shrnula: „*Na to manželství není nutný se nějak připravovat, ale na to dítě už asi jo, to už je krok do celého života, kterého se už nikdy nezbavíš.*“²⁵⁵

Mezi vstupem do manželství a narozením dítěte je podle většiny respondentek přímá souvislost, do manželství podle svých slov vstoupí, až budou chtít mít dítě nebo o tom budou alespoň uvažovat. „*Pro mě je samotná svatba spojená s tím, že chci dítě...*“²⁵⁶ „...*až budu chtít dítě, tak se vdám...*“²⁵⁷ A protože prozatím o potomkovi neuvažují, neuvažují momentálně ani o sňatku. Pouze několik respondentek by si partnera vzalo bez ohledu na to, zda by společně plánovali či neplánovali dítě, zvolily by tedy „tradiční“ postup, nejprve

²⁴⁹ Resp. R 14 – roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

²⁵⁰ Resp. R 1 – roč. 1983, VŠ vzdělání, bydlí sama.

²⁵¹ „...*třeba bych dnes udělala obrovskou kariéru. Protože schopná jsem byla vždycky, ale jestli bych byla šťastnější, to já nevím. Co je to kariéra?*“ Resp. M 2 – roč. 1948, sňatkový věk 26 let, VŠ vzdělání, vdaná.

²⁵² Resp. M 6 – roč. 1956, sňatkový věk 22 let, SŠ vzdělání, vdaná.

²⁵³ Resp. M 1 – roč. 1952, sňatkový věk 20 let, SŠ vzdělání, vdaná.

²⁵⁴ Resp. M 3 – roč. 1960, sňatkový věk 18 let, VŠ vzdělání, rozvedená.

²⁵⁵ Resp. R 3 – roč. 1982, VŠ vzdělání, bydlí s rozvedenou matkou.

²⁵⁶ Resp. R 2 – roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí sama.

²⁵⁷ Resp. R 11 – roč. 1980, VOŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

svatbu a pak děti: „...podle mě je lepší, když jsou lidé nejdřív manželé, a pak mají dítě...“²⁵⁸
„...ráda bych si někoho vzala a chvíli s ním žila jen tak jako manželka...ale nebylo by to proto, že hned po svatbě chci děti...“²⁵⁹

Přímou souvislost mezi sňatkem a narozením dítěte však uváděly naprosto všechny respondentky z generace matek. Pro část z nich bylo důvodem ke svatbě těhotenství,²⁶⁰ všechny se shodly na tom, že bylo běžné, že se „...děti rodily až v manželství...“²⁶¹ Považovaly to za přirozené a navíc „společensky zkrátka nebylo únosné být svobodnou matkou“,²⁶² protože „svobodné matky...neměly úplně lehký život...“²⁶³ Podle jedné respondentky to dokonce „bylo nemyslitelné“²⁶⁴

Téměř všechny respondentky z generace dcer se naopak shodly na tom, že dítě mohou mít i bez sňatku,²⁶⁵ dovedou si to představit a zásadně by jim to nevadilo. I když některé z nich by teoreticky upřednostňovaly „tradiční“ postup.²⁶⁶ Některé si ale myslí, že o sňatku budou uvažovat až poté, co se jim dítě narodí: „Ty děti asi budu mít dřív a ta svatba přijde třeba potom, třeba právě než by šly do školy...“²⁶⁷ V zásadě ale na onom „tradičním“ pořadí netrvaly: „...nevidím důvod v tom, být nutně vdaná, abych mohla mít dítě, jsem toho důkazem...“²⁶⁸

Být svobodnou matkou obecně nevnímaly respondentky z generace dcer jako něco špatného a oceňovaly, že dnešní společnost se k nim nestaví odmítavě a kriticky jako v době jejich matek.²⁶⁹ Většinou se však shodly na tom, že je lepší přivést dítě do manželského svazku než jen partnerského, především kvůli dítěti samotnému: „...je to taková ochrana pro to dítě...“²⁷⁰ „...je to jednodušší z nějakých majetkových hledisek, nechtěla bych, aby s tím

²⁵⁸ Resp. R 11 - roč. 1980, VOŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

²⁵⁹ Resp. R 5 - roč. 1981, SŠ vzdělání, bydlí sama.

²⁶⁰ Ale všechny tyto respondenty tvrdily, že si partnera stejně dříve či později chtěly vzít.

²⁶¹ Resp. M 1 - roč. 1952, sňatkový věk 20 let, SŠ vzdělání, vdaná.

²⁶² Resp. M 12 - roč. 1961, sňatkový věk 16 let, SŠ vzdělání, vdaná.

²⁶³ Resp. M 4 - roč. 1954, sňatkový věk 24 let, SŠ vzdělání, vdaná, ale s manželem žijí v odloučení.

²⁶⁴ Resp. M 14 - roč. 1956, sňatkový věk 23 let, vyučená, podruhé vdaná.

²⁶⁵ „Nehrotila bych hned svatbu, kdybych otěhotněla...“ Resp. R 6 - roč. 1978, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem; „...dneska už založení rodiny se vstupem do manželství nespojuju, jako že neberu to jako nutný předstupeň...“ Resp. R 10 - roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

²⁶⁶ „Kdybych čekala dítě, asi jo, asi bych chtěla být vdaná, ale nepokládám to za životně důležité...“ Resp. R 9 - roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí napůl sama, napůl s přítelem.

²⁶⁷ Resp. R 4 - roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

²⁶⁸ Resp. R 12 - roč. 1978, SŠ vzdělání, bydlí s přítelem, se kterým čeká dítě.

²⁶⁹ „...bavili jsme se s přítelem, že máme nemanželské dítě, ale dneska už se to tak nebere...“ Resp. R 7 - roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí s přítelem, se kterým má dítě; „...si ale myslím, že v dnešní době je společnost více otevřená dětem z nemanželských rodin...“ Resp. R 9 - roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí napůl sama, napůl s přítelem.

²⁷⁰ Resp. R 2 - roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí sama.

mělo dítě nějaký problémy... “²⁷¹ „...pro to dítě je to určitě lepší...budeme se stejně jmenovat, tedy z hlediska třeba nějakých úřadů, doktorů, případného dědictví ... “²⁷²

Některé respondentky přemítaly i o tom, že v případě, že rodiče neuzavřou sňatek, mohlo by být jejich dítě vystavováno tlaku a nepříjemným otázkám ze strany svého okolí.²⁷³ A také by se samo mohlo ptát, proč nejsou rodiče svoji, pokud by to díky svému okolí vnímalo jako běžnou a přirozenou věc.²⁷⁴ Shrnuje to jedna z respondentek slovy: *„...nechci žít celý život jako druh a družka a v šedesáti žít s chlapem, kterého jsem si nikdy nevzala a celý život odpovídat na otázky, proč jsme se nevzali, protože to by přišlo. Na to by se každé ptal, celej život a ty děti taky, mami proč jste se nikdy nevzali, táta tě nemá rád? To nemůže být nikomu příjemný... “²⁷⁵*

„Proč moje dcera ještě není vdaná“ (pohled respondentek-matek)

Respondentky z generace matek uváděly různé důvody současného trendu odsouvání sňatků do vyššího věku v souvislosti s konkrétní situací svých dcer. Matky dcer, které ještě nepotkaly toho „pravého“ to reflektovaly a uváděly jako samozřejmý důvod odkladu sňatku u svých dcer. V první řadě téměř ve všech případech při rozhovorech zmiňovaly, že dnešní mladí, respektive jejich dcery mají víc možností, než měly ony v jejich věku, a je to podle nich jich *„...jistě třeba využít“:²⁷⁶ „...mají dnes mnohem větší možnost cestovat, studovat v zahraničí... “²⁷⁷ „...jsou zcela jiné možnosti, než se zahrnout, kvokat kolem dětí a jezdit na chalupu...je víc možnosti seberealizace pro ty holky... “²⁷⁸ A také si: *„...musí ujasnit, co vlastně chtějí, než se vrhnou do manželství... “²⁷⁹**

Respondentky-matky často zmiňovaly, že jejich dcery jsou jiné v tom, že pro ně není rodina zatím tak důležitá, jako byla pro ně: *„...nemají takové rodinné cítění jako to bylo dřív... “²⁸⁰ „...vy dnes řešíte víc sebe a co se sebou než rodinu... “²⁸¹ S rostoucím*

²⁷¹ Resp. R 4 - roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

²⁷² Resp. R 12 - roč. 1978, SŠ vzdělání, bydlí s přítelem, se kterým čeká dítě.

²⁷³ *„...pro to dítě asi je lepší, když se máma s tátou jmenují stejně, vnímá je spíše jako celek a nemusí odpovídat spolužákům proč se máma jmenuje jinak než táta... “* Resp. R 9 - roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí napůl sama, napůl s přítelem.

²⁷⁴ *„...treba děti by se někdy ptaly, proč jsme se nevzali... “* Resp. R 14 - roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem

²⁷⁵ Resp. R 5 - roč. 1981, SŠ vzdělání, bydlí sama.

²⁷⁶ Resp. M 10 - roč. 1946, sňatkový věk 23 let, SŠ vzdělání, vdaná.

²⁷⁷ Resp. M 15 - roč. 1952, sňatkový věk 25 let, VŠ vzdělání, rozvedená.

²⁷⁸ Resp. M 13 - roč. 1960, sňatkový věk 24 let, SŠ vzdělání, rozvedená.

²⁷⁹ Resp. M 12 - roč. 1961, sňatkový věk 16 let, SŠ vzdělání, žijí s manželem v odloučení.

²⁸⁰ Resp. M 14 - roč. 1956, sňatkový věk 23 let, vyučená, podruhé vdaná.

²⁸¹ Resp. M 1 - roč. 1952, sňatkový věk 20 let, SŠ vzdělání, vdaná.

individualismem a větší samostatností dcer je podle některých respondentek-matek spojená necht' měnit život, který je uspokojuje a odkládání zodpovědnosti.²⁸²

Podle některých respondentek hraje roli i to, že čím déle spolu partneři žijí v jedné domácnosti, tím spíše se pro sňatek nakonec vůbec nerozhodnou²⁸³ a také to, že „...tlak veřejnosti...není.“²⁸⁴

Se sňatkovým chováním svých dcer respondentky z generace matek většinou souhlasí a rozumí mu.²⁸⁵ Objevil se i názor, že respondentka-matka byla přesvědčená, že: „...v její situaci bych se dnes chovala stejně. Sňatek bych taky neuzavřela...“ Ostatní byly při srovnávání střídmější,²⁸⁶ ukazovalo se, že u většiny respondentek z generace matek přetrvává postoj, jaký měly dříve, rodina je pro ně důležitá a automaticky ji spojují se sňatkem. Ačkoli chápou, že „doba se změnila“²⁸⁷ a své dcery v rozhodnutí odložit sňatek buď podporují²⁸⁸ a nebo jim nevadí²⁸⁹ a nechávají na uvážení svých dcer.²⁹⁰ Všechny však shodně tvrdily, že by jejich dcery neměly odkládat rozhodnutí mít dítě.²⁹¹

Ačkoli respondentky z generace matek přikládaly a přikládají sňatku větší váhu než jejich dcery, nevadí jim, že jejich dcery zatím nejsou vdané. Uváděly, že podstatné pro ně je, jestli je jejich dcera spokojená.²⁹² Některé pouze zmínily, že už by měly rády vnoučata: „...už by s tím moc otálet neměla, hlavně s dětmi, ráda bych je ještě zažila...“²⁹³

²⁸² „...jakoby se toho života nechtěly vzdát, jakoby nechtěly přijmout ten pocit zodpovědnosti za někoho dalšího....bojí se ztráty té samostatnosti...“ Resp. M 1 – roč. 1952, sňatkový věk 20 let, SŠ vzdělání, vdaná; „...jako by se trošinku báli té zodpovědnosti....změny toho života...vidím v tom určitou psychickou nevyzrálou pro to rozhodnutí...“ Resp. M 2 – roč. 1948, sňatkový věk 26 let, VŠ vzdělání, vdaná.

²⁸³ „...žijí spolu v jedné domácnosti...tenhle stav může trvat dlouho a dlouho...“ Resp. M 11 – roč. 1953, sňatkový věk 26 let, VŠ vzdělání, vdaná; „...partneři již v tomto věku s uzavřením sňatku váhají...“ Resp. M 15 – roč. 1952, sňatkový věk 25 let, VŠ vzdělání, rozvedená.

²⁸⁴ Resp. M 10 – roč. 1946, sňatkový věk 23 let, SŠ vzdělání, vdaná.

²⁸⁵ „...je to dneska jinak, chápu to...“ Resp. M 6 – roč. 1956, sňatkový věk 22 let, SŠ vzdělání, vdaná

²⁸⁶ „...volbu dnešní mladé generace nijak neodsuzuji....i když k ní mohu mít výhrady a mám je...“ Resp. M 1 – roč. 1952, sňatkový věk 20 let, SŠ vzdělání, vdaná.

²⁸⁷ Resp. M 6 – roč. 1956, sňatkový věk 22 let, SŠ vzdělání, vdaná.

²⁸⁸ Zvláště ty matky, které se vdávaly kolem 18 let, tedy poměrně brzo i na dobu před rokem 1989.

²⁸⁹ „...jde mi to zcela jedno....pro mě je podstatné, aby se svým životem byla spokojená...“ Resp. M 13 – roč. 1960, sňatkový věk 24 let, SŠ vzdělání, rozvedená.

²⁹⁰ „...chci to nechat na ní...“ Resp. M 6 – roč. 1956, sňatkový věk 22 let, SŠ vzdělání, vdaná.

²⁹¹ Viz kapitola Výhody a nevýhody odkládání sňatků.

²⁹² „...není důležité, aby byla vdaná, ale především, aby měla hezký vztah...“ Resp. M 1 – roč. 1952, sňatkový věk 20 let, SŠ vzdělání, vdaná; „...jestli se vdá, to je čistě její věc. Já jen nechci, aby byla sama“... Resp. M 8 – roč. 1954, sňatkový věk 18 let, SŠ vzdělání, vdaná; „...když je spokojená ona, jsem spokojená i já...“ Resp. M 3 – roč. 1960, sňatkový věk 18 let, VŠ vzdělání, rozvedená.

²⁹³ Resp. M 5 – roč. 1954, sňatkový věk 24 let, SŠ vzdělání, vdova.

7.2 (Pomyslná) hranice sňatkového věku

Respondentky z generace matek všechny shodně odpovídaly, že v době, kdy se vdávaly ony, bylo nevěstám běžně okolo dvaceti let, plus mínus rok dva. Ony samy uzavřely sňatek mezi 16 a 26 lety. Respondentky, které se vdávaly ve dvaceti a dvaadvaceti letech,²⁹⁴ hodnotily svůj věk jako přiměřený, ty které měly svatbu jen o rok a více později tvrdily, že šlo o pozdější sňatek.²⁹⁵

Respondentky-matky, které se vdávaly těsně po dovršení plnoletosti, v osmnácti letech, nepokládaly sňatek za uspěchaný nebo brzký²⁹⁶ a respondentka, která se vstoupila do manželství nejdříve (v šestnácti letech, na střední škole) uvedla, že to bylo: „...*hodně brzy, ale přesto jsem ve třídě nebyla první...*“²⁹⁷

Respondentky z generace dcer se naopak většinou shodovaly, že věk při vstupu do manželství je individuální záležitostí a žádná věková hranice pro uzavření sňatku neexistuje:²⁹⁸ „...*na věku nezáleží, ať se každý bere, kdy chce...*“²⁹⁹ „...*žádné věkové hranice pro vstup do manželství podle mě neexistují...*“³⁰⁰ i proto, že: „...*manželství prostě nikam neuteče...*“³⁰¹

Některé z mladých respondentek však měly dříve v mladším věku představu, že až jim bude tolik jako dnes, budou již vdané. Většinou se jejich představa vyvíjela a věk, kdy chtěly vstoupit do manželství, se neustále posouval:³⁰² „...*když jsem byla malá holka, tak jsem si myslela, že tak ve dvaceti už budu pod čepcem...*“³⁰³ „...*když mi bylo nějakých osmnáct let, měla jsem pocit, že za deset let, v nějakých osmadvaceti letech, budu mít manžela a kupu dětí. No a s věkem jsem pak zjistila, že tahle představa mi sice jistým způsobem zůstává, jenže se začala tak nějak víc a víc vzdalovat...*“³⁰⁴ Další respondentky z generace dcer o konkrétním věku při uzavření prvního sňatku neuvažovaly vůbec nebo vnímaly jen hranici třiceti let:

²⁹⁴ Žádná z respondentek-matek v mém souboru se nevdávala ve 21 letech.

²⁹⁵ „...*bylo to později...byla jsem pět let po škole. Holky se vdávaly maximálně rok dva po škole...*“ Resp. M 14 – roč. 1956, sňatkový věk 23 let, vyučená, podruhé vdaná.

²⁹⁶ Dnes si však myslí, že svatbu mohly ještě oddálit.

²⁹⁷ Resp. M 12 – roč. 1961, sňatkový věk 16 let, SŠ vzdělání, žijí s manželem v odloučení.

²⁹⁸ Ačkoli šlo o výjimku, jedna respondentka si myslela, že i v současné době vzbudí neprovdaná žena ve vyšším věku „podezření“: „...*ještě stále bych řekla, že pokud je žena neprovdaná po řekneme třeba 35. roce, minimálně to vzbudí otázky a musí svůj postoj vysvětlovat...*“ Resp. R 10 – roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

²⁹⁹ Resp. R 7 – roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí s přítelem, se který má dítě.

³⁰⁰ Resp. R 12 – roč. 1978, SŠ vzdělání, bydlí s přítelem, se kterým čeká dítě.

³⁰¹ Resp. R 10 – roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

³⁰² Respondentky sňatkový věk spojovaly s pocitem dospělosti a vyzrálosti. Ten se ale u všech dostavil později, než si v dětství představovaly: „...*když jsem byla úplně malá, byly pro mě osmnáctiletý holky strašně dospělé, takže jsem si říkala, že až budu dospělá tak se vdám. A vždycky se to vztahovalo k té dospělosti, ale její hranice se mi jako posouvala...*“ Resp. R 5 – roč. 1981, SŠ vzdělání, bydlí sama;

³⁰³ Resp. R 9 – roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí napůl sama a napůl s přítelem.

³⁰⁴ Resp. R 10 – roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

„...asi jsem si říkala, že třeba ve třiceti už budu natolik dospělá a budu na to mít ten věk...“

³⁰⁵ „...ve třiceti, to jsem si myslela, že už budu dávno vdaná s pěti dětma...ale v pětadvaceti jsem měla zase jinej názor...“ ³⁰⁶

Hranici třiceti let však neuváděly všechny respondentky z generace dcer. Ty starší měly tendenci tuto hranici opět posouvat, a proto dotazované starší třiceti let zmiňovaly v souvislosti u určitým mezníkem spíše pětatřicátý rok jejich života:³⁰⁷ „...spíš vnímám pětatřicítku jako nějakou hraniční...“ ³⁰⁸ „...tak snad se to (svatba a děti-pozn.aut.) dá skloubit nějak do té pětatřicítky...“ ³⁰⁹

Na rozdíl od svých dcer se téměř všechny respondentky-matky vdávaly ve věku odpovídajícím tehdejší „normě“ a nebo kdy ony samy někdy v minulosti předpokládaly, že do manželství vstoupí. Na rozdíl od svých dcer tak svou představu o sňatkovém věku (pokud nějakou měly) naplňovaly.

„Magická hranice třiceti let“

Třicátý rok života ženy, ať už explicitně jako určitou hranici³¹⁰ a nebo implicitně v souvislosti se změnou hodnot a názorů, zmiňovaly respondentky z generace dcer velmi často. Třicátý rok většinou považují za „přelomový“ ³¹¹ nebo „zlomový věk“, ³¹² který souvisí s dokončením studia (u vysokoškolaček), s obecným pocitem změny či neoddiskutovatelné dospělosti: „...říkáš si, za deset let je mi čtyřicet...“, ³¹³ vnímáním okolí: „...cítím to společenské vnímání třicítky...“, ³¹⁴ ale i s doporučením lékařů mít první dítě: „...se říká, že první dítě po třicítce už je problém...“ ³¹⁵

Ne všechny respondentky z generace dcer zmiňovaly zlomovou hranici třiceti let přímo, vyplývala však z jejich názorů, postojů a zkušeností.³¹⁶ Ženy starší třiceti let si například více

³⁰⁵ Resp. R 2 – roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí sama.

³⁰⁶ Resp. R 7 - roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí s přítelem, se který má dítě.

³⁰⁷ Rolí však hraje i doporučení lékařů, kdy mít první dítě a kdy je na něj už relativně pozdě. Většina respondentek vztahuje mateřství k třicátému roku života, ale ty starší uváděly i pozdější věk: „...chci být vdaná, než budu mít dítě a dítě je z hlediska fyziologického dobrý mít do 35 let...“ Resp. R 2 – roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí sama.

³⁰⁸ Resp. R 8 - roč. 1978, SŠ vzdělání, bydlí sama.

³⁰⁹ Resp. R 6 - roč. 1978, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

³¹⁰ Srv. předchozí odstavce.

³¹¹ Resp. R 6 – roč. 1978, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

³¹² Resp. R 7 – roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí s přítelem, se který má dítě.

³¹³ Resp. R 7 – roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí s přítelem, se který má dítě.

³¹⁴ Resp. R 14 - roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

³¹⁵ Resp. R 1 - roč. 1983, VŠ vzdělání, bydlí sama.

³¹⁶ Jedna respondentka dokonce popisovala, jak čekala, že po třicátém roce jejího života se změní její uvažování o sňatku a dětech a když se to nestalo, začala být nejistá, že něco není v pořádku. Změna přišla, až když potkala vhodného partnera, nikoli tedy s věkem.

než ty mladší uvědomovaly, jak je pro ně rodina důležitá. Ty mladší kladly stále ještě větší důraz na svobodu a své vlastní plány,³¹⁷ ačkoli počítají s tím, že se to časem změní: „...umím si představit, že se to za pár let může velmi snadno změnit. Konec konců už teď na sobě sleduju takový jakoby úbytek ambicí a jisté tendence ke hnízdění. Možná je to jen lenost, ale jestli ne, má to příroda skutečně chytře zařízené...“³¹⁸

Rodinu více akcentovaly respondentky, které už třicáté narozeniny oslavily. A i když se ještě dle svých slov většinou necítily být na založení rodiny připravené,³¹⁹ přemýšlely o sňatku a rodině více než o něco mladší respondentky-dcery: „...začínám si uvědomovat, ačkoli skoro v jednatřiceti nejsem vdaná a nemám dítě, že rodina je na prvním místě ...“³²⁰ „...blíží se třicítka...vnímám ji...šlape mi na záda...už se na ní (rodinu-pozn.aut.) těším a začínám o tom reálně uvažovat...“³²¹

Pomyslná hranice třiceti let souvisí i s tím, že okolo tohoto věku začínají respondentky-dcery³²² pociťovat intenzivnější tlak ze svého okolí, čím dál častěji slychají dotazy týkající se svatby nebo plánování dětí. Většinou se shodly na tom, že jsou jim podobné otázky nepříjemné. Naopak respondentky z generace dcer, kterým ještě třicet let nebylo, tlak ze strany okolí zatím spíše nevnímají: „...myslím, že jsem do toho věku ještě nepřišla, ty otázky přijdou až třeba kolem třiceti...u mě není důvod, aby se mě někdo ptal a stavěl mě do pozice, že bych měla být jinde, než kde jsem...“³²³

Většina vrstevnic respondentek z generace dcer byla podle oslovených stejně jako ony svobodná. Některé měly ve svém okolí více vdaných žen, jiné méně. Jen výjimečně to nechávalo některou z respondentek zcela klidnou: „...nutí mě to nad tím přemýšlet. Ale zatím nepropadám tomu, že bych musela taky...“³²⁴ „...já si uvědomuju, že jsem se dostala do věku, kdy bych o těchto věcech měla nejspíš začít přemýšlet, je mi třicet a vím to, ale zatím to neberu nijak dramaticky...“³²⁵ „Tak nějak si říkám, sakra, asi už bych taky měla (smích-pozn.aut.)...“³²⁶ Některé svým vdaným vrstevnicím dokonce závidí: „...protože už našly

³¹⁷ Některé si však uvědomují, že tento přístup možná není úplně „správný“: „...když nemáš žádný vážný vztah a máš plány na osm let dopředu...a manžel v nich není (smích-pozn.aut.), tak je někde chyba...“ Resp. R 3 - roč. 1982, VŠ vzdělání, bydlí s rozvedenou matkou; „...zatím asi vítězí ta svoboda, ale na druhou stranu začínám víc vnímat to okolí a svůj věk, že vlastně za pár let už na dítě může být docela pozdě...“ Resp. R 9 - roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí napůl sama a napůl s přítelem.

³¹⁸ Resp. R 13 - roč. 1983, VŠ vzdělání, bydlí s rozvedenou matkou.

³¹⁹ Srv. podkapitola Pociťování nepřipravenosti, s. 37 - 38.

³²⁰ Resp. R 4 - roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

³²¹ Resp. R 11 - roč. 1980, VOŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

³²² V případě že měly trvalý vztah a především ze strany starší generace.

³²³ Resp. R 5 - roč. 1981, SŠ vzdělání, bydlí sama.

³²⁴ Resp. R 6 - roč. 1978, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

³²⁵ Resp. R 9 - roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí napůl sama a napůl s přítelem.

³²⁶ Resp. R 11 - roč. 1980, VOŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

toho, se kterým chtějí celý život strávit... “³²⁷ „Oni už to mají, oni už vědí. Já pořád nevím, potkám ho, nepotkám ho... “³²⁸

Mladé respondenty z generace dcer se však shodly, že tlak na jejich matky byl silnější a že v dnešní době je načasování sňatku více individuální záležitostí jednotlivců a odpovědi respondentek z generace matek to potvrzují. Podle nich byl na většinu dívek, které se dostaly do věku, kdy bylo běžné se vdávat,³²⁹ vyvíjen tlak a musely často odpovídat na otázky týkající se sňatku.³³⁰ Svými odpověďmi potvrdily i to, že v dnešní době na dívky nikdo netlačí, aby se vdaly, nebo jen minimálně.³³¹

Některé respondentky z generace matek však popisovaly i to, jak dívky samy naplňovaly „normu“ vdávat se brzy a tím ji posilovaly: *„každá holka se chtěla brzo vdát...měla jsem kamarádku a ta byla úplně posedlá tím, že nebyla ve 22 letech vdaná, úplně z toho šlela... “³³²*

7.3 Manželství vs. nesezdané soužití

Respondentky z generace dcer vnímaly manželství často velmi rozporuplně a skepticky. Menší část z nich v něm vidí smysl, přirozené vyústění vztahu a rámec pro založení rodiny³³³ a má jasno v tom, že se chce vdávat: *„...je to vyjádření, že ta rodina jako je... “³³⁴ „Je to naprosto přirozená věc...je dobrý, aby se lidi brali a v manželství měli děti... “³³⁵* Další část respondentek z generace dcer uváděla, že sňatek ještě zvažuje,³³⁶ ale řada respondentek z generace dcer byla vůči sňatku natolik skeptická, že k jeho uzavření přistupovaly chladně,

³²⁷ Resp. R 2 – roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí sama.

³²⁸ Resp. R 1 – roč. 1983, VŠ vzdělání, bydlí sama.

³²⁹ Tedy nad dvacet let věku.

³³⁰ *„...po té dvacítce se obvykle hodně lidí, rodina, začali ptát, kdy se vdá... “* Resp. M 1 – roč. 1952, sňatkový věk 20 let, SŠ vzdělání, vdaná.

³³¹ *„...dnes nesvtupují do manželství pod nějakým tlakem. Opravdu se rozhodnou, až když to sami uznají za vhodné... “* Resp. M 12 – roč. 1961, sňatkový věk 16 let, SŠ vzdělání, s manželem žijí v odloučení; *„...v dnešní době nějaký tlak okolí...prostě není vyvíjen...za nás ten tlak byl vyvíjen... “* Resp. M 10 – roč. 1946, sňatkový věk 23 let, SŠ vzdělání, vdaná.

³³² Resp. M 4 – roč. 1954, sňatkový věk 24 let, SŠ vzdělání, s manželem žijí v odloučení.

³³³ Se kterým společnost obecně souhlasí a některé respondentky proto zmiňovaly, že se z ní nechtějí uměle vyčleňovat: *„...chci žít normální život jako ostatní... “* Resp. R 11 - roč. 1980, VOŠ vzdělání, bydlí s přítelem; *„...svatba je ale přece jen takový důležitý bod v týhle společnosti... “* Resp. R 14 – roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem; *„...takový přirozený začlenění do té společnosti...vnímám to trochu jako souhlas s těmi hodnotami, které ta společnost vyznává... “* Resp. R 5 - roč. 1981, SŠ vzdělání, bydlí sama.

³³⁴ Resp. R 6 - roč. 1978, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

³³⁵ Resp. R 5 - roč. 1981, SŠ vzdělání, bydlí sama.

³³⁶ *„...já nad tím váhám, není to to, co potřebuju... “* Resp. R 14 – roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem; *„...nevím, jestli se chci vdávat, možná jo, ale je to takový nejistý... “* Resp. R 3 – roč. 1982, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

téměř odmítavě. Považovaly ho za „zbytečnou“³³⁷ formalitu a pouto:³³⁸ „...pro mě, a ani pro mého partnera, není posvěcení úřadů pro náš vztah důležité...“³³⁹

Nedůvěra vůči manželství byla z rozhovorů s respondentkami z generace dcer patrná v souvislosti se špatnými zkušenostmi,³⁴⁰ které jsou o to intenzivnější a častější, čím je žena starší, protože: „...tím víc těch špatných zkušeností nasbírám a kolem sebe je vidím, že se jí do toho nechce...“³⁴¹

Respondentky z generace matek měly k manželství naopak velmi jednoznačný postoj, vnímaly téměř výhradně jeho výhody a vdát se braly jako určitou „normu“ a cíl: „...to byla ta meta, se vdát...“³⁴² Jedna respondentka dokonce manželství označila za něco, co „zvedlo ženinu prestiž“³⁴³ Dle výpovědí respondentek z generace matek bylo běžné, že partnerský vztah směřoval ke svatbě,³⁴⁴ většina z respondentek mluvila při rozhovorech o tom, že pro ně byla rodina vždycky „na prvním místě“.³⁴⁵ „Norma“ vdát se byla společensky vyžadovaná a respondentky uváděly, že o ní ani nijak nepřemýšlely, přijaly ji za svou: „...my jsme o tom takhle nepřemýšlely...prostě bylo normální se po škole vdávat, neotálet dlouho...“³⁴⁶ „...byla určitá norma, kterou ty lidi naplňovali, aniž by cokoli řešili...“³⁴⁷

Respondentky z generace dcer na rozdíl od jejich matek nevnímaly manželství jako zásadní mezník jejich života, bez kterého by se neobešly. Jediná z nich zmínila svatbu v souvislosti s nějakou změnou,³⁴⁸ většinou však mnoho výhod manželství neuváděly a dle svých slov nemají ani představu o tom, co by jim sňatek mohl přinést:³⁴⁹ „...já si nedovedu představit, co by mi víc mohlo dávat to manželství, já jsem teď naprosto v pohodě...“³⁵⁰

³³⁷ Resp. R 4 – roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem, dále Resp. R 10 – roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

³³⁸ Které navíc nezaručí, že: „...budu šťastná, tak proč riskovat rozvod a komplikace s tím spojené...“ Resp. R 13 – roč. 1983, VŠ vzdělání, bydlí s rozvedenou matkou.

³³⁹ Resp. R 12 – roč. 1978, SŠ vzdělání, bydlí s přítelem, se kterým čeká dítě.

³⁴⁰ „...říkám si, proč bych se vdávala, když vidím, jaký to je...“ Resp. R 4 – roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem; o tom manželství, jak to vidím kolem sebe, tak žádný super iluze nemám...“ Resp. R 6 – roč. 1978, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

³⁴¹ Resp. R 8 – roč. 1978, SŠ vzdělání, bydlí s přítelem, se kterým má dítě.

³⁴² Resp. M 14 – roč. 1956, sňatkový věk 23 let, vyučená, podruhé vdaná.

³⁴³ Resp. M 9 – roč. 1950, sňatkový věk 23 let, SŠ vzdělání, vdaná.

³⁴⁴ „...bylo přirozené a samozřejmě se vdát...“ Resp. M 1 – roč. 1952, sňatkový věk 20 let, SŠ vzdělání, vdaná.

³⁴⁵ Resp. M 8 – roč. 1954, sňatkový věk 18 let, SŠ vzdělání, vdaná.

³⁴⁶ Resp. M 14 – roč. 1956, sňatkový věk 23 let, vyučená, podruhé vdaná.

³⁴⁷ Resp. M 3 – roč. 1960, sňatkový věk 18 let, VŠ vzdělání, rozvedená.

³⁴⁸ „...svatba je pro mě totiž taky to, že člověk dospěl do další fáze života. Takže končí s tím dětským, studentským životem...a přinese mi, doufám, děti a právě i novou roli matky...“ Resp. R 11 – roč. 1980, VOŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

³⁴⁹ Kromě komplikací, které se pojí s možným rozvodem: „naopak kdyby to nevyšlo...tak komplikace...“ Resp. R 12 – roč. 1978, SŠ vzdělání, bydlí s přítelem, se kterým čeká dítě.

³⁵⁰ Resp. R 4 – roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

„...dneska už to prostě takovou hodnotu nemá...nějak super výhody v tom nevidím...“³⁵¹
„...tomu vztahu to na ničem nepřidá...“³⁵²

Naopak pro řadu respondentek z generace dcer představuje manželství vztah, ve kterém se partneři už tolik „nesnaží“. Ve chvíli, kdy je vztah oficiálně stvrzen, není podle nich potřeba o druhého bojovat, usilovat o jeho přízeň a řešit problémy:³⁵³ „...sňatek hodí lidi do zajetých kolejí a pak se už nesnažej...“³⁵⁴ „...najednou se pro manžela stanu něčím samozřejmým a on se nebude už tolik snažit...“³⁵⁵ „...v manželství, tak to (překonávají překážky-pozn.aut.) dělají proto, že jsou svoji a mají to právně potvrzený. Ale když žijou na hromádce a nemají ještě děti, je to kvůli tomu, že opravdu chtějí...“³⁵⁶ Některé považovaly nesezdané soužití pro ženu za „výhodnější“: „...jsem víc a víc přesvědčená o tom, že být přítelkyní, životní partnerkou, může být pro ženu výhodnější, než být manželkou...dokud nejsou ti partneři manželé, oba se mnohem víc snaží si vztah udržet a druhého nepřetěžovat svými nároky a požadavky...“³⁵⁷ Ze všech těchto důvodů je pro většinu respondentek-dcer nesezdané soužití vhodnou alternativou manželského svazku. Na jednu stranu nevidí mezi oběma formami velký rozdíl,³⁵⁸ na druhé straně vyzdvihovaly výhody, které přináší.

Naopak ty respondentky z generace dcer, které se sňatkem bez větších výhrad souhlasily, mluvily o manželství především v souvislosti s pocitem jistoty, bezpečí a o manželovi jako o člověku, o něhož se budou moci opřít. Vnímají manželství jako něco, kvůli čemu se partneři snaží překonat více problémů³⁵⁹ a na rozdíl od části dotazovaných v tom viděly pozitivum. Některé respondentky ale uvažovaly více prakticky a uváděly jako výhody sňatku například: „...slevy na hypotéce a tak podobně...“,³⁶⁰ o sňatku by uvažovaly i: „...kvůli nějaké právní jistotě, až bude člověk starší, že třeba zdědí to, na čem makal a kde

³⁵¹ Resp. R 6 – roč. 1978, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

³⁵² Resp. R 14 – roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

³⁵³ Jedna z respondentek to výstižně shrnula slovy: „...podle mě není prostě manželství rozhodně pro každého a vyžaduje neustálou systematickou práci...“ Resp. R 13 - roč. 1983, VŠ vzdělání, bydlí s rozvedenou matkou

³⁵⁴ Resp. R 6 – roč. 1978, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

³⁵⁵ Resp. R 13 - roč. 1983, VŠ vzdělání, bydlí s rozvedenou matkou.

³⁵⁶ Resp. R 14 – roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

³⁵⁷ Resp. R 10 – roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

³⁵⁸ Pokud spolu partneři sdílejí jednu domácnost, fungování páru je velmi podobné: „...dlouhodobý vztah se manželství podobá, proto nevidím v tom sňatku větší změnu...“³⁵⁸ Resp. R 6 – roč. 1978, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

³⁵⁹ Mimo jiné i proto, že s vyvázáním se ze svazku manželského je spojený složitý proces rozvodu: „Pak už není tak jednoduché se z toho svazku vyvázat a odejít, člověk si to už dvakrát rozmyslí, jsou s tím spojené určité práva a povinnosti...“ Resp. R 2 – roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí sama.

³⁶⁰ Resp. R 14 – roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

žil... “³⁶¹ Zkrátka očekávaly, že jim manželství přinese: „...větší jistotu...ekonomickou...beru to spíš jako závazek toho druhého, že bude pomáhat s rodinným životem, dítětem a tak...“³⁶²

S postoji mladších respondentek k manželství a nesezdanému soužití se jejich matky většinou neztotožňují, ačkoli důvodům svých dcer většinou rozumí a chápou je: „...my konzervativní lidé nemáme radost z toho, že tradiční manželství pomalu mizí...“³⁶³ Ony samy mají odlišnou zkušenost, když dospívaly ony, nebylo obvyklé, aby spolu partneři žili v jedné domácnosti a nevzali se: „...pokud jsem chtěla žít společně s partnerem, musela jsem si ho vzít...nebylo běžné s někým žít a být s ním nesezdaná...“³⁶⁴

7.4 Názory respondentek na odsouvání sňatků

Se současným trendem odsouvání sňatků do vyššího věku drtivá většina respondentek z generace dcer souhlasí. Z jejich výpovědí vyplynulo, že jim vyhovuje být součástí tohoto fenoménu především proto, že oceňují výhody, které jim přináší.³⁶⁵ Podle nich není důvod se sňatkem spěchat a pochvalují si, že dnes není na ženy, které se rozhodnou uzavřít sňatek později, pohlíženo jako na „staré panny“³⁶⁶ a že se vnímání společnosti ve srovnání s dobou, kdy dospívaly jejich matky, změnilo:³⁶⁷ „...dřív byl trend, že se všichni brali mladší a kdo byl ve 25 letech svobodnej, byl divnej...“³⁶⁸ „...je to rozhodnutí každého člověka, každý má dneska individuální životní dráhu a už nefunguje tolik ten diktát společnosti, jako byl dřív“³⁶⁹

I přes to u několika respondentek-dcer přetrvává názor, že není dobré se svatbou otálet příliš dlouho i kvůli mínění společnosti a okolí: „...třeba když je někdo v padesáti svobodnej, tak to podle mě pořád vypadá divně...“³⁷⁰ „...obecně myslím, že kolem třicítky se na nezadanou ženu okolí dívá s podivem...“³⁷¹

Některé respondentky z generace dcer však narážely na to, že čím více se budou sňatky oddalovat, tím spíše se může stávat, že se partneři pro sňatek nerozhodnou vůbec, protože se

³⁶¹ Resp. R 9 – roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí napůl sama a napůl s přítelem.

³⁶² Resp. R 14 – roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

³⁶³ Resp. M 1 – roč. 1952, SŠ vzdělání, vdaná.

³⁶⁴ Resp. M 10 – roč. 1946, sňatkový věk 23 let, SŠ vzdělání, vdaná.

³⁶⁵ Téměř všechny dotazované mladé ženy totiž vidí spíše jeho výhody než nevýhody, srv. následující kapitola Výhody a nevýhody odsouvání sňatků, s. 53 – 56.

³⁶⁶ Resp. R 7 – roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí s přítelem, se kterým má dítě.

³⁶⁷ Z výpovědí respondentek vyplývá, že společnost, která odsouvání sňatků toleruje, tento jev vlastně posiluje a podporuje. Ale: „...kdyby společnost nebyla dneska k nesezdaným párům takhle tolerantní, tak asi bychom tlakem okolí ke svatbě přistoupili, takhle nás nic nenutí...“ Resp. R 15 – roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem, se kterým má dítě.

³⁶⁸ Resp. R 3 – roč. 1982, VŠ vzdělání, bydlí s rozvedenou matkou.

³⁶⁹ Resp. R 14 – roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

³⁷⁰ Resp. R 9 – roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí napůl sama a napůl s přítelem.

³⁷¹ Resp. R 15 – roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem, se kterým má dítě.

spokojí s životem, jaký vedou, a nebudou chtít měnit, co funguje: „...v dnešní době už se odsouvají možná až moc daleko, až dojdou do situace, kdy už je svatba vlastně zbytečná...“³⁷² „...pak se taky může stát, že ke sňatku třeba nepřistoupí nikdy...protože bude spokojený, když s někým bude jen žít...“³⁷³

S tendencí k pozdějším sňatkům se neztotožňovala jen malá část z mladší generace žen,³⁷⁴ která sice tento trend pro sebe samé vnímá jako výhodný, ale více o něm přemýšlí ve vztahu ke společnosti a v souvislosti s jeho možnými důsledky. Hlavním argumentem byl ve všech případech odklon od tradičních rodinných hodnot a příklon k individualismu, který je podle těchto respondentek v rozporu s tendencí vytvořit rodinu. Jedna z respondentek to vyjádřila takto: „...je to všechno strašně špatně, že ta rodina je tak strašně důležitá, ale lidi na to dneska vůbec nemyslí. Třeba já vidím v chlapovi jenom tu fyzickou sílu, to je to jediný, co má oproti ženským...ale vím, že je to špatně...A možná se brání ta příroda a ženský zůstávají samotný, pomalu nechtějí mít děti, ten trend rodiny mi přijde, že upadá...dnešní svět je zaměřený na jedince...na jednu stranu je to v pořádku, ale na druhou stranu těžko může vzniknout rodina...“³⁷⁵

I další respondentky z generace dcer zmiňovaly, že dnešní doba je (až příliš) zaměřená na jednotlivce a dnešní svět je velmi individualistický:³⁷⁶ „...když se to vezme z hlediska společnosti...není to o těch hodnotách a o těch dětech, ale my si říkáme ne, ne, ne důležitá jsem já, budu si studovat, budu si bydlet, jsem v pohodě, můžu si toho partnera vzít k sobě...jsme hrozný individualisti a jedeme si na to svoje triko...do té třicítky neuvažujeme o tom, jestli pro ty svoje děti děláme dobře nebo ne, že je budeme mít později...nás dneska nic jiného než my nezajímá...“³⁷⁷ „...jsou víc orientovaný na svůj individuální život než na ten rodinný, jako to bývalo dřív. Každý si tak nějak žije po svém...“³⁷⁸

Současný trend odsouvání sňatků do vyššího věku reflektovaly i všechny respondentky z generace matek: „...všechno je rozvolněnější, to jakoby rozpětí, ve kterém se dívky mohou vdávat, aniž by to bylo nějak nenormální nebo podezřelé...dneska to není tolik v sevření norem a zvyků...“³⁷⁹ Většinou se respondentky-matky shodly, že s trendem odsouvání sňatků

³⁷² Resp. R 9 - roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí napůl sama a napůl s přítelem.

³⁷³ Resp. R 12 - roč. 1978, SŠ vzdělání, bydlí s přítelem, se kterým čeká dítě.

³⁷⁴ Jde o tři respondentky: Resp. R 8 – roč. 1978, SŠ vzdělání, bydlí sama; Resp. R 5 – roč. 1981, SŠ vzdělání, bydlí sama a Resp. R 13 – roč. 1983, VŠ vzdělání, bydlí s rozvedenou matkou.

³⁷⁵ Resp. R 8 – roč. 1978, SŠ vzdělání, bydlí sama.

³⁷⁶ Odklon rodinných hodnot zmiňovaly i respondentky z generace matek, srv. podkapitola „Proč moje dcera ještě není vdaná“ (pohled respondentek-matek), s. 43 – 45.

³⁷⁷ Resp. R 5 – roč. 1981, SŠ vzdělání, bydlí sama.

³⁷⁸ Resp. R 14 – roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

³⁷⁹ Resp. M 1 – roč. 1952, sňatkový věk 20 let, SŠ vzdělání, vdaná.

do vyššího věku souhlasí a oceňují, že společnost na jejich dcery nevyvíjí žádný tlak.³⁸⁰ Všechny respondentky z generace matek však uváděly, že jim vadí, že si dívky obecně, a jejich dcery speciálně, pořizují děti příliš pozdě.³⁸¹

Některé respondentky z generace dcer si dokonce myslí, že k odsouvání sňatků více než ženy inklinují muži, kteří se nechtějí ženit brzo, a ženy na to přirozeně reagují:³⁸² „...spíš to chtějí chlapi a ty ženský na to musí reagovat. Přijde mi, že ty chlapi jsou hrozný děti, odmítají zodpovědnost...“³⁸³ „...kluci se to snaží oddálit. Vnímají to jinak než ty holky. Třeba i ta holka, kdyby byla hodně zamilovaná a čtyři roky nebo pět let s někým byla, tak se klidně ve 23 letech vdá, ale těm klukům se do toho podle mě nechce...“³⁸⁴

7.5 Výhody a nevýhody odsouvání sňatků

Respondentky z generace dcer vnímají spíše výhody odsouvání sňatků než jejich nevýhody.³⁸⁵ Mezi přínos odkladu sňatků často řadily to, že mohou lépe poznat samy sebe, mohou dospět a do manželství pak vstoupit připravené, tedy jako vyzrálé³⁸⁶ a sebevědomé osobnosti:³⁸⁷ „...to je důležitý, mít co nejvíc zkušeností, aby to byly dvě zralý osobnosti...“³⁸⁸ „...čím je člověk starší, tím lépe by měl umět posoudit perspektivu svého vztahu...“³⁸⁹ „...sama víš, co očekáváš od života a co chceš a co nechceš, co se ti líbí, nelíbí...“³⁹⁰

Odkládáním sňatků se také prodlužuje doba, kterou spolu žena a muž tráví jako partneři. Mnoho respondentek z generace dcer v tom vidělo výhodu – partneři se mohou vzájemně lépe

³⁸⁰ Některým respondentkám-matkám je to upřímně jedno: „...je mi to zcela jedno...at' si každý dělá co chce...“ Resp. M 13 - roč. 1960, sňatkový věk 24 let, SŠ vzdělání, rozvedená; jiné na tento jev neměly ani pozitivní ani negativní názor: „nemyslím, že by to bylo špatně, ani nějak dobře“ Resp. M 6 – roč. 1956, sňatkový věk 22 let, SŠ vzdělání, vdaná.

³⁸¹ „...jde to skoro až do extrému...maj strašně pozdě ty děti...“ Resp. M 5 – roč. 1954, sňatkový věk 24 let, SŠ vzdělání, vdova. Sr. kapotila Výhody a nevýhody odsouvání sňatků, s. 53 – 56.

³⁸² V rozhovoru na to narazila i jedna respondentka z generace matek: „...u žen se (hranice-pozn.aut.) posunula ke třicítce, u nich (u mužů-pozn.aut.) se to posouvá k té čtyřicítce. Dneska dopívají později...“ Resp. M 4 – roč. 1954, sňatkový věk 24 let, SŠ vzdělání, s manželem žijí v odloučení.

³⁸³ Resp. R 8 - roč. 1978, SŠ vzdělání, bydlí sama.

³⁸⁴ Resp. R 5 – roč. 1981, SŠ vzdělání, bydlí sama.

³⁸⁵ U respondentek z generace matek byl poměr mezi zmiňovanými výhodami a nevýhodami vyrovnaný. Vnímají a chápou, jaké výhody tento trend jejich dcerám přinese, ale závažným argumentem na opačné misce vah je pozdější mateřství.

³⁸⁶ S tím souhlasí i mnohé respondentky z generace matek, podle nich je: „...člověk zralejší...“ Resp. M 9 – roč. 1950, sňatkový věk 23 let, SŠ vzdělání, vdaná; „...manželství uzavírají ekonomicky soběstační a poměrně vyzrálí lidé...“ Resp. M 15 – roč. 1952, sňatkový věk 25 let, VŠ vzdělání, rozvedená.

³⁸⁷ Některé si dokonce myslí, že tím mohou lépe předejít možnému rozvodu: „...už mají za sebou nějakou cestu...pak si toho ty lidi víc vážej...“ Resp. R 4 - roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem; „...pak se to manželství třeba nerozpadne tak snadno, když už partneři vědí, s čím do něj jdou...“ Resp. R 10 – roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

³⁸⁸ Resp. R 4 - roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

³⁸⁹ Resp. R 15 – roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem, se kterým má dítě.

³⁹⁰ Resp. R 2 – roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí sama.

poznat a zjistit, zda si vyhovují.³⁹¹ Navíc se všechny shodly, že je dobré s partnerem žít v jedné domácnosti a společný život si před samotným sňatkem „vyzkoušet“.³⁹² Právě v této souvislosti zmiňovaly další výhodu odsouvání sňatků do vyššího věku, a to skutečnost, že se mohou po studiu osamostatnit, založit vlastní domácnost a teprve pak založit rodinu.³⁹³

Jejich matky tuto zkušenost neměly, většinou odcházely od své rodiny až poté, co se rozhodly založit vlastní rodinu a vdaly se. Nebylo běžné, aby pár žil samostatně, protože „nebylo kde“,³⁹⁴ takže: „...tehdy to šlo jen tak, že jste se vdala...“³⁹⁵ Pokud se některé respondentky chtěly osamostatnit a být nezávislé, volily manželství jako způsob, jak tohoto cíle dosáhnout.³⁹⁶ „...byl takový ten únik vypadnout z rodiny a založit si svojí rodinu...“³⁹⁷ „...díky manželství bych se odpoutala od své rodiny a měla svůj život...“³⁹⁸

Vyzkoušet si společný život s partnerem a možnost ho lépe poznat je však výhoda pouze u dlouhodobějších vztahů. Čím déle je žena svobodná, tím více partnerů sice může poznat, ale čím více jich pozná, tím méně času na jejich poznávání má. Na tom se shodla většina respondentek-dcer: „...pořád si myslím, že s tím chlapem budu muset být dlouho, takže mi ten čas ubývá...“³⁹⁹ „...já jsem si vždycky představovala, že budu třeba dva roky s někým chodit, pak spolu budeme rok dva žít, to už jsme na čtyřech letech, a pak si ho vezmu. Ale čím je člověk starší, tím míň má čas na to, aby čtyři roky takhle s někým byl... na to nebudu mít čtyři roky už nikdy...“⁴⁰⁰

Možnost poznat více partnerů (tedy srovnávat) však považovala naprostá většina respondentek z generace dcer za výhodu odsouvání sňatků do vyššího věku.⁴⁰¹ Dle jejich

³⁹¹ „...do toho manželství vstoupíš...že ho po těch pěti letech znáš a ověříš si...“ Resp. R 1 – roč. 1983, VŠ vzdělání, bydlí sama; „...nevlítneš do toho po hlavě, zjistíš, jestli to funguje...“ Resp. R 7 – roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí s přítelem, se kterým má dítě.

³⁹² „...je pro mě důležité s ním nějakou dobu žít a získat jistotu, že je to ten pravý...“ Resp. R 2 – roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí sama; „...já bych ráda s někým žila, než si ho vezmu... myslím, že je to podstatný...“ Resp. R 5 – roč. 1981, SŠ vzdělání, bydlí sama.

³⁹³ Díky tomu zažívají jakýsi přechod mezi dvěma životními fázemi, bydlením u rodičů a sňatkem, který generace jejich rodičů většinou neznala, což si respondentky-dcery uvědomovaly: „...oni se snažili vypadnout z té rodiny a mít ty děti, pro ně to bylo osamostatnění, ale pro nás už to tak není...“ Resp. R 3 – roč. 1982, VŠ vzdělání, bydlí s rozvedenou matkou; „...dřív se lidi brali hodně mladí, protože v tom viděli další cíl, možnost se osamostatnit od rodičů...“ Resp. R 9 – roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí napůl sama a napůl s přítelem.

³⁹⁴ Resp. M 5 – roč. 1954, sňatkový věk 24 let, SŠ vzdělání, vdova.

³⁹⁵ Resp. M 10 – roč. 1946, sňatkový věk 23 let, SŠ vzdělání, vdaná.

³⁹⁶ I přes to, že se s tím většinou pojilo i založení rodiny.

³⁹⁷ Resp. M 4 – roč. 1954, sňatkový věk 24, SŠ vzdělání, s manželem žijí v odloučení.

³⁹⁸ Resp. M 8 – roč. 1954, sňatkový věk 18 let, SŠ vzdělání, vdaná.

³⁹⁹ Resp. R 1 – roč. 1983, VŠ vzdělání, bydlí sama.

⁴⁰⁰ Resp. R 5 – roč. 1981, SŠ vzdělání, bydlí sama.

⁴⁰¹ Shodla se na tom i většina respondentek z generace matek, ačkoli této výhodě nepřikládaly takový význam jako jejich dcery.

výpovědí jim to může umožnit vybrat toho „pravého“⁴⁰², na druhou stranu si uvědomují i riziko „dlouhého“ výběru: „...*taky jich můžeš poznat deset a deset jich bude stát za prd...*“⁴⁰³ „...*často tak dlouho vybíráte, až přeberete...*“⁴⁰⁴

Všechny respondentky z generace dcer se při výčtu výhod zaměřily i na to, že pokud se vdají později, delší dobu si mohou užívat volnost, svobodu a nezávislost. Mohou se zaměřit na sebe a vlastní seberealizaci. Tento argument se objevil u všech dotazovaných a svědčí o tom, že tato výhoda je v mnoha případech zřejmě i dalším důvodem odkladu sňatku (dívky si chtějí udržet „volnost“ co nejdéle):⁴⁰⁵ „...*nemusím se nikomu podřizovat, nikomu nic vysvětlovat, děláš si co chceš...*“⁴⁰⁶ „...*můžu chodit kam chci, s kým chci, nikdo mě neomezuje, mám svoje koníčky...*“⁴⁰⁷

Ačkoli jejich situace při vstupu do manželství byla často odlišná od situace jejich dcer, dnešním mladým ženám většina respondentek z generace matek rozumí a chápe jejich názory a rozhodnutí sňatek posunout do vyššího věku. Stejně jako jejich dcery v tom vidí určité výhody: „...*žijí samy za sebe, jsou spokojení, mají finance, svou představu o životě, kterou nějak naplňují, nemusí se v brzkém věku o někoho starat...*“⁴⁰⁸ „...*myslím, že by si měli kus toho života odžít... v tom posunu... vidím jenom plusy...*“⁴⁰⁹

Respondentky z generace dcer mnoho nevýhod odsouvání sňatků do vyššího věku neuváděly. Přímo zmiňovaly jen nevýhody, které se pojí s dětmi, většinou se totiž přikláněly k názoru, že není dobré mateřství dlouho odkládat. Navíc mladá matka má podle výpovědí respondentek na dítě více energie a síly:⁴¹⁰ „...*hlavní nevýhoda spočívá v těch dětech, že je maj holky později a už jich nemůžou mít tolik... myslím, že je velká výhoda, když má holka dítě mladá...*“⁴¹¹ „...*žena nestihne mít tolik dětí, který by chtěla, nebo případně bude mít problémy s otěhotněním...*“⁴¹² „...*ty biologický hodiny tikají, sice ne u mě, ale vím, že nebudu moci plodit děti do nekonečna, jde to do určitého věku a to je pro mě to jediné omezující...*“⁴¹³

⁴⁰² „...*vztahama se člověk učí...*“ Resp. R 1 – roč. 1983, VŠ vzdělání, bydlí sama; „...*aby to mohl porovnat a aby ocenil, že to, co potkal teď, je to to pravý...*“ Resp. R 5 – roč. 1981, SŠ vzdělání, bydlí sama.

⁴⁰³ Resp. R 4 – roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

⁴⁰⁴ Resp. R 13 – roč. 1983, VŠ vzdělání, bydlí s rozvedenou matkou.

⁴⁰⁵ „...*dneska se to posouvá, i kvůli tomu, že můžeme studovat, bůh ví do kolika, máme možnost vycestovat, takže každý to chce využít dřív, než se usadí...*“ Resp. R 3 – roč. 1982, VŠ vzdělání, bydlí s rozvedenou matkou.

⁴⁰⁶ Resp. R 3 – roč. 1982, VŠ vzdělání, bydlí s rozvedenou matkou.

⁴⁰⁷ Resp. R 8 – roč. 1978, SŠ vzdělání, bydlí sama.

⁴⁰⁸ Resp. M 1 – roč. 1952, SŠ vzdělání, vdaná.

⁴⁰⁹ Resp. M 3 – roč. 1960, sňatkový věk 18 let, VŠ vzdělání, rozvedená.

⁴¹⁰ Jedna respondentka naopak zmínila, že když si žena pořídí dítě jako mladá, tak poté, co potomek odroste, má ještě dostatek sil a energie na ono „užívání si“, které tak často akcentují ženy předtím, než si pořídí dítě: „...*pak děti ve čtyřiceti odrostou a oni si dál žijí svůj život...*“ Resp. R 14 – roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

⁴¹¹ Resp. R 5 – roč. 1981, SŠ vzdělání, bydlí sama.

⁴¹² Resp. R 10 – roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

⁴¹³ Resp. R 2 – roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí sama.

Kdyby totiž nezáleželo na doporučení lékařů, měly by mnohé z oslovených respondentek-dcer děti zřejmě ještě později, než je plánují.⁴¹⁴

Jako hlavní a velmi zásadní nevýhodu odsouvání sňatků do vyššího věku uváděly, shodně s dcerami, všechny respondentky z generace matek odklad prvního mateřství: „...nemyslím, že je dobré mít dítě hodně pozdě...dítě je dobré mít nejpozději kolem 27 let, to první...“⁴¹⁵ mimo jiné i proto, že „...už na ně nemají tolik nervy a sílu jako mladý holky...“⁴¹⁶

Čím je žena starší, tím je těžší najít vhodného partnera. V této souvislosti zmiňovaly respondentky z generace dcer jednu z mála výhod, které vidí na sňatcích v nižším věku. Mladší partneři se podle nich lépe sžijí a najdou si k sobě cestu snadněji, než když jde o dvě zralé a samostatné osobnosti: „...víš co chceš, víš, co od sebe můžeš očekávat a ty nároky jsou jiný a jen tak s někým člověk není...to je asi výhoda těch dvacetiletých, ty dva do toho vltnou a buď se s tím nějak poperou a nebo ne...“⁴¹⁷ „...dřív byly takový ohebnější...čím je člověk starší a zvyklejší žít sám, tak je to ještě obtížnější...“⁴¹⁸ „... když jsme mladší, všechno je jednodušší...“⁴¹⁹

Horší podmínky pro hledání partnera ve vyšším věku zmiňovala i většina respondentek-matek.⁴²⁰ Na rozdíl od svých dcer v tom však vidí ještě další riziko:⁴²¹ „...všichni vhodní jsou zadaní...“⁴²² „...musí počítat s tím, že může být rozvedený, můžou tam být děti, rodina...“⁴²³ „...když si holka ve třiceti hledá partnera, tak svobodného už nenajde...“⁴²⁴

7.6 V čem jsou dcery jiné

Respondentky z generace dcer shodně uváděly, že dnešní mladé ženy jsou jiné, než byly ženy z generace jejich matek. Především proto, že mají víc možností, které jejich matky neměly. V tom je podle nich dnešní doba sice složitější (je těžké se „správně“ rozhodnout),

⁴¹⁴ U většiny respondentek z generace dcer tak proti sobě stojí touha mít jednou děti a touha být svobodná a volná co nejdéle.

⁴¹⁵ Resp. M 1 – roč. 1952, sňatkový věk 20 let, SŠ vzdělání, vdaná.

⁴¹⁶ Resp. M 3 – roč. 1960, sňatkový věk 18 let, VŠ vzdělání, rozvedená.

⁴¹⁷ Resp. R 4 – roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

⁴¹⁸ Resp. R 9 – roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí napůl sama a napůl s přítelem.

⁴¹⁹ Resp. R 5 – roč. 1981, SŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

⁴²⁰ Jedna respondentek to zmínila v zajímavé souvislosti: „...víte co si myslím? Že ty muže odrazují i tím, že jim dávají najevo, že je vlastně nepotřebují...budete sice děsně emancipovaná, ale sama...“ Resp. M 8 – roč. 1954, sňatkový věk 18 let, SŠ vzdělání, vdaná.

⁴²¹ Pouze jediná respondentka z generace dcer toto riziko zmínila také: „...kolem třiceti už myslím, že začínají být partneři přebrání...“ Resp. R 15 – roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem, se kterým má dítě.

⁴²² Resp. M 9 – roč. 1950, sňatkový věk 23 let, SŠ vzdělání, vdaná.

⁴²³ Resp. M 2 – roč. 1948, sňatkový věk 26 let, VŠ vzdělání, vdaná.

⁴²⁴ Resp. M 5 – roč. 1954, sňatkový věk 24 let, SŠ vzdělání, vdova.

ale lepší.⁴²⁵ „...dnešní situace je složitější. Především v tom, že člověk má mnoho možností, kam se v životě ubírat, čemu se věnovat a kde žít. Dřív to bylo jasné, ženy byly jako by ušetřeny nekonečného rozhodování a přemítání, jaká cesta je asi ta nejlepší...je to dneska složitější, to určitě. Ale asi lepší...“⁴²⁶ Tento problém dle výpovědí respondentek-dcer jejich matky neřešily,⁴²⁷ měly to tedy v něčem „jasnější“⁴²⁸ a svou roli měli „předurčenou“⁴²⁹

Také respondentky-matky si uvědomují, že jiná doba přináší mnohé změny, ať už se týkají možností, příležitostí, trendů, zvyků, vztahů i samotných lidí: „...ta doba byla od té dnešní dost odlišná, my jsme neřešily věci, které řešíte dnes vy...nebylo tolik možností, co se sebou, co se životem, škola, rodina, děti, tak to běžně vypadalo...“⁴³⁰

Matky souhlasily s respondentkami z generace dcer, že situace dnešních mladých žen je složitější a připravuje řadu nástrah: „...jednodušší je to asi v možnostech, které dcera a dnešní mladé dívky mají. Složitější je to asi naopak právě v orientaci v životě a náročnějším rozhodování...“⁴³¹ „...někdy čím více možností, tím může být výsledek horší...v tom vidím ty pasti a nástrahy...“⁴³²

Respondentky z generace dcer vidí velké rozdíly mezi sebou a svými matkami, považují se za soběstačnější,⁴³³ sebevědomější⁴³⁴ a také náročnější.⁴³⁵ Podle některých respondentek-dcer je na dnešní ženy kladeno i více nároků, je tedy složitější všechna očekávání naplnit.

Že je dnešní doba v tomto směru náročnější si myslí i některé respondentky-matky: „...je složitější si najít svoje místo, naučit se fungovat ve vztahu, neztratit se...“⁴³⁶ Rozdíl mezi sebou a svými dcerami reflektují i ony a k popisu svých dcer přidávaly ještě jedno slovo

⁴²⁵ Pouze jedna respondentka uvedla, že současná doba je pro dívky horší, než byla pro jejich matky. Souvisí to s tím, že se staví obecně negativně k trendu odsouvání sňatků: „...je to určitě horší, je to složitější a myslím, že takhle to být prostě nemá...“ Resp. R 8 - roč. 1978, SŠ vzdělání, bydlí sama.

⁴²⁶ Resp. R 12 - roč. 1978, SŠ vzdělání, bydlí s přítelem, se kterým čeká dítě.

⁴²⁷ „...ony podle mě neměly šanci nad ničím moc přemýšlet, nad možnostmi...“ Resp. R 6 - roč. 1978, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

⁴²⁸ Resp. R 9 - roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí napůl sama a napůl s přítelem.

⁴²⁹ Resp. R 14 - roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

⁴³⁰ Resp. M 1 - roč. 1952, sňatkový věk 20 let, SŠ vzdělání, vdaná.

⁴³¹ Resp. M 12 - roč. 1961, sňatkový věk 16 let, SŠ vzdělání, s manželem žijí v odloučení.

⁴³² Resp. M 1 - roč. 1952, sňatkový věk 20 let, SŠ vzdělání, vdaná.

⁴³³ S tím souvisí podle výpovědí některých respondentek-dcer i to, že muže ke svému zajištění potřebují čím dál méně, takže mohou nakonec odmítnat manželství a rodinu úplně: „...čím víc se holka osamostatní a stane se nezávislou, tím méně partnera vůbec potřebuje. Je to pak vlastně trochu zrádné, potřebuje ho pak vlastně jen, aby měla děti, a muži pak mají problém s takovou ženou vyjít, protože jí toho moc nabídnout nemůžou a cítí se méněcenní. A to je možná problém mnoha žen a mužů dneska...“ Resp. R 9 - roč. 1979, VŠ vzdělání, bydlí napůl sama, napůl s přítelem.

⁴³⁴ „...schopné se zabezpečit, zajistit, vydělat peníze...“ Resp. R 11 - roč. 1980, VOŠ vzdělání, bydlí s přítelem; „...jsou soběstačnější a sebevědomější a hrnou se třeba i do zajímavějších věcí a povolání než dřív...“ Resp. R 14 - roč. 1981, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem.

⁴³⁵ „...my jsme náročnější. Jsme jinde, než byly naše mámy...“ Resp. R 6 - roč. 1978, VŠ vzdělání, bydlí s přítelem; „...ženy dříve neměly tak přemrštěné nároky a nereálná očekávání...to je značná nevýhoda moderních žen...“ Resp. R 13 - roč. 1983, VŠ vzdělání, bydlí s rozvedenou matkou.

⁴³⁶ Resp. M 13 - roč. 1960, sňatkový věk 24 let, SŠ vzdělání, rozvedená.

- „emancipovanější“.⁴³⁷ Často zmiňovaly, že jejich dcery je v mnohém předčily: „...já jsem nic výrazného od toho života neočekávala...dneska...ty lidi chtějí něčeho dosáhnout...jsou daleko sebevědomější, daleko víc si věřej...“⁴³⁸ „...vědí, co chtějí, my toho o světě tolik nevěděly...“⁴³⁹

Velmi nejednoznačné byly výpovědi žen z obou generací týkající se obecně vspělosti a zodpovědnosti dnešních mladých žen. Některé respondentky-dcery označovaly svou nepřipravenost na sňatek a rodinu za odsouvání dospělosti: „...dospíváme později, protože nejsme nucený...nás ty okolnosti vůbec nenutěj, nejsme nucený dospět...“⁴⁴⁰ „...všechno v mém životě je posunuté, školu jsem začala studovat pozdě, odstěhovala jsem se od rodičů docela pozdě, všechno to mám tak nějak posunutý...“⁴⁴¹

Nejen za odsouvání dospělosti, ale především zodpovědnosti to označily některé respondentky z generace matek:⁴⁴² „...jsou dneska ty holky trochu nezodpovědný...vůbec nic neplánují a žijou s tím, co přijde a zase odejde...“⁴⁴³ Jiné respondentky-matky to však vnímaly přesně obráceně: „...jdou do všeho víc rozumem...myslím, že jsou dnes daleko zodpovědnější...“⁴⁴⁴

V průběhu rozhovoru jedna z respondentek-matek situaci generačních rozdílů v tomto ohledu výstižně shrnula: „Je až neuvěřitelné, že to není tak dávno, ale opravdu se to hrozně změnilo.“⁴⁴⁵

⁴³⁷ Resp. M 13 – roč. 1960, sňatkový věk 24 let, SŠ vzdělání, rozvedená; Resp. M 5 – roč. 1954, sňatkový věk 24 let, SŠ vzdělání, vdova.

⁴³⁸ Resp. M 3 – roč. 1960, sňatkový věk 18 let, VŠ vzdělání, rozvedená.

⁴³⁹ Resp. M 11 – roč. 1953, sňatkový věk 26 let, VŠ vzdělání, vdaná.

⁴⁴⁰ Resp. R 3 – roč. 1982, VŠ vzdělání, bydlí s rozvedenou matkou.

⁴⁴¹ Resp. R 2 – roč. 1979, SŠ vzdělání, bydlí sama.

⁴⁴² Více viz kapitola Proč dcery odsouvají sňatek .

⁴⁴³ Resp. M 14 – roč. 1956, sňatkový věk 23 let, vyučená, podruhé vdaná.

⁴⁴⁴ Resp. M 3 – roč. 1960, sňatkový věk 18 let, VŠ vzdělání, rozvedená.

⁴⁴⁵ Resp. M 4 – roč. 1954, sňatkový věk 24 let, SŠ vzdělání, s manželem žijí v odloučení.

8. Závěr

Od roku 1989 prochází česká společnost významnou transformací téměř ve všech oblastech života. Součástí těchto změn je i změna sňatkového chování u českých žen, kterou dokládají statistická data.⁴⁴⁶ Tento trend potvrdila i analýza dat získaných v rámci mého výzkumu. Na jejím základě jsem došla k následujícím závěrům.

1. Všechny respondentky z generace matek se shodly na tom, že v době, kdy se vdávaly (zhruba 70. léta 20. století) bylo běžné, že dívky uzavřely sňatek mezi 20. a 22. rokem svého života. Také okolí od nich očekávalo, že v tomto věku vstoupí do manželství. Dnešní mladé ženy se v prvním desetiletí 21. století vdávají zhruba o šest let později⁴⁴⁷ a v roce 2009 již průměrný věk při prvním sňatku překročil 29. rok života ženy.⁴⁴⁸ Soubor respondentek z generace dcer s touto tendencí korespondoval. Oslovené dívky byly ve věku mezi 27. a 32. rokem a žádná z nich nebyla dosud vdaná a svatbu ani reálně neplánovala (ačkoli většina o sňatku v budoucnosti uvažovala). Všechny se navíc shodly na tom, že jako „hraniční“⁴⁴⁹ věk obecně vnímají 30. rok života ženy (ty starší zmiňovaly hranici 35. roku). K němu vztahují mateřství, případně sňatek. Je to o zhruba deset let vyšší věk, než jaký považovaly za „hraniční“ jejich matky.

2. Obecný rozdíl mezi situací na počátku 21. století a situací před zhruba třiceti lety lze ilustrovat na schématech, kterých se konkrétní respondentky z obou generací žen držely a drží. Starší respondentky se většinou řídily modelem sňatek – založení společné domácnosti – narození dítěte. Trend současné doby je jiný, mladší respondentky s přítelem nejprve zakládají společnou domácnost, aby si vyzkoušely „manželství na zkoušku“, a pak se chtějí rozhodnout buď pro sňatek nebo rovnou pro narození dítěte. Ke sňatku, pokud k němu vůbec přistoupí, tak může dojít až v poslední řadě.

3. Respondentky z generace dcer oddalují vstup do manželství z mnoha důvodů. Chtějí využít možností, které se jim v dnešní době naskýtají; chtějí získat životní zkušenosti; vybrat si vhodného partnera a ideálně s ním nějakou dobu žít ve společné domácnosti; využít možností získat vyšší vzdělání, které ještě před sňatkem chtějí uplatnit na poli své profese a

⁴⁴⁶ O odsouvání sňatků vypovídají údaje o sňatkovém věku při vstupu do prvního sňatku, srv. Příloha č. 1.

⁴⁴⁷ Srv. Příloha č. 1

⁴⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁴⁹ V tomto věku začínají pociťovat tlak okolí (vrstevnice se vdávají, příbuzní se ptají, kdy bude svatba) a samy začínají vnímat, že mateřství nelze odkládat donekonečna.

chtějí být pro manželství (které spojují s dětmi) připravené a vyzrálé. Situace jejich matek byla odlišná, respondentky ze starší generace vypověděly, že jiné životní možnosti než mít dítě většinou neměly; počátkem soužití s partnerem bývalo až manželství; kariéra pro ně tolik neznamenala a své životní cíle a touhy upínaly k založení rodiny a k mateřství.

Ačkoli se v mnoha otázkách dcery a matky neshodly nebo popisovaly jinou životní zkušenost, respondentky z generace matek se spolupodílejí na vytváření současného sociálního klimatu i tím, že své dcery většinou podporují v odkládání sňatků a schvalují, že nechtějí manželství uspěchat. Zároveň to však některé považují za odsouvání zodpovědnosti a touhu prodloužit si mládí a zdůrazňují věkovou hranici prvního mateřství, od které by se podle nich neměly jejich dcery příliš vzdálit.

4. Ekonomická situace respondentek-dcer je dnes lepší než v době, kdy se vdávaly jejich matky, většinou jsou schopny žít v pronajatém nebo vlastním bytě, vydělávat si a být soběstačné.⁴⁵⁰ Respondentky-matky neměly možnost získat bydlení tak snadno jako dnes jejich dcery,⁴⁵¹ často s partnerem žily u rodičů nebo doufaly, že díky manželství získají podnikový nebo státní byt. Ačkoli mladší respondentky zmiňovaly ekonomické faktory jako důvod současného odsouvání sňatků, většina nezmiňovala pocity ekonomické nejistoty nebo špatné ekonomické podmínky v tom smyslu, že by podle ní vedly k zásadnějšímu zhoršení podmínek pro založení rodiny.⁴⁵² Mladší respondentky naopak zdůrazňovaly a oceňovaly, že se mohou postavit na vlastní nohy a být samostatné.

5. Významnou roli v odkládání sňatků hraje názor respondentek z generace dcer obecně na sňatek a instituci manželství. Neznamená pro ně zdaleka tolik, co znamenala pro jejich matky, nemají proto potřebnou motivaci sňatek uzavřít. Většinou v manželství nevidí větší smysl, nepocítují jeho výhody, nevěří v jeho trvalost a shodly se, že rodinu, respektive děti mohou mít i bez této „formality“. Často upřednostňovaly alternativní způsoby partnerského života, kterým je například nesezdané soužití. Naopak pro jejich matky bylo manželství důležitou a přirozenou institucí, která měla své opodstatnění a byla nedílnou součástí jejich života. Naplňovaly očekávání společnosti, že dívka se má hned po dokončení studia vdát a mít děti, vzaly tuto normu za svou a podle manželství, respektive rodiny posuzovaly svůj

⁴⁵⁰ Musíme však vzít v úvahu, že oslovené respondentky-dcery jsou většinou vysokoškolsky vzdělané (srv. Příloha č. 3), z čehož vyplývá, že jejich ekonomické zázemí je lepší než u méně vzdělaných žen.

⁴⁵¹ Na druhou stranu dnes musejí ženy na osamostatnění vynaložit mnohem vyšší výdaje.

⁴⁵² Na což poukazují teorie racionální volby, které odůvodňují demografické změny změnami ekonomických podmínek. Opět je ovšem třeba vzít v úvahu, že respondentky-dcery mají ve většině případů vysokoškolské vzdělání, s čímž souvisí vyšší ekonomický standard.

životní úspěch nebo neúspěch. Jejich dcery to dnes vidí jinak a pouze v manželství nespátřují místo pro svou seberealizaci.⁴⁵³

6. U mladších respondentek je patrný důraz na jiné hodnoty než u jejich matek v době, kdy se vdávaly. Ani respondentky, kterým je přes třicet let, necítí zatím silnější potřebu zakládat rodinu a mít děti. V generaci matek naopak braly rodinné hodnoty za své již dívky kolem dvaceti let. Výzkum na konkrétních příkladech žen dokumentuje, že dnešní doba klade obecně spíše důraz na jednotlivce a individualismus než na rodinu, což zákonitě vede ke změnám rodinného chování včetně odsouvání sňatků do vyššího věku.

7. Zásadní rozdíl mezi dvěma zkoumanými soubory respondentek ze dvou generací je i v tom, že na rozdíl od svých matek mladší respondentky nepovažují sňatek za nezbytnou podmínku plození dětí. Svobodné matky jsou čím dál běžnějším jevem a současná společnost je neodsuzuje, narozdíl od 70. let 20. století, kdy se na svobodou matku dívalo okolí „skrz prsty“, nemluvě o tom, že z finančního hlediska nebyla její situace vůbec lehká.

8. Při porovnání výpovědí respondentek z generace dcer a generace matek je patrné, že společnost dnes je mnohem tolerantnější, než byla v 70. letech 20. století. Respondentky-dcery jen málokdy cítí silný tlak ze strany svého okolí, aby vstoupily do manželství. Naproti tomu jejich matky tlak pociťovaly, jakmile se jen o pár let vzdálily průměrnému věku při uzavření prvního sňatku. Odpovídá to tomu, že dříve kladli lidé větší důraz na prorodinné hodnoty než dnes.

Zcela na závěr je třeba uvést, že výsledky mého výzkumu nemohou rozhodnout, zda mají pravdu autoři, kteří demografickou změnu považují za důsledek změny ekonomických podmínek nebo ti, kteří ji považují za důsledek změny hodnot ve společnosti.⁴⁵⁴ Respondentky z generace dcer ve svých výpovědích zmiňovaly, ať už explicitně, či implicitně, obě skupiny důvodů,⁴⁵⁵ proč sňatek ještě neuzavřely a zatím se ani nechystají.

⁴⁵³ Na tomto místě je třeba zmínit, že respondentky odmítají manželství i proto, že muže ke svému životu nepotřebují tolik, jako dříve jejich matky. Jsou soběstačné, nezávislé a emancipované, což potvrzuje teorii Garryho S. Beckera, že ženy nevstupují do manželství, pokud myslí, že jim nic nepřinese.

⁴⁵⁴ Přiklonit se k jednomu či druhému názorovému táboru nebylo ani záměrem této práce, neboť jde o výzkum velmi malé části populace, jíž se problematika odsouvání sňatku do vyššího věku, respektive změny rodinného chování týká.

⁴⁵⁵ Ačkoli hodnotové faktory byly v jejich výpovědích intenzivnější, což opět souvisí především s tím, že jako vysokoškolačky jsou v relativně dobré ekonomické situaci a pozici na pracovním trhu. Dle mého soudu to ilustruje, že ekonomické podmínky nejsou hlavním a jediným faktorem ovlivňujícím rozhodnutí uzavřít sňatek –

Ukázalo se, že jsou obě interpretace demografického chování opodstatněné a propojené, mladší respondentky například vyznávaly a akcentovaly jiné hodnoty než jejich matky, což souviselo i s tím, že se změnily ekonomické podmínky. Výsledky mého výzkumu rovněž neumožňují jednoznačně rozhodnout, zda přístup dnešních mladých žen je zodpovědný⁴⁵⁶ nebo jde naopak o odsouvání zodpovědnosti, která se váže k založení rodiny, a jistý druh pohodlnosti.⁴⁵⁷ Oba momenty se ale u výpovědí respondentek z mého souboru objevily.

v mém výzkumu se i ty respondentky, které si splnily své ekonomické představy (mají vysokoškolské vzdělání, bydlení a slušný příjem) nechystají sňatek uzavřít.

⁴⁵⁶ Jak si myslí Ladislav Rabušic; srv. Rabušic, Ladislav. *Kde všechny ty děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 219.

⁴⁵⁷ Jak tvrdí Dana Hamplová; srv. Hamplová, Dana. Sňatečnost, nesezdaná soužití a veřejné mínění. In Kocourková, Jiřina; Rabušic, Ladislav (ed.). *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný? Proměny reprodukčního chování a možnosti rodinné politiky z hlediska postojů české společnosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra demografie a geodemografie, 2006, s. 16.

9. Prameny a literatura

BECKER, Gary S.

Teorie preferencí. Praha: Grada Publishing, 1997.

BECKER, Gary S.

The Economic Approach to Human Behavior. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1976, s. 3 – 14, 205 – 245.

BECKER, Gary S.

A Treatise on the Family. London: Harvard University Press, 1981, s. 66 – 92, 237 - 256.

ČERMÁKOVÁ, Marie.

Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 1997.

DISMAN, Miroslav.

Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002.

FIALOVÁ, Ludmila.

Mladí lidé v rodině. In FIALOVÁ, Ludmila; HAMPLOVÁ, Dana; KUČERA, Milan; VYMĚTALOVÁ, Simona. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství.* Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 29 - 43.

FIALOVÁ, Ludmila.

Trendy ve sňatkovém chování obyvatelstva České republiky ve 20. století. *Demografie.* 2006, 48 (2), s. 97 – 107.

GIDDENS, Anthony.

Unikající svět: jak globalizace mění náš život. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000.

HAMPLOVÁ Dana.

Postoje k manželství a rodičovství. In FIALOVÁ, Ludmila; HAMPLOVÁ, Dana; KUČERA, Milan; VYMĚTALOVÁ, Simona. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství.* Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 67 – 98.

HAMPLOVÁ, Dana.

Sňatečnost, nesezdaná soužití a veřejné mínění. In KOCOURKOVÁ, Jiřina; RABUŠIC, Ladislav (ed.). *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný? Proměny reprodukčního chování a možnosti rodinné politiky z hlediska postojů české společnosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra demografie a geodemografie, 2006, s. 12 – 19.

HAMPLOVÁ, Dana.

Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003.

HAMPLOVÁ, Dana.

Vstup do manželství a vzdělání českých žen: generace 1952-1982. In HAMPLOVÁ, Dana; RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka; PIKÁLKOVÁ, Simona. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003, s. 11 - 40.

HAŠKOVÁ, Hana.

Práce a péče v reprodukčních plánech bezdětných třicátek a třicátnic. *Demografie*. 2010, 52 (1), s. 52.

HENDL, Jan.

Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005.

HORSKÝ, Jan; SELIGOVÁ, Markéta.

Rodina našich předků. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997.

CHALOUPKOVÁ, Jana; ŠALAMOUNOVÁ, Petra.

Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2004.

INGLEHART, Ronald.

Culture shift in advanced industrial society. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1990, s. 3 – 14, 422 – 433.

KALIBOVÁ, Květa.

Úvod do demografie. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2001.

KOCOURKOVÁ, Jiřina.

Současný „baby-boom“ v České republice a rodinná politika. *Demografie*. 2008, 50 (4), s. 240 – 249.

KOSCHIN, Felix.

Druhý demografický přechod. *Demografie*. 1998, 40 (4), s. 257 - 259.

KUČERA, Milan.

Demografické chování mladých lidí v České republice, jeho sledování v průzkumech, hodnocení reálné situace a vnější vlivy. In FIALOVÁ, Ludmila; HAMPLOVÁ, Dana; KUČERA, Milan; VYMĚTALOVÁ, Simona. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 7 - 28.

KUČERA, Milan.

K interpretaci charakteristiky demografických procesů v České republice. *Demografie*. 1997, 39 (4), s. 269 – 270.

KUČERA, Milan.

Představy po postavení sňatku a narození dětí v životní dráze mladých svobodných lidí. In FIALOVÁ, Ludmila; HAMPLOVÁ, Dana; KUČERA, Milan; VYMĚTALOVÁ, Simona. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 45 - 66.

MAŘÍKOVÁ, Hana; PETRUSEK, Miloslav; VODÁKOVÁ, Alena.

Demografie (nejen) pro demografy. Praha, Sociologické nakladatelství, 1998.

MOŽNÝ, Ivo.

Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života. Praha: Portál, 2002.

MOŽNÝ, Ivo.

Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006.

MOŽNÝ, Ivo.

Sociologie rodiny. Praha: Slon, 1999.

PETRUSEK, Miloslav.

Společnosti pozdní doby. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007.

PIKÁLKOVÁ, Simona.

Třetí dítě v rodině: Plány a realita u žen s různým stupněm vzdělání. In HAMPLOVÁ, Dana; RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka; PIKÁLKOVÁ, Simona. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, s. 84 - 105.

RABUŠIC, Ladislav.

Kde všechny ty děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, s. 173 – 238.

RABUŠIC, Ladislav.

Polemicky k současným změnám charakteru reprodukce v ČR (sociologická perspektiva v demografii). *Demografie*. 1997, 39 (2), s. 114 – 119.

RABUŠIC, Ladislav.

O současném vývoji manželského a rodinného chování v České republice. *Demografie*. 1996, 38 (3), s. 173 – 180.

ROUBÍČEK, Vladimír.

Úvod do demografie. Praha: Cosex Bohemia, 1997.

RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka.

Diferenční plodnost v České republice podle rodinného stavu a vzdělání v kohortní perspektivě. In HAMPLOVÁ, Dana; RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka; PIKÁLKOVÁ, Simona. *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003, s. 41 - 83.

RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka.

Nechci této společnosti namlouvat, že se nic neděje. *Demografie*. 1997, 39 (4), s. 267 – 268.

RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka.

Minulá a současná diferenciacie reprodukce v Evropě. In RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka; PIKÁLKOVÁ, Simona; HAMPLOVÁ, Dana. *Diferenciace reprodukčního a rodinného chování v evropských populacích*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2001, s. 10 – 25.

RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka.

Současné změny charakteru reprodukce v České republice a mezinárodní situace. *Demografie*. 1996, 38 (2), s. 77 – 89.

RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka.

Současné trendy a vzorce populačního chování východní a západní Evropy. *Demografie*. 1998, 40, s. 252 – 257.

Současná populační situace v hl. m. Praze.

Praha: Český statistický úřad, 2004.

STRAUSS, Anselm; CORBINOVÁ, Juliet.

Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. Boskovice: Albert, 1999.

SRB, Vladimír.

Zvýšení sňatkového věku v západních zemích Evropy v 80. letech. *Demografie*. 1992, 34 (1), s. 82 – 83.

VYMĚTALOVÁ, Simona.

Partnerský vztah. In FIALOVÁ, Ludmila; HAMPLOVÁ, Dana; KUČERA, Milan; VYMĚTALOVÁ, Simona. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 99 - 133.

VYMĚTALOVÁ, Simona.

Partnerský vztah: ideály a realita. *Demografie*. 2000, 42 (3), s. 200 – 207.

ZEMAN, Kryštof.

Věk při sňatku a rozdíl mezi věkem ženicha a věkem nevěsty v České republice v letech 1991 – 2004. *Demografie*. 2006, 48 (1), s. 1 – 11.

Internetové zdroje:

<http://archiv.soc.cas.cz/articles/cz/52/.html#artID136>

http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu

<http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby031510.doc>

<http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/kalendar/aktual-oby>

http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatecnost_svobodnych_zen_v_letech_1961_2008

PŘÍLOHY

10. Přílohy

Příloha č. 1 – Průměrný věk při prvním sňatku u žen a mužů v letech 1961-2008

Rok	Průměrný věk u žen	Průměrný věk u mužů
1961	21,4	24,6
1962	21,4	24,3
1963	21,3	24,2
1964	21,5	24,3
1965	21,7	24,3
1966	21,8	24,3
1967	21,8	24,3
1968	21,7	24,3
1969	21,7	24,4
1970	21,7	24,4
1971	21,7	24,4
1972	21,6	24,4
1973	21,5	24,3
1974	21,5	24,4
1975	21,4	24,4
1976	21,4	24,4
1977	21,4	24,5
1978	21,4	24,6
1979	21,5	24,8
1980	21,7	24,9
1981	21,7	24,8
1982	21,7	24,7
1983	21,7	24,5
1984	21,7	24,5
1985	21,8	24,5
1986	21,7	24,6
1987	21,7	24,5
1988	21,7	24,5
1989	21,8	24,6
1990	21,4	24,0
1991	22,2	24,7
1992	22,5	24,8
1993	23,2	25,4
1994	23,9	26,2
1995	24,6	26,7
1996	24,9	27,1
1997	25,4	27,6
1998	25,7	28,1
1999	26,2	28,5
2000	26,4	28,8
2001	26,9	29,2
2002	27,2	29,7

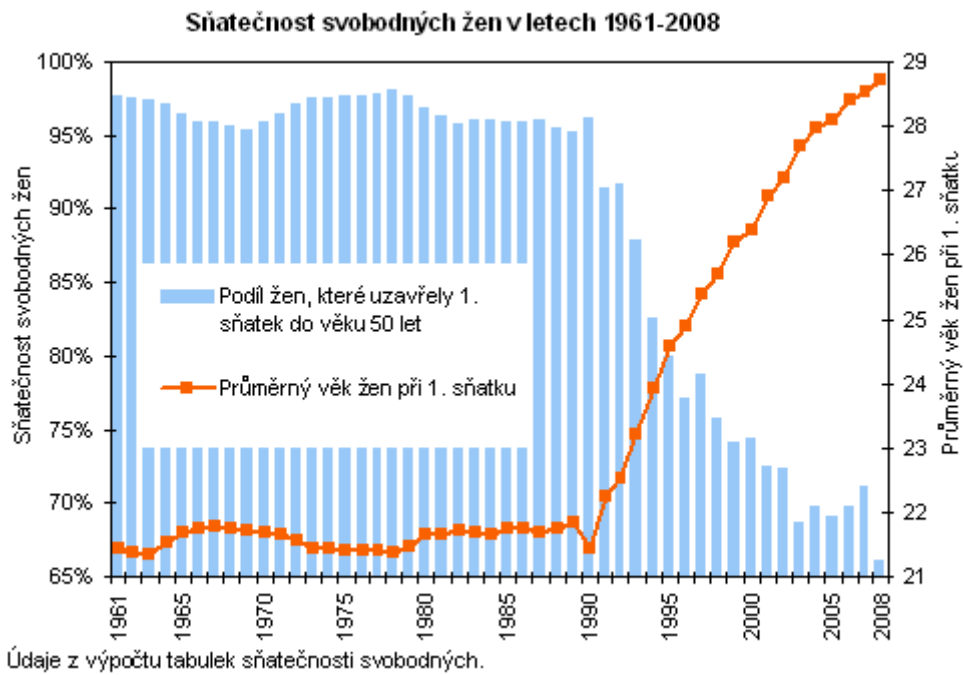
2003	27,7	30,2
2004	28,0	30,5
2005	28,1	30,7
2006	28,4	31,0
2007	28,5	31,1
2008	28,7	31,4
2009 ⁴⁵⁸	29,2	31,9

Pramen: Český statistický úřad (Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1920 – 2008, analytické údaje)⁴⁵⁹

⁴⁵⁸ Aktuální údaje z tohoto roku pocházejí z 15. března 2010; dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/kalendar/aktual-oby>

⁴⁵⁹ Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu

Příloha č. 2 – Sňatečnost svobodných žen v letech 1961 - 2008

Pramen: Český statistický úřad⁴⁶⁰

⁴⁶⁰ Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatecnost_svobodnych_zen_v letech_1961_2008

Příloha č. 3 – Charakteristika souboru respondentek z generace dcer

S O U B O R D C E R				
Označení respondentky (číslo rozhovoru)	Ročník narození	Vzdělání	Bydlení	Partner
R 1 (č. 1)	1983	VŠ (titul bakalář, ještě chce ve studiu pokračovat)	bydlí sama	ano (v průběhu výzkumu se však rozešli)
R 2 (č. 3)	1979	SŠ (pokračuje ve studiu VŠ)	bydlí sama	ano
R 3 (č. 5)	1982	VŠ (titul bakalář, pokračuje ve studiu)	bydlí s rozvedenou matkou	ano (v průběhu výzkumu se však rozešli)
R 4 (č. 7)	1979	VŠ (titul magistr)	bydlí s přítelem	ano
R 5 (č. 9)	1981	SŠ (pokračuje ve studiu VŠ)	bydlí sama	ne
R 6 (č. 11)	1978	VŠ (titul bakalář, pokračuje ve studiu)	bydlí s přítelem	ano
R 7 (č. 13)	1979	SŠ vzdělání	bydlí s přítelem, se kterým má dítě	ano
R 8 (č. 15)	1978	ŠŠ vzdělání (pokračuje ve studiu VŠ)	bydlí sama	ne
R 9 (č. 17)	1979	VŠ (titul inženýr)	bydlí napůl sama a napůl s přítelem	ano
R 10 (č. 19)	1981	VŠ (titul magistr)	bydlí s přítelem	ano
R 11 (č. 21)	1980	VOŠ	bydlí s přítelem	ano
R 12 (č. 23)	1978	SŠ	bydlí s přítelem, se kterým čeká dítě	ano
R 13 (č. 25)	1983	VŠ (titul bakalář, pokračuje ve studiu)	bydlí s rozvedenou matkou	ano
R 14 (č. 27)	1981	VŠ (titul bakalář, pokračuje ve studiu)	bydlí s přítelem	ano
R 15 (č. 29)	1979	VŠ	bydlí s přítelem, se kterým má dítě	ano

Příloha č. 4 – Charakteristika souboru respondentek z generace matek

S O U B O R M A T E K				
Označení respondentky (číslo rozhovoru)	Ročník narození	Sňatkový věk	Vzdělání	Stav
M 1 (č. 2)	1952	20	SŠ	vdaná
M 2 (č. 4)	1948	26	VŠ	vdaná
M 3 (č. 6)	1960	18	VŠ (vystudovala až po rozvodu)	rozvedená
M 4 (č. 8)	1954	24	SŠ	vdaná (s manželem žijí v odloučení)
M 5 (č. 10)	1954	24	SŠ	vdova
M 6 (č. 12)	1956	22	SŠ	vdaná
M 7 (č. 14)	1958	20	SŠ	vdaná
M 8 (č. 16)	1954	18	SŠ	vdaná
M 9 (č. 18)	1950	23	SŠ	vdaná
M 10 (č. 20)	1946	23	SŠ	vdaná
M 11 (č. 22)	1953	26	VŠ	vdaná
M 12 (č. 24)	1961	16	VŠ	vdaná (s manželem žijí v odloučení)
M 13 (č. 26)	1960	24	SŠ	rozvedená
M 14 (č. 28)	1956	23	vyučená	podruhé vdaná
M 15 (č. 30)	1952	25	VŠ	rozvedená

Příloha č. 5 - Otázky pro respondentky-dcery

I. Představy, jejich přehodnocení a názory na sňatek

- Chcete se vdávat? Proč?
- Měla jste někdy dříve představu, že už v tomto věku budete vdaná? Proč?
- Jaká byla vaše dětská představa, když jste byla malá nebo větší holčička, v kolika jste se chtěla vdávat?
- Změnila se tato vize v průběhu let? Kdy a proč?
- Jaké důvody jsou za tím, že ještě nejste vdaná? Co všechno podle vás hraje roli?
- Máte pocit, že se sňatky odsouvají do pozdějšího věku? Co si o tom myslíte?
- Jaké to má podle vás výhody a jaké nevýhody? Proč?
- Vy osobně, už byste ráda byla vdaná? Proč?
- Co si myslíte, že vám sňatek přinese?
- Kdy budete podle vás na sňatek připravená? Jaká by měla nastat situace?
- Co vám svobodný stav dává? V čem pro vás tkví jeho výhoda nebo naopak nevýhoda?
- Je pro vás pro rozhodnutí mít děti důležitý sňatek nebo ne? Proč?

II. Předpoklady pro vstup do manželství

- Jaké jsou podle vás obecně předpoklady ženy pro vstup do manželství? Co hraje roli v tom, že se rozhodne se vdát?
- Hraje roli i věk? Existuje podle vás nějaká hranice, kdy by měla o sňatku uvažovat?
- Měla by být před sňatkem finančně nezávislá?
- Měla by mít dokončené studium?
- Co dál by podle vás měla mít za sebou, je něco takového?
- Dá se říci, zda je pro vás důležitější pocit nezávislosti a svobody nebo je na prvním místě rodina a děti? Proč?

III. Srovnání

- Jak jsou na tom vaše vrstevnice, kamarádky? Jsou už vdané?
- Jak to vnímáte? Proč?
- Cítíte „tikání biologických hodin“? Co to podle vás je?
- V kolika letech se vdávala vaše matka?
- Je to podle vás brzo nebo pozdě? Proč?
- Je podle vás dnes situace mladých žen (vaše) jednodušší nebo složitější? V čem a proč?
- Má nějaké výhody nebo nevýhody než situace vaší matky, když se vdávala? V čem?
- Hraje nějakou roli při vstupu do manželství i to, kolik dívka pozná partnerů?
- Jaké to má podle vás výhody/nevýhody? Proč?

Příloha č. 6 - otázky pro respondentky – matky

I. Předpoklady pro vstup do manželství

- V kolika letech jste se vdávala? Jaké k tomu byly důvody? V jaké jste byla životní situaci?
- Měla jste dřív představu, že se vdáte dřív nebo později? Změnila se tato vize? Kdy a proč?
- Vdávala jste se podle vás na tu dobu spíš brzo nebo později?
- Vaše vrstevnice a kamarádky se vdávaly ve stejném věku jako vy? Jak jste to vnímala?
- Bylo pro vás prioritní dostudovat a pak teprve řešit otázku manželství nebo ne? Proč?
- Byla byste bez manželství ekonomicky soběstačná?
- Byl pro vás před sňatkem důležitý pocit nezávislosti a svobody, chtěla jste si něco ještě „užít“ nebo byla na prvním místě rodina a děti? Proč?
- Jaké jsou podle vás předpoklady pro vstup do manželství, v jaké situaci by dívka měla být, aby se mohla vdát, co hraje roli?

II. Představy, jejich přehodnocení a názory na sňatek

- Vnímáte tendenci odsouvat sňatky?
- Co si o tom myslíte? Souhlasíte s tím?
- Má to podle vás nějaké výhody nebo nevýhody? Jaké?
- Proč myslíte, že mladí lidé sňatky oddalují? Co se změnilo?
- Má to oproti době, kdy jste se vdávala vy, nějaké výhody nebo naopak nevýhody? Je to v něčem lepší nebo horší? Proč?
- Jaké pro vás byly výhody sňatku oproti svobodnému stavu? Co vás táhlo do manželství a proč jste se chtěla vdát?
- Přinesl vám sňatek to, co jste očekávala? Co to bylo?
- Byl pro vás pro rozhodnutí mít děti důležitý sňatek? Nebo byste děti mohla mít i bez sňatku?

III. Srovnání, hodnocení situace dcery

- Máte (x let) starou a ještě svobodnou dceru, jak hodnotíte její situaci? Už byste jí ráda viděla vdanou? Proč?
- Proč podle vás ještě vdaná není?
- Má její situace oproti té vaší nějaké výhody nebo nevýhody? Jaké?
- Co se změnilo, co je dnes jinak a v čem je její situace jednodušší a v čem složitější?
- Je jiná, než jste byla v jejím věku vy? V čem?
- Může hrát nějakou roli při vstupu do manželství počet partnerů, které dívka pozná?

Příloha č. 7 - Rozhovor s respondentkou R 4

Pasportizace

Ročník narození: 1979

Vzdělání: VŠ

Situace: několik let bydlí s partnerem

Rozhovor proběhl v kavárně, kterou vybrala respondentka; byl nahráván na diktafon; trval asi 40 minut a nesl se v přátelském duchu, ačkoli zpočátku byla respondentka nervózní a odpovídala stručně. Do kavárny přišla po skončení rozhovoru respondentky matka.

Ot.: Začnu rovnou, zeptám se - chceš se vdávat?

Odp.: Nechci se vdávat. Zatím nemám touhu po vdavkách, neláká mě to. Neříkám, že se nikdy nevdám, ale neláká mě to.

Ot.: Takže do budoucna nevyklučuješ, že se to může stát?

Odp.: Může, ale jediný důvod, který mě napadá, nebo ten nejdůležitější, jsou děti.

Ot.: Takže pokud by ses vdávala, tak proto, že bys plánovala děti? Nebo by ses chtěla vdát až potom?

Odp.: Klidně až potom. Klidně budu mít děti nejdřív.

Ot.: Uvažovala jsi někdy dřív o tom, kdy se budeš vdávat, nebo se ti do toho nikdy moc nechtělo?

Odp.: Nikdy jsem o tom neuvažovala, neměla jsem ty sny, že bych byla ta princezna v bílých šatech....

Ot.: Ani když jsi byla malá holčička, tak sis nepředstavovala, že třeba až budeš dospělá, budeš vdaná?

Odp.: Mně se to hrozně měnilo, od těch dvaceti, nebo pak po pětadvaceti. V pětadvaceti jsem si myslela, že ve třiceti už budu mít děti. Ale když se to blížilo, třeba v sedmadvaceti, tak jsem si to pořád nedovedla vůbec představit. Ale samozřejmě záleží na tom, jestli má člověk toho partnera, se kterým si to dovede představit.

Ot.: Ale aktuálně se tedy vdávat nechceš?

Odp.: Aktuálně se vdávat nechci, i když si dovedu představit mít děti.

Ot.: A měla jsi teda někdy v minulosti představu, že v tomhle věku už budeš vdaná?

Odp.: To asi jo. Brala jsem to spíš tak, že budu mít tu rodinu a ty děti, neuvažovala jsem vyloženě o sňatku... i když jo, ono to s tím jakoby bylo spojený. Ale nikdy jsem to neměla na té první přičce, ale určitě jsem si říkala, že v tomhle věku už budu někde jinde. Ale už mi to vůbec nepřijde.

Ot.: A proč vlastně nejsi vdaná, je to hlavně proto, že prostě nechceš?

Odp.: Že jsem nikdy neměla sny o svatbě, to nevím, jestli s něčím souvisí. Ale přijde mi to jako zbytečný, nějakou roli hraje možná i to, že naši jsou svoji x let, ale ten vztah není. Nejsou spolu, ale nejsou rozvedení. Může to s tím souviset, vidíš, jak to funguje, nebo nefunguje jako rodina, říkám si, proč bych se vdávala, když vidím, jaký to je.

Ot.: Jsi tedy vůči manželství skeptická?

Odp.: Jojojo.

Ot.: I partner k tomu má takový postoj?

Odp.: Je to spíš z mého hlediska, Martin by se klidně oženil, i o tom mluví, že se to stane, ale zná můj názor, takže mě nažádá o ruku nebo tak. Ale nebránil by se tomu.

Ot.: Dalo by se říct, kdy by ses rozhodla vdát, tak z jakého důvodu?

Odp.: Muselo by se ve mně něco hnout, najednou bych musela mít tu touhu a potřebu. A pokud nic takového nepřijde, tak jediné kvůli těm dětem, kvůli nim třeba z finančních důvodů nebo tak.

Ot.: Nevadilo by ti to celý život i třeba s dětmi žít nesezdaně?

Odp.: Nevadilo, ale stejně bych to asi potom udělala. Ty děti asi budu mít dřív a ta svatba přijde třeba potom, třeba právě než by šly do školy.

Ot.: Takže svatbu vlastně kategoricky neodmítáš?

Odp.: Ne, neodmítám. Jen teď ji odmítám... (smích-pozn.aut.)

Ot.: Pokud by si se vdávala, máš něco, co bys předtím chtěla stihnout?

Odp.: Na mě se to stihnout všechno vztahuje na to, než budu mít děti. Nejsem jako kamarádka, která věděla, že se nejdřív chce vdát a až pak mít děti. Určitě jsem chtěla mít nějaký zázemí předtím, dokončit školu, to všechno teď mám, ale zatím na ty děti se stoprocentně necítím. Asi chci ještě támhle něco zažít, někam jet, někam vycestovat. Spíš takhle.

Ot.: Dá se říci, co ti teda ten svobodný stav dává, v čem jsou výhody?

Odp.: Tak svobodu asi. Ne, já si nedovedu představit, co by mi víc mohlo dávat to manželství, já jsem teď naprosto v pohodě, jsem spokojená, mám nějakou svojí svobodu, Martin jí má taky. Roli hraje i to, že je snadnější z toho vztahu odejít, partner se sbalí a jde.

Ot.: Takže když bych se měla zeptat, co ti sňatek přinese, tak v něm žádné výhody nevidíš?

Odp.: No asi fakt ne, akorát je to jednodušší z nějakých majetkových hledisek, nechtěla bych, aby s tím mělo dítě nějaký problémy. Pokud by je mělo mít, tak bych do toho šla. Ale jinak...A myslím, že ač jsem za tenhle stav ráda a do manželství se nehrnu a neláká mě to, tak myslím, že ten tlak je velký všude okolo, všichni se ptají a tak dále. Stejně tak asi musí být nepříjemný, když člověk má to dítě a všude možně u doktorů se tě ptají, jak to máš, zda je to přítel nebo partner a jsou s tím problémy. Zatím si říkám, že tohle všechno bych zvládala, ale potom mi to třeba bude vadit a budu to chtít udělat, nevím.

Ot.: Vnímáš ten trend, že se dneska sňatky posouvají a souhlasíš s ním nebo s ním nesouhlasíš?

Odp.: Určitě to vnímám, že se to pořád posouvá. A jo, já s tím souhlasím.

Ot.: A proč?

Odp.: Mně to přijde hrozně brzo v nějakých dvaceti nebo dvaadvaceti se vdávat nebo jít do rodinného života. Nevíš, podle mě v těch dvaceti nevíš nic, ani co chceš, hodnoty se potom mění a všechno. Podle mě je důležitý nejdřív dostudovat, to bych dávala na první kolej, a klidně si něco užít, procestovat, není důvod nikam spěchat.

Ot.: Takže myslíš, že je dobře, že holky využívají možnosti, který dneska mají a zároveň vstupují do manželství vyzrálější?

Odp.: Jo, určitě. Ale zase je fakt, že potom, když už poznáváš chlapy nebo nikoho nemáš a je ti sedmadvacet, osmadvacet a tak, tak je čím dál tím těžší někoho potkat. Víš co chceš, víš, co od sebe můžeš očekávat a ty nároky jsou jiný a jen tak s někým člověk není.

Ot.: Mladší nevěsty to mají, myslíš, jednodušší?

Odp.: Právě, ty do toho vlítly. A pak když má každý svoje zázemí, tak těžko, těžko se to dává dohromady. To je asi výhoda těch dvacetiletých, ty dva do toho vlítnou a buď se s tím nějak poperou a nebo ne no.

Ot.: Obecně, i když jsme se o tom už bavili, co podle tebe jsou předpoklady pro to, aby mohla holka do manželství vstoupit?

Odp.: Já myslím, že s tím, jak se posouvá věková hranice, kdy se berou, tak s tím souvisí i to, že už mají za sebou nějakou cestu a tím se stávají samostatnější, nabírají zkušenosti, poznávají spoustu dalších lidí a myslím, že pak si toho ty lidi víc vážej. To je důležitý, mít co nejvíc zkušeností, aby to byly dvě zralé osobnosti.

Ot.: Vnímáš v souvislosti s tím nějakou věkovou hranici nebo na věku zase tolik nezáleží?

Odp: To nevím, to nehodnotím.

Ot.: Ale měla by ta holka mít postludiu?

Odp.: Jo to jo.

Ot.: Je dobré, aby ta holka bydlela už od rodičů nebo to také není podstatné kritérium?

Odp.: Myslím, že určitě, čím víc těchto zkušeností, tím líp. Ale jak jsme se o tom bavily, když do toho vlítneš, můžeš do toho vlítnou i u těch rodičů, ale zase jako...je to hrozně o té toleranci, každý je z domova zvyklý na něco jiného, je těžké to dávat dohromady. Od rodičů vypadneš a nevíš vůbec, když jsou ty dva lidi sami, musejí se nějak dohodnout. Záleží na těch povahách a toleranci.

Ot.: Je podle tebe náročný najít vhodného partnera pro život?

Odp.: Je to těžký. Ale je to tím, že dřív do toho šli hrozně brzo a dneska už máme jiný hodnoty a zkušenosti a vidíme to jinak.

Ot.: Je to tedy těžší, čím je ta holka starší?

Odp: Hm, no, to určitě. To je pak taky nevýhoda třeba toho odsouvání sňatků. Taky teda ty děti, myslím, že je lepší být mladý rodič.

Ot.: Je pro tebe důležitější pocit té svobody, nebo je pro tebe důležitější ta rodina a děti?

Odp.: Teď aktuálně určitě ta svoboda. Ale už to cejtim, že už to přichází, to jo. Ale vždycky si řeknu, ježišmarja, to už je napořád, a chci bejt na to připravená. Ale na to člověk nemůže být nikdy připravenej, ale tak si říkám být víc vyrovnanější, abych pak si neříkala, ježišmarja, jsem měla ještě udělat tohle a tamhleto. Ale začínám si uvědomovat, ačkoli skoro v jednatřiceti nejsem vdaná a nemám dítě, že rodina je na prvním místě. Zní to asi blbě, ale je to tak. Je to pro mě hrozně důležitý, nedovedu si život bez rodiny nebo dětí představit. Ale vlastně ho ještě nemám...

Ot.: Takže cítíš tikání biologických hodin?

Odp.: Tenhle termín nemám ráda. Ale už jak se blížila ta druhá půlka od dvaceti do třiceti, tak jsme to měla pořád hrozně daleko, až jsem se bála, že to nepřijde, tak jsme si říkala, ježišmarja, tak třicet není žádná magická hranice, říkala jsem si tak třeba třiatřicet, ale tím jsem se jakoby uklidňovala. Bála jsem se, že to nenastane, ale teď se to samozřejmě mění a bylo to tím, že jsem potkala Martina a mám někoho, s kým si to můžu představovat. Ale když nemáš nikoho s kým bys....a není nikdo na obzoru, tak to nepřijde.

Ot.: Chápu to dobře, že u tebe ta připravenost na sňatek nespočívá v těch materiálních věcech, protože už všechno máš, ať už studium, bydlení, finance, ale spíš je to o té psychické stránce, že se na to ještě necítíš připravená?

Odp.: Jojo, materiálně by to všechno mohlo fungovat, ale necítím se připravená. A druhá věc je, že svatba jsou pro mě fakt vyhozený peníze. Přijde mi, že je to strašně moc velká částka, která by se dala využít jinak a líp, teď bych jí radši dala ke zlepšení našeho bydlení nebo na jiný věci.

Ot.: A jak jsou na tom tvoje vrstevnice, jsou vdaný nebo svobodný?

Odp.: Velká většina je vdaná.

Ot.: Vážně?

Odp.: Opravdu, teď poslední čtyři roky nebo pět let máme minimálně jednu svatbu. Z té naší bývalé party tam jsou všichni vdaní, jak ženský tak chlapi. Většina holek kolem mě je vdaná nebo se bude vdávat, některý mají i děti.

Ot.: Jak tu situaci vnímáš?

Odp.: Je to tlak, ale člověk vůči tomu otupí nebo si za nějakou dobu zvykne. Ale takhle, mě to hodně vadilo, když jsem neměla ještě zajištěný bydlení s Martinem a ještě jsem neměla dostudováno. Takovýhle otázky mi hrozně vadily a říkala jsem si, ježišmarja, jak se mě na to někdo může ptát, potřebuju dostudovat a mít kde bydlet a nemám čas řešit nějakou svatbu. Tak jak se to postupem času dávalo dohromady, ale pak jsem si na to zvykla, ne že by mi to nevadilo. Ale kamarádi a lidi okolo mě už znají a vědí, takže se mě neptají, kdy se budu vdávat.

Ot.: A ptají se tě na to lidi často?

Odp.: Docela jo, ale už jsem fakt otupěla.

Ot.: Takže už to trvá delší dobu?

Odp.: Skoro dva roky určitě. Ale paradoxně mě hrozně bavěj svatby, i když k ním mám postoj, jaký mám. Ne, že bych chytala kytici a byla z toho odvázaná, ale když je to blízká kamarádka, tak mě to dojíká. Bavěj mě, ale ne ta svatba sama o sobě, nebo top povídání, ale ten mejdan potom je dobrej. I ta hudba mě dojíká.

Ot.: V kolika letech se vdávala tvoje máma?

Odp.: Ve 24 letech.

Ot.: Jak to vnímáš, přijde ti, že to bylo brzo nebo pozdě?

Odp.: Tehdy to nebylo nějak brzo na tu dobu, dneska mi to brzo přijde, ale tenkrát ne.

Ot.: V čem je dneska ta situace jiná?

Odp.: No, na ty holky není vyvíjeném tlak už od těch dvaceti třeba, můžou si jít po tom svým, všichni to berou. Našemu kolegovi je 50 a zastává názor, že ženská má být doma, to mi přijde šílený, ale každý extrém je špatný, šílený mi i přijde i to, aby ženská šla s půl ročním dítětem zpátky do práce. Ale dneska je to lepší v tom, že ty ženský mají víc prostoru pro sebe.

Ot.: Může být výhoda v tom, že holky poznají dneska víc partnerů než se vdají než kdyby se vdávaly ve dvaceti nebo to nehraje roli?

Odp.: No...já myslím, že je to lepší, někoho poznat. Ale taky jich můžeš poznat deset a deset jich bude stát za prd. Taky může být ten první napořád, ale když holky říkaly, že v šestnácti nebo sedmnácti potkali tu největší lásku jako na celej život, přišlo mi to šílený. Ale nevím, znala jsem jednu holku, která to takhle měla, ale je to spíš výjimka. Mám třeba jednoho kolegu v práci a ten si vzal holku v 18ti, ale pak jí podváděl a vždycky říkal, hlavně se nezamilovat. Mám kamarádku, která má dítě s chlapem, toho partnera ho má hrozně ráda, ale nemiluje ho tak jako svého bývalého, na kterého pořád myslí. Bylo to něco osudového, rozdělili je rodiče. Ale to je šílený.

Příloha č. 8 - Rozhovor s respondentkou M 4

Pasportizace

Ročník narození: 1954

Vzdělání: SŠ

Stav: vdaná, ale s manželem žijí v odloučení

Sňatkový věk: 24 let

Rozhovor proběhl v kavárně, kde se předtím uskutečnil rozhovor s její dcerou. Rozhovor byl nahráván na diktafon a trval asi 35 minut. Zpočátku byla respondentka velmi stručná, ale po několika minutách se uvolnila.

Ot.: Vy jste se vdávala ve 24 letech, můžete mi popsat situaci, v jaké jste se vdávala?

Odp.: Noo...

Ot.: Myslím, jak dlouho jste byla s partnerem, jestli jste bydlela sama nebo s rodiči, jaké důvody hrály pro to, že jste se vzali?

Odp.: U nás to bylo z lásky, ale hlavně jsem byla těhotná, tak to byl hlavní důvod. Chodili jsme spolu 2,5 roku skoro. Oba jsme bydleli s rodiči.

Ot.: A sestěhovali jste se až po svatbě?

Odp.: On se nastěhoval ke mně.

Ot.: Takže jste bydleli s vašimi rodiči?

Odp.: No s mojí maminkou no.

Ot.: A v těch 24 letech to bylo brzo nebo pozdě? Byly vaše vrstevnice už vdané?

Odp.: No na tu dobu už to bylo pozdě, by se dalo říct. Bylo to pozdější.

Ot.: A kamarádky už byly vdané?

Odp.: Byly no.

Ot.: Jak jste to vnímanala?

Ot.: Jak to myslíte?

Ot.: Cítila jste už třeba nějaký tlak, abyste se vdala?

Odp.: Jo, tak od těch dvaceti už.

Ot.: Jak jste to vnímanala?

Odp.: Bylo mi to nepříjemný. Pak už jsem si to nějak nebrala, ale ze začátku, když to začalo, mi to bylo nepříjemný, jsem si říkala, co je komu do toho, kdy se budu vdávat nebo nebudu. Ale tenkrát to nebylo jako dneska, dneska spolu ty lidi třeba žijou a neberou se i když mají děti. Tenkrát všechno muselo začít tou svatbou. Hlavně dneska lidi ani nemusí mít děti a berou se, ale tenkrát skoro ve všech případech, když se vdávala, byla těhotná.

Ot.: Měla jste dokončené vzdělání, když jste se vdávala?

Odp.: Ano, byla jsem po střední, na vysokou jsem nešla, ani jsem nechtěla.

Ot.: Takže jste pracovala a bydlela u rodičů?

Odp.: Ano.

Ot.: Měla jste někdy předtím představu, že se vdáte dřív než v těch 24 letech, nebo jste chtěla mít po škole?

Odp.: Takhle jsem o tom asi nikdy neuvažovala vůbec.

Ot.: Nevztahovalo se to nijak k věku?

Odp.: Ne.

Ot.: Až třeba potom, co přišel ten tlak...

Odp.:jako dřív to bylo jiné. Spíš se holka v osmnácti vdávala a měla děti a ta škola byla druhotná, dneska je to asi úplně obráceně.

Ot.: No právě...

Odp.: Dřív to nebylo takový to, aby člověk dělal nějakou školu, protože možnost uplatnění tady skoro žádná nebyla. Nebylo to tu tak zajímavý jako dneska.

Ot.: Mělo to výhody, být do 24 svobodná?

Odp.: Jako než kdybych se vdávala dřív?

Ot.: Ano, jestli jsou nějaké výhody v tom, že jste se vdávala až ve 24 letech?

Odp.: To je těžko říct, dneska bych to brala úplně jinak, dneska bych mohla vycestovat, ale tenkrát do nebylo. Tenkrát byl takový ten únik vypadnout z rodiny a založit si svojí rodinu.

Ot.: A tím, že je to dneska jiné, je to pro dnešní mladé ženy lepší nebo horší?

Odp.: Určitě lepší, i pro jejich sebevědomí.

Ot.: A čeho se to týká?

Odp.: Mohou toho zažít víc, ten život je plnohodnotnější. Holky se dneska naučí víc věcí, jsou sebevědomější, nenechají si jen tak něco líbit, dřív si třeba ženský nechaly od chlapů líbit spoustu věcí, protože si myslely, že se o sebe nedokážou postarat. Ale dneska se o sebe dokážou postarat. Takže když je tam něco, co nefunguje, tak se může sebrat a jít a ví, že se uživí. Tenkrát to tak nebylo, ty ženský byly na mužích víc závislé. Byly případy, kdy chlap ženu mlátil, nedával jí peníze, ale ona byla pořád s ním doma, neměla kam jít. Byla na něm materiálně závislá. Těch případů bylo hrozně moc, dneska už toho tolik není. Dneska je i hodně možností, jak ty ženě pomoci. Tenkrát to bylo tak, že co se doma udělá, to se musí doma taky sníst. Navenek se tvářili, že je všechno v pořádku.

Ot.: Je tedy důležité, že jsou dnes ženy ekonomicky samostatné?

Odp.: Určitě, dřív to bylo jiné, těžko mohla bez chlapa žít. Dneska máte taky obrovskou výhodu v tom, že můžete poznávat svět. Každý třeba taky takový není, že by jezdil po světě, ale ta možnost tu je. Tenkrát nebyla, to bylo z práce domů a televize, ale zase se lidi víc navštěvovali doma, slavili společně něco. Dneska to tak není, lidi si zajdou do restaurace, ale dřív se sešli u televize, koukalo se na ní, u toho se pilo. Pamatuju si, když jsme se nastěhovali do bytu, jak jsme se se sousedy scházeli, jak se pořádali diskotéky. Pak najednou to bylo takový volnější, někdo vydělával víc, někdo míň, začala se projevovat závist, ten má víc, ten má míň, ten má auto.

Ot.: Myslíte že to lidi od sebe oddaluje?

Odp.: Určitě, tvoří se tu takové kasty podle lidí, kteří jsou na stejné úrovni. A závist je hrozná věc. Lidi když přijdou k moci a penězům, tak úplně zblbnou.

Ot.: Dalo by se nějak říct v jaké situaci se dřív holky vdávaly a jestli je to dneska v něčem jiné? Myslím to tak, jestli bylo podstatné, aby třeba už nebydly s rodiči a měly něco svého, nebo měly po škole. Co hrálo roli...

Odp.: ...dřív se bydlení tolik neřešilo, prostě se bydlelo, kde to šlo. A tenkrát se docela dávaly státní byty nebo byly manželské půjčky asi 150 tisíc. Dřív ty lidi víc bydleli dohromady, ale my jsme tenkrát viděli, že to nedělá dobrotu, ale prostě se to tolik neřešilo. Ale každá holka se chtěla brzo vdát, na svobodnou holku se koukalo jako na něco divného, lidi si na ní třeba víc dovolili, ale jak měla toho chlapa bylo to jiné. Je neuvěřitelné, že to není tak dávno, ale opravdu se to hrozně změnilo.

Ot.: A máte pocit, že se ten sňatek nějak vztahoval k věku? Existovala nějaká hranice, kdy se předpokládalo, že ta holka už bude vdaná?

Odp.: No to jo, kolem té dvacítky určitě. Na holky byl vyvíjen tlak, aby se vdaly, že už je pak nikdo nebude chtít.

Ot.: A i ty holky samy mohly mít strach, že už si nikoho později nenajdou?

Odp.: Určitě. Měla jsem kamarádku a ta byla úplně posedlá tím, že nebyla ve 22 letech vdaná, úplně z toho šílela. Pak byla ráda, že nějakého chlapa urvala a nakonec se stejně rozvedla.

Ot.: Když se zeptám obecně na ten trend, že se dnes sňatky posouvají, co si tom myslíte?

Odp.: Myslím, že je to pro ty holky lepší, můžou využít ty možnosti, jak jsme o tom mluvily. Ale myslím, že děti by měly mít do třiceti, to jako jo, to je lepší čím dřív, tím líp.

Ot.: A čím myslíte, že to je? Proč se to děje?

Odp.: Podle mě chtějí něco poznat, udělat třeba nějakou kariéru, nechťejí se do toho vrhat moc rychle. Proč taky.

Ot.: Co jste třeba vy očekávala od manželství?

Odp.: Tak asi jsem čekala, já nevím, že to bude manželství na celý život, že budu spokojená, šťastná. Ale nedopadlo to, jak to mělo...jak jsem si představovala...

Ot.: A čekala jste třeba díky tomu i praktické věci jako je zázemí, nebo že vám manžel dá...

Odp.: ...já jsem hlavně čekala dítě a chtěla ho. Už jsem ho fakt chtěla, ten sňatek byl na druhé koleji, hlavní byla touha po dítěti. A asi by mi tenkrát bylo i jedno, kdyby si mě nevzal. I když tenkrát se na svobodné matky dívalo skrz prsty, neměly úplně lehký život.

Ot.: Takže by sňatek důležitý pro to, abyste měla děti?

Odp.: Určitě, tak to bylo.

Ot.: Takže by vám vadilo mít dítě bez sňatku?

Odp.: No ne, tak když jsem zjistila, že jsem těhotná, tak jsem si říkala, tak buď si mě vezme nebo nevezme. Ale i kdyby si mě nevzal, tak já bych si to dítě určitě nechala.

Ot.: Vy máte třicetiletou dceru, jak hodnotíte tu její situaci? Nevadí vám, že ještě není vdaná?

Odp.: Že není vdaná, to mi nevadí. To může určitě říct, že ne. Ale trochu mi vadí, že ještě nemá děti. Ale to ona ví. Ale zase to беру tak, že je to její život.

Ot.: A z vašeho pohledu, proč ještě vdaná není?

Odp.: Já nevím, proč nechce...jestli se nechce vázat...já nevím, tohle mi nikdy pořádně neřekla, proč se nechce vdávat. Jednou mi řekla, že jen proto, že se všichni kolem vdávají, tak se přece nebude vdávat taky. To je jeden důvod, ale nevím, jestli v tom je ještě něco dalšího. Jako mně to nevadí, je mi jedno, jestli se vdá nebo ne, je to jenom její život. Je to dospělá, pěkná holka, má to srovnané v hlavě a dělá, co považuje za správné a co jí vyhovuje. Já bych jí nikdy do ničeho nenutila, to nemá smysl, už si něčím prošla a sama ví. Už jí není dvacet, abych jí radila.

Ot.: Takže i kdyby se nikdy nevdala, tak by vám to nevadilo?

Odp.: Ne. Když to nebude vadit jí, tak mně ne.

Ot.: A myslíte, že ta její situace je jednodušší než byla ta vaše nebo naopak složitější?

Odp.: My sme to měli jednodušší a vy to máte trochu složitější, bych možná řekla. U nás to bylo buď tak nebo tak, ale u vás je hodně možností. My jsme je neměli, tak jsme se mohli jen vdát a pořádit si děti, vy máte daleko víc možností, hlavně to cestování, to my jsme neměli. Takže vás tolik nesvazuje jenom ten svazek manželský. Je to takové otevřenější. Takže je to lepší, ale složitější asi. My jsme to měli jasně dané, měli jsme to nalinkované a jak jste vybočila, tak to bylo špatné. Dneska už se na to tolik nekouká a bere se to, jak to je. Ta předchozí generace, jako moje maminka, to taky ještě bere jinak, ale ta naše už to bere tak, jak to je. Aspoň já to tak beru.

Ot.: Je výhoda to, že dneska holky poznají víc partnerů?

Odp.: Ono je to i věkem, člověk později uvažuje jinak než v těch dvaceti, i kdyby měl třeba dva partnery, ale to srovnání ještě není takový. Člověk ještě není tak daleko, ale kolem třiceti už to má líp srovnané a jinak to bere. Ale myslím, že nějaké zkušenosti by holka měla mít, měla by něco poznat. Ale může se zdát, že ve dvaceti pozná toho pravého a bude spokojená celý život. Je to asi hrozně individuální. Já jsem si taky myslela, že mi to vyjde a nevyšlo. Ale málokomu z toho našeho okruhu to vyšlo, já jsem vdaná, ale naše manželství není funkční, nežijeme spolu, z těch asi deseti párů jenom jeden je spokojenej a funguje jim to manželství. Záleží taky na tom chlapovi...

Ot.: Myslíte, že i oni jsou dneska jiní?

Odp.: Dneska se do ženění určitě nehrnou. Mám syna, kterému je dvacet a ten vztahy vůbec neřeší, on má kamarádky, ale říká, že na vztah nemá čas. Tak nevím, jestli fakt nemá čas, nebo to ještě neřeší, ten je úplně jinde prostě. Linda má kamarádku, který je 32 a má děťátko a ten její se prostě ženit nechce, cestuje, třeba je na tři měsíce někde venku. Takže on prostě není připraveném na vztah ještě...to taky není normální. U těch chlapů se taky ta hranice posouvá, u žen se posunula ke třicítce a u nich se to posouvá k té čtyřicítce. Dneska dospívají později, pro ně je rodina ve třiceti brzo.